6
2017
(154)

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Cena 6,00 zł
(VAT=5%)

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
АД 185
ДЕРЖАВНИЙ КРЕДІТОВИЙ БІЛЕТ
100
СТО
КАРБОВАНЦІВ
100
1 КАРБ. МІСТИТЬ 17,424 ДОЛІ ЧИСТОГО ЗОЛОТА
Директор Державного Банку Української Народної Республіки
Скарбник
РОКУ 1917
СЕРІЯ АД 185

СТО
КАРБОВАНЦЕВЪ
Державні Кредитові Білети Української Народньої Республіки забезпечуються державнимъ майномъ Республіки, а саме: недрами, лѣсами, залѣзницями, державними прибутками, в тім числі прибутками з монополії цукру та инших монополій.
STO
KARBOWAŃCÓW
СЕРІЯ АД
100
Державні Кредитові Білети Української Народньої Республіки ходять нарівні з золотою монетою
За фальшування Державних Кредитових білетів винуваті караються позбавленіем прав і каторгою.

НАД БУГОМ І НАРВОЮ ✶ NAD BUHOM I NARWOJU

№ 6 (154) Листопад – Грудень 2017 ✶ Nr 6 (154) Listopad – Grudzień 2017

nadbuhom.pl e-mail: nadbuhom@nadbuhom.pl ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski, tel. (+48)502565547

ЗМІСТ ✶ SPIS TREŚCI

Ю. Гаврилюк, *Сьогоднішні думки про колісьнє* 2
L. Łabowicz, *Symbioza edukacji, tradycji i religii* 3
Ю. Гаврилюк, *Привітання осені по-дуб'яжинському* 6
С. Савчук, *Свято української культури з ювілейною прикрасою* 7
Л. Лабович, *З «Підляською осінню» – до Білостока* 11
S. Sawczuk, *Spojrzenie przez pryzmat nauki* 13
L. Łabowicz, *W nowy rok szkolny – ze zmianami* 16
Ю. Гаврилюк, *В Брусні вже не так страшно* 19
Н. Григорук, *З життя взяте! – історії з Курашева* 20
РД, *Київська Софія – найдавніший храм Русі-України* 22
Як колісь у Збучиᵉ жилось. З розказув Василя Максим'юка 25
A. Stefaniuk, *Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła"* 29
A. Kulgawczuk, *Bielsk – sierpień 1915 r. – nieznana bitwa* 31
Н. Бабіна, *Товариство української літератури – зміцнення зв'язків* 34
Л. Красковська, *З давніх часів* 35
A. Kolańczuk, *Bojownicy o Ukraińską Republikę Ludową w polskiej nauce i kulturze* 37
Т. Бондар, *Бо поки заради вас я нічого не можу більше зробити...* 40
С. Кедик, *Тут і там штани нагавицями називають (…між Підляшшям та Закарпаттям)* 41
Т. Карабович, *Вірші* 41
І. Киризюк, *З циклу «Наленчівські вірші»* 42
В. Сосна, *Розказане римами про себе і про своє житє* 43
Л. Лабович, *З хроніки подій на Підляшші* 45

НАША ОБКЛАДИНКА

100 років тому графік Георгій (Юрій) Нарбут (1886-1920), один із засновників і ректор Української Академії Мистецтв, створив «Українську абетку», в якій об'єднав досягнення як української рукописної та друкованої книги, так і західноєвропейських майстрів шрифту. На І-й стор. графіка зі сторінки з буквою «З» («Зіма», «Зірки», «Заєць»), на ІІІ-й стор. абеткові сторінки з колекції Харківського художнього музею. Цього ж 1917 р. з-під руки мистця вийшов проект першого грошового знаку Української Народної Республіки (стор. ІІ).

Стор. IV: Прикрашена снігом церква в Курашеві, в якій молились та сповідались з гріхів герої історій описуваних Ніною Григорук. Фото Ю. Гаврилюка

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою"

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович. **Співпрацівники редакції:** Іван Киризюк, Христина Костевич, Агнешка Парфінюк, Микола Рощенко, Славомир Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Річна передплата на території Польщі коштує 50,00 зл. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz. **Współpracownicy redakcji:** Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Agnieszka Parfieniuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: Andare. Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-95 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Сьогоднішні думкі про колісьнє
Siohodniszni dumki pro koliśnie

Ще добре осеньою не натіешиліся, а тут вже зіма снієгом трусіт, часом ще й вієтром у комінові зашуміт-загуде. Переглядаючи старизну, бо видану у 1860-х роках, книжку з фольклорнимі запісамі, знайшов загадку: «Корова бієла, што всьой ліес з'їела». Йдеться про колісьню піеч – гліняну й побіельону, на которуй народ ховався, коб перечекаті пору, колі «грудень землю грудіт, а хату студіт». Тепер зіми «вже не такіє, як колісь», а «корова», што нас гріє, не так дрова, як угіелє чорне пожирає. Не змінялось однак тоє, што послі грудня йде січень – міесець, якій не оно морозяним вієтром січе в очи й уха, але й час січе-ріже на рокі.

Як би не дівітісь, початок Нового – 2018 – року вже недалєко, то й Нашим Читачам всього-найвсьогіейшого жичиті й бажаті вже пора. Зрозумієла справа, што найперуч здоров'я, бо його ніколі не замнуого, а послі всєї решти того, што життє наше щаслівим і цікавим робіт.

Тут і про гроши зганути не гріех, бо хоч вони щастя самі з себе не дают, то з їмі житі льокш, а колі їх знайдемо у діедовуй або прадіедовуй скрині, то можемо «доткнутісь» історії. Пометаю, што як учньом перших кляс бив, то некотори з колєгув якімісь «колісьнімі грошима» хвалілісь, сам часом штось знаходів. Алє ні нумізматом, ні боністом не став, тепер-же, хоч доступ до всякіх паметок мінулого льогкі, дівлюсь на їх оно як історик.

Колі од якогось часу розказуємо, што діялося століеттє тому, то пригадаймо, што саме у грудньові 1917 – січньові 1918 року з'явіліся перши грошови знакі Української Народної Республікі. В которум докладно міесецьові тогди штось сталося, то часто трудно сказаті, бо хоч вся Європа жила вже за «новим стильом», то в Російськуй імперії обов'язував ще «старий стиль», которого в Україні позбиліся аж 16 лютого/1 березня 1918 року. Тому ніколі не можна биті певним, чи дата в історичнуй публікації подається «по-старому», чи вже перелічона «по-новому». В каждому разі перши «державний кредітовий білєт» з номіналом 100 карбованцюв на певно бив запроєктовани ще у 1917-ум і з такою датою надруковани, а в обіг вуйшов уже у 1918-ум році (*дівісь репродукцію на II стор. обкладинкі*).

На аверсові банкноти бачимо Тризуб – знак, якого уживав велікі кнізь кіювські св. Володимір Велікі на своїх золотих і серебраних монетах. Било то його перше офіціяльне використаннє в ролі гербу української республікі, бо «Закон про Державний герб УНР» Українська Центральна Рада приняла вже послі – 1 березня 1918 року. Цікави тоже й реверс, де номінал подани не оно по-українському, алє й мовамі найбуольших національних груп, што проживалі на території України – російською, пуольською і їдиш. Хоч-бо в антиукраїнськуй пропаганді зо сходу і заходу Українську Центральну Раду мальовалі як свого роду зборище найстрашніейших і ласих на чужоє «національне добро» «буржуюв-націоналістув», то так направду не оно подавляюча буольшость складу того українського революційного парляменту, алє і його лідери білі соціял-демократамі, можна б навіт сказаті – «соціялістамі-гуманістамі». І уважалі, што всіе нації – оно што звуольньони з-пуд русифікаторських утіскув царського режиму – мают право на свобуодне користанє зо своєї мови і розвіванє національної культури.

Закуончиннє на 4 стор.

Szcze dobre osenioju ne natieszylisia, a tut wże zima sniehom trusit, czasom szcze j wietrom u kominowi zaszumit-zahude. Perehladajuczy staryznu, bo wydanu u 1860-ch rokach, kniżku z folklornymi zapisami, znajszow zahadku: «Korowa bieła, szto wsioj lies zjieła». Jdet'sia pro koliśniu piecz – hlinianu j pobielonu, na kotoruj narod chowawsia, kob pereczekati poru, koli «hrudeń zemlu hrudit, a chatu studit». Teper zimy «wże ne takije, jak koliś», a «korowa», szto nas hrieje, ne tak drowa, jak uhiele czorne pożyraje. Ne zminiałoś odnak toje, szto posli hrudnia jde siczeń – mieseć, jakij ne ono morozianym wietrom sicze w oczy j ucha, ale j czas sicze-rieże na roki.

Jak by ne diwitiś, poczatok Nowoho – 2018 – roku wże nedaleko, to j Naszym Czytaczam wsioho-najwsiohiejszoho życzyti j bażati wże pora. Zrozumieła sprawa, szto najperucz zdorowja, bo joho nikoli ne zamnuoho, a posli wsieji reszty toho, szto żyttie nasze szczasliwym i cikawym robit.

Tut i pro hroszy zhanuti ne hriech, bo chocz wony szczastia sami z sebe ne dajut, to z jimi żyti loksz, a koli jich znajdemo u diedowuj abo pradiedowuj skryni, to możemo «dotknutiś» istoriji. Pometaju, szto jak uczniom perszych klas byw, to nekotory z koleguw jakimiś «koliśnimi hroszyma» chwaliliś, sam czasom sztoś znachodiw. Ale ni numizmatom, ni bonistom ne staw, teper-że, chocz dostup do wsiakich pametok minułoho lohki, diwluś na jich ono jak istoryk.

Koli od jakohoś czasu rozkazujemo, szto diejałosia stolietttie tomu, to pryhadajmo, szto same u hrudniowi 1917 – siczniowi 1918 roku zjawilisia perszy hroszowy znaki Ukrajińskoji Narodnoji Respubliki. W kotorum dokładno mieseciowi tohdy sztoś stałosia, to czasto trudno skazati, bo chocz wsia Jewropa żyła wże za «nowym stylom», to w Rosijśkuj imperiji obowjazuwaw szcze «staryj styl», kotoroho w Ukrajini pozbylisia aż 16 lutoho/1 bereznia 1918 roku. Tomu nikoli ne można byti pewnym, czy data w istorycznuj publikaciji podajet'sia «po-staromu», czy wże pereliczona «po-nowomu». W każdomu razi perszy «derżawnyj kreditowyj bilet» z nominałom 100 karbowanciuw na pewno byw zaprojektowany szcze u 1917-um i z takoju datoju nadrukowany, a w obih wujszow uże u 1918-um roci (*diwiś reprodukciju na II stor. obkładynki*).

Na awersowi banknoty baczymo Tryzub – znak, jakoho używaw weliki kniaź kijuwśki sw. Wołodymir Weliki na swojich zołotych i serebranych monetach. Było to joho persze oficijalne wykorystannie w roli herbu ukrajińskoji respubliki, bo «Zakon pro Derżawnyj herb UNR» Ukrajińska Centralna Rada pryniała wże posli – 1 bereznia 1918 roku. Cikawy toże j rewers, de nominał podany ne ono po-ukrajińskomu, ale j mowami najbuolszych nacionalnych hrup, szto prożywali na terytoriji Ukrajiny – rosijśkoju, puolśkoju i jidysz. Chocz-bo w antyukrajińskuj propahandi zo schodu i zachodu Ukrajińsku Centralnu Radu malowali jak swoho rodu zboryszcze najstraszniejszych i łasych na czużoje «naciolnalne dobro» «burżujuw-nacionalistuw», to tak naprawdu ne ono podawlajucza buolszost' składu toho ukrajińskoho rewolucijnoho parlamentu, ale i joho lidery byli socijał-demokratami, można b nawit skazati – «socijalistami-humanistami». I uważali, szto wsie naciji – ono szto zwuolniony z-pud rusyfikatorśkich utiskuw carśkoho reżymu – majut prawo na swobuodne korystanie zo swojeji mowy i rozwiwanie nacionalnoji kultury.

Zakuonczynnie na 4 stor.

10 lat ze szkołą prawosławną w Białymstoku

Symbioza edukacji, tradycji i religii

Od dziesięciu lat w Białymstoku funkcjonuje Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. Cyryla i Metodego. Od dziewięciu lat są w niej prowadzone zajęcia ojczystego języka ukraińskiego. 5 września w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku świętowano jubileusz placówki.

Uroczysta gala jubileuszowa

Wykonanym przez chór szkolny Hymnem do świętych Braci Sołuńskich Cyryla i Metodego, patronów szkoły, rozpoczęły się uroczyste obchody dziesięciolecia szkoły. Wzięli w nich udział nie tylko uczniowie i nauczyciele, ale też licznie zgromadzeni goście – przedstawiciele Cerkwi prawosławnej z arcybiskupem Jakubem na czele, władz oświatowych i samorządowych, również rodzice i sympatycy szkoły.

Zgromadzonych przywitała wieloletnia dyrektor placówki, pani Lena Ławniczuk:

– W szkole rozpoczynało naukę ośmioro uczniów, rok później czterdzieścioro, a w dniu wczorajszym 146. To uczniowie Niepublicznej Szkoły Podstawowej św. Cyryla i Metodego osiągają wysokie wyniki ze sprawdzianów zewnętrznych, jedne z najwyższych w kraju. Odnoszą sukcesy w konkursach ogólnopolskich i wojewódzkich przedmiotowych organizowanych przez Podlaskiego Kuratora Oświaty. Szkoła jest w czołówce pod względem liczby laureatów konkursów i finalistów.

Zanim szkoła Cyryla i Metodego stała się jedną z lepszych placówek nie tylko Białegostoku, przeszła długą drogę. Trudne warunki lokalowe, kilkakrotna zmiana lokalizacji, małe zainteresowanie rodziców – z tym wszystkim musieli się zmierzyć inicjatorzy powołania szkoły, nauczyciele oraz pierwsi odważni rodzice i ich dzieci. Na trudności i wielką ofiarność zaangażowanych osób zwrócił uwagę w swym wystąpieniu Arcybiskup Białostocki i Gdański Jakub. Podziękował on pierwszej dyrektorce – pani Annie Kojło – która jako jedyna miała odwagę stanąć na czele nowej placówki, także obecnej – pani Lenie Ławniczuk – za spokój, doświadczenie i wyrozumiałość. Arcybiskup pogratulował jubileuszu, życząc jednocześnie Bożego błogosławieństwa na następne lata.

– Na początku rodzice mieli wątpliwości, czy wysłać dzieci do tej szkoły, nawet czasami trochę się zachęcało niektórych rodziców, żeby wysłali dzieci. Nie wiedzieli, jak to będzie. Później nie było łatwo, ale były efekty pracy – mówił ze sceny Władyka.

Szkoła zaczęła funkcjonować 1 września 2007 r. Powstała dzięki zaangażowaniu grupy inicjatywnej, której przewodniczył świętej pamięci prof. Andrzej Łapko, wieloletni przewodniczący Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne św. Cyryla i Metodego. Historię szkoły przypomnieli prowadzący uroczystość – Urszula Marciniak-Bagińska, nauczycielka języka angielskiego oraz ks. prot. Andrzej Misiejuk, od początku działający na rzecz szkoły.

– Pierwszą siedzibą placówki było jedno pomieszczenie budynku Szkoły Podstawowej nr 34 w Białymstoku. Pełniło ono funkcję zarówno sali lekcyjnej, jak i pokoju nauczycielskiego. Szkoła prawosławna, bo tak nas też nazywano, pomimo początkowo małej liczby uczniów, od początku była skazana na sukces – mówił ks. A. Misiejuk.

– Zaczęło się skromnie – kontynuowała U. Marciniak-Bagińska, *– ale bardzo rodzinnie. Jeden regał dzielił pomieszczenie na salę lekcyjną i pomieszczenie dla nauczycieli, w którym to mieliśmy wszystkie nasze pomoce dydaktyczne, ale radziliśmy sobie. W następnym roku szkolnym dzięki uprzejmości ówczesnego rektora Politechniki Białostockiej, pana prof. Joanicjusza Nazarko, uczniowie naszej szkoły mogli uczyć się w pomieszczeniach przylegających do klubu studenckiego „Gwint", znajdującego się na terenie kampusu uczelni.*

– Stąd muzyczne preferencje naszej młodzieży. Ostatecznie w 2009 roku dzięki życzliwości władz miasta i gościnności pani dyrektor Anny Satuły, placówka przeniosła się do części pomieszczeń Szkoły Podstawowej nr 12 im. Zygmunta Glogera przy ul. Waryńskiego 30.

– 13 listopada 2013 roku Prezydent Miasta Białegostoku pan Tadeusz Truskolaski oddał wymieniony budynek w użytkowanie Stowarzyszeniu Bractwo Prawosławne św. Cyryla i Metodego.

Historię szkoły przypomniał też film, przygotowany przez Romana Wasiluka, na którym pokazano niełatwe, ale pełne sukcesów dziesięć lat szkoły.

Obecnie Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. Cyryla i Metodego w Białymstoku (do niedawna – zespół szkół) jest jedyną placówką oświatową w województwie podlaskim, która łączy założenia szkolnictwa podstawowego z edukacją religijną, narodową i międzykulturową. Duży nacisk kładzie się w niej na wychowanie w duchu prawosławia, w szkole jest też prowadzone nauczanie języków mniejszości narodowych – białoruskiego i ukraińskiego, a chór szkolny włącza do swojego repertuaru piosenki białoruskie

Od początku swego istnienia chór działający przy szkole prawosławnej ma w swoim repertuarze piosenki ukraińskie

i ukraińskie. Dzięki temu szkoła wypełnia lukę w systemie szkolnictwa w zróżnicowanym religijnie i narodowo regionie. Jednocześnie dba o wysoki poziom nauczania, co decyduje o jej dużym powodzeniu.

– *Nasza szkoła żyje i nieustannie się rozwija* – podkreślał na jubileuszu Bazyli Piwnik, przewodniczący Zarządu Głównego Bractwa Prawosławnego św. Cyryla i Metodego, organu prowadzącego szkołę. – *Cztery lata temu mieliśmy pierwszych absolwentów szkoły podstawowej, w zeszłym roku mury naszej placówki opuścili pierwsi absolwenci gimnazjum. W tym roku powołaliśmy także liceum. Oznacza to, że wartości, jakie wpajamy uczniom, zostały zasiane dalej. Wraz z uczniami, którzy weszli w dorosłe życie, ideał łączenia wysokiego poziomu nauki z zasadami chrześcijaństwa ma szansę na zaszczepienie w kolejnym pokoleniu. Szkoła pisze swoją historię, będąc placówką nowoczesną, głęboko zakorzenioną w spuściźnie naszych przodków.*

W części oficjalnej z gratulacjami wystąpili dostojni goście, następnie prezentowali się uczniowie i absolwenci szkoły, w tym stypendyści Prezydenta Miasta Białegostoku oraz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Piosenki ukraińskie rozbrzmiewały w wykonaniu zespołu Stebło z Białegostoku, złożonego z byłych i obecnych uczniów szkoły, a prowadzonego przez matuszkę Annę Misiejuk, a także chóru szkolnego pod kierunkiem pani Ali Kamieńskiej, w którym śpiewają uczniowie, absolwenci, rodzice i nauczyciele szkoły.

Język ukraiński

Jednym z celów stawianych przez Niepubliczną Szkołę Podstawową św. Cyryla i Metodego w Białymstoku jest kultywowanie tradycji mniejszości narodowych. Stąd też obecność w szkole lekcji języka białoruskiego i ukraińskiego, na które rodzice zapisują swoje dzieci już w pierwszej klasie.

Początkowo jako język mniejszości narodowych miał być nauczany jedynie język białoruski. Dopiero w drugim roku funkcjonowania placówki, w związku z zainteresowaniem rodziców, udało się zorganizować zajęcia języka ukraińskiego, na które zaczęło uczęszczać sześcioro uczniów z ówczesnej klasy pierwszej i drugiej. Tak początki wspomina nauczycielka Karolina Chmur:

– *Szkoła istnieje od 10 lat, a nauczanie języka ukraińskiego zaczęło się 9 lat temu. Jeden z rodziców stwierdził, że chce, by jego dziecko uczyło się języka ukraińskiego i zwrócił się do pani dyrektor. Pani dyrektor zadzwoniła do mnie i tak się wszystko zaczęło. Zaczęło się od jednego dziecka, a potem przyłączali się kolejni uczniowie, których rodzice zechcieli, aby ich dzieci chodziły na takie zajęcia.*

Rozpoczęcie roku szkolnego 2017/2018. Zajęcia języka ukraińskiego w najmłodszej grupie

Obecnie ojczystego języka ukraińskiego w szkole uczy się 22 dzieci i młodzieży. Kiedy spojrzy się na ogólną liczbę uczniów placówki (146 osób), można powiedzieć, że to niewiele. Najważniejsze jednak, iż są to uczniowie, którzy rzeczywiście chcą chodzić na zajęcia, w których domach są kultywowane tradycje ukraińskie. To duża zmiana w porównaniu z pierwszymi latami nauki, kiedy wielu rodziców posyłało swoje dzieci na oba języki mniejszościowe, traktując często lekcje ukraińskiego jako dodatkowe w stosunku do białoruskiego, z których w każdej chwili można się wypisać. Dziś uczniowie szkoły chodzą albo na zajęcia języka białoruskiego, albo ukraińskiego.

W szkole Cyryla i Metodego bardzo dużo miejsca poświęca się kultywowaniu zwyczajów narodowych. Od wielu lat działa przy niej chór, który ma w swoim repertuarze także ukraińskie pieśni ludowe i piosenki estradowe, a także kolędy ukraińskie. Piosenki ukraińskie z powodzeniem wykonuje też zespół Stebło oraz jego soliści. Dzieci, ich rodzice oraz nauczyciele szkoły rokrocznie biorą udział w Konkursie Piosenki Ukraińskiej „Z pidlaśkoji krynyci" w Bielskim Domu Kultury, zajmując w nim pierwsze miejsca. Uczniowie placówki to także laureaci innych konkursów muzycznych, także plastycznych, poetyckich itp., np. Festiwalu Muzyki Ludowej „Dawne pieśni – młode głosy" w Waniewie nad Narwią, czy też Wojewódzkiego Konkursu Recytatorskiego „Ukrajińske słowo", organizowanego przez Związek Ukraińców Podlasia.

Szkoła Cyryla i Metodego bierze udział w projektach realizowanych przez środowisko ukraińskie regionu. Jej uczniowie, zarówno uczęszczający na lekcje języka ukraińskiego, jak i nie, wielokrotnie wyjeżdżali na warsztaty etnograficzne odbywające się w ośrodku Ukraińców Podlasia – Zagrodzie w Koźlikach nad Narwią, brali też udział w licznych zajęciach dodatkowych w szkole, np. pisania pisanek, wypiekania „busłowych łap", garncarskich etc. W ciągu dziewięciu lat takich zajęć odbyło się wiele. Oprócz tego nauczyciele i uczniowie organizowali w szkole „Wieczór Kolęd Ukraińskich" oraz „Ukrajiński zustriczi" – imprezę podsumowującą rok szkolny w punktach nauczania języka ukraińskiego w Białymstoku.

Szkołę Cyryla i Metodego często nazywa się szkołą prawosławną. Nie jest to jednak placówka skierowana wyłącznie do wąskiego grona osób zaangażowanych w życie Cerkwi, bo w głównej mierze dzięki możliwości uczenia się języków mniejszości narodowych zapisują do niej swoje dzieci także osoby, dla których tradycje narodowe są ważniejsze niż religijne. Szkoła spełnia więc podwójną rolę – dzięki niej są wpajane tradycje związane z prawosławiem także tym dzieciom, w których domach nie są one szczególnie pielęgnowane. Z drugiej jednak strony dzieci osób głęboko wierzących i zaangażowanych w życie Cerkwi, ale obojętnych na sprawy narodowe, mogą poznawać i kultywować tradycje białoruskie lub ukraińskie. Jest to związane z faktem, że nauczanie języków mniejszości narodowych jest w szkole obowiązkowe – rodzice przy zapisywaniu swoich dzieci do placówki od razu muszą zdecydować, którego języka ojczystego będą uczyć się ich pociechy.

– *Razem z wychowaniem w duchu prawosławia podlaskiego idzie też wychowanie w duchu tradycji białoruskiej i ukraińskiej* – wyjaśnia ks. Michał Czykwin, opiekun duchowy szkoły. – *Niewiele szkół na terenie Białegostoku i Podlasia ma język białoruski i ukraiński w takim wymiarze jak my. Idzie to w parze z życiem kulturalnym. Dzieci uczą się nie tylko języka, ale też poznają tradycję, kulturę, obrzędy. Wszystko to łączy się z wiarą prawosławną, podobnie jak u naszych przodków. Szkoła to symbioza edukacji, tradycji i religii.*

Wychowanie religijne i narodowe w szkole są ze sobą ściśle powiązane, bo nie da się, będąc uczniem szkoły, nie brać udziału w życiu liturgicznym Cerkwi oraz w życiu społeczności białoruskiej lub ukraińskiej. Wychodzi to na dobre wszystkim – całej szeroko rozumianej społeczności prawosławnej w Białymstoku, która wyrwana ze swego wiejskiego środowiska często już dawno utraciła kontakt z własną tradycją, językiem czy wyznaniem.

Obecnie Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. Cyryla i Metodego to jedna z trzech placówek edukacyjnych w Białymstoku, w której są prowadzone lekcje ojczystego języka ukraińskiego. Oprócz niej zajęcia odbywają się w grupach popołudniowych międzyprzedszkolnego punktu nauczania języka ukraińskiego przy Przedszkolu nr 26 Samorządowym Integracyjnym oraz międzyszkolnego punktu nauczania języka ukraińskiego przy Szkole Podstawowej nr 9 (do niedawna Gimnazjum Publicznego nr 2).

Dla niewielkiego i rozproszonego w Białymstoku środowiska ukraińskiego wybór tej placówki to właściwie najlepsza alternatywa – lekcje języka ukraińskiego odbywają się w niej w ciągu dnia trzy razy w tygodniu, dzięki czemu nie trzeba wozić dzieci późno po południu na dodatkowe zajęcia, które – ze względów organizacyjnych – odbywają się tylko raz w tygodniu. Nawet nie warto dodawać, że korzyść z takich lekcji jest o wiele większa niż w przypadku zajęć w punktach nauczania. Oprócz tego uczniowie uzdolnieni muzycznie mogą śpiewać po ukraińsku w szkolnym chórze. Do tego dochodzi pielęgnowanie zwyczajów związanych z prawosławiem. A tych, którzy myślą bardziej praktycznie, powinien przekonać do szkoły wysoki poziom nauczania, szereg zajęć dodatkowych, małe klasy i … wolne na święta prawosławne.

Ludmiła ŁABOWICZ
Fot. autorki artykułu

Сьогоднішні думкі про колісьнє

Закуончиннє з 2 стор.

Реалізації теї ідеї міᵉв служиті «Закон Української Народної Республіки про національно-персональну автономію», якого перша стаття стверджувала: *Кожна з населяючих Україну націй має право в межах Української Народної Республіки на національно-персональну автономію: тобто право на самостійне влаштування свого національного життя*. Опрацьована у кунцьові XIX – на початкові XX ст. соціял-демократична ідея національно-персональної автономії передбачала утвореннє Національних союзув – добровуольних об'єднань громадян даної національності, которим передавалося управлянє школами, культурнимі закладамі й іншимі формамі заспокоюваня національних потреб, згуодно з національнимі традиціямі, звичаямі і з обов'язковим використаньом руодної мови. Приняти вже 9 (22) січня 1918 р., а в квіᵉтньові того ж року внесьони тоже до Конституції УНР, закон про національно-персональну автономію беззастережно надавав право на єї росіянам, полякам і євреям, представнікі інакших народув для утворення своїх Національних союзув мусілі б зобраті 10-тисячну групу зацікавляних люді. Однак в тяжкіх умовах кунця Першої світової вуйни, а послі збройної боротьби з ворогамі української незалєжності, до практичної реалізації національно-персональної автономії справа не дойшла. Варто однак про тоє всьо пригадуваті, коб – анальогічно до приказкі «покажи мніᵉ...» – обачивши тогдишні гроши і закони, моглі ми самі сказаті, якую державу 100 ліᵉт тому хотіᵉлі будоваті українці.

Юрій ГАВРИЛЮК

Zakuonczynnie z 2 stor.

Realizaciji teji ideji miᵉw służyti «Zakon Ukrajińskoji Narodnoji Respubliky pro nacionalno-personalnu awtonomiju», jakoho persza stattia stwerdżuwała: *Kożna z naselajuczych Ukrajinu nacij maje prawo w meżach Ukrajińskoji Narodnoji Respubliky na nacionalno-personalnu awtonomiju: tobto prawo na samostijne właszтuwannia swoho nacionalnoho żyttia*. Opraciowana u kunciowi XIX – na poczatkowi XX st. socijał-demokratyczna ideja nacionalno-personalnoji awtonomiji peredbaczała utworennie Nacionalnych sojuzuw – dobrowuolnych objednań hromadian danoji nacionalnosti, kotorym peredawałosia uprawlanie szkołami, kulturnymi zakładami j inszymi formami zaspokojuwania nacionalnych potreb, zhuodno z nacionalnymi tradycijami, zwyczajami i z obowjazkowym wykorystaniom ruodnoji mowy. Pryniaty wże 9 (22) sicznia 1918 r., a w kwiᵉtniowi toho ż roku wnesiony toże do Konstytuciji UNR, zakon pro nacionalno-personalnu awtonomiju bezzastereżno nadawaw prawo na jeji rosijanam, polakam i jewrejam, predstawniki inakszych naroduw dla utworennia swojich Nacionalnych sojuzuw musili b zobrati 10-tysiacznu hrupu zacikawlanych ludi. Odnak w tiażkich umowach kuncia Perszoji switowoji wujny, a posli zbrojnoji borot'by z worohami ukrajińskoji nezależnosti, do praktycznoji realizaciji nacionalno-personalnoji awtonomiji sprawa ne dojszła. Warto odnak pro toje wsio pryhaduwati, kob – analohiczno do prykazki «pokaży mniᵉ...» – obaczywszy tohdyszni hroszy i zakony, mohli my sami skazati, jakuju derżawu 100 liᵉt tomu chotiᵉli budowati ukrajinci.

Jurij HAWRYLUK

Привітання осені по-дуб'яжинському

Яке зараз найпопулярніше свято? Звісно, св. Вікенда, адже воно відзначається щотижнево, цілодобово та не попереджене жодними особливими «рестрикціями», зокрема, постом. Аби чоловік в тижні попрацював: хто трохи, хто наполегливо, а хто й з безмежною відданістю справі, бо хоч всі знаємо, що від роботи коні дохнуть, то ж людина – не кінь! А хто працює – цей їсть... То члени дуб'яжинського ансамблю «Родина», які у суботу гостювали на «Джерелах» у Черемсі й там ласували весільним короваєм, у неділю 17 вересня напекли кілька горщків свіжо зібраної картоплі. Та гостей попросили.

«Многая літа» іменинницям від чоловічої частини «Родини»

Не так, до речі, щоб попоїсти, як поспівати, бо не лише більшість господарів, але й чимало гостей ще пам'ятають час, коли не тільки на весіллях, але й увечері на сільській лавочці повсюдно лунав спів – щойно у 70-80-х роках вбитий телебаченням, яке «мусово дивитись». Дуб'яжинське «Свято печеної картоплі», звісно, не могло обійтися без ближчих і дальших співаючих сусідів – зблизька були більськовий «Ранок» і «Луна» з с. Парцьова, що останнім часом нові пісні козацькі вивчила. А здалеку, з-під Мельника – «Вереси» з Вилінова (в колишніх руських грамотах писали «Велиново») й «Новина» з Мощони-Королівської. З чим крім пісні вони приїхали, цього точно не знаю, одначе скажу, що «душа» «Новини», п. Олена Датчук, не лише за «мельницький коровай» котрийсь вже раз була номінована до нагородження «перлиною» міжнародних торгів «PolAgra», але й на цьогорічному відбірному конкурсі «Smaki Regionów» отримала також вирізнення за наливку «Pałyniówka» (а з картоплею й трохи підхожого сала підпеклося...).

Отже, поки картопля, насипана у три «чигуни» пеклася у вогнищі, у дуб'яжинській світлиці пісень сила-силення лунала. При чому – з подвійним «многоліттям» та даруванням квітів художній керівничці «Родини» Єлизаветі Томчук та війтині Більської ґміни Раїсі Раєцькій – наступного ж дня, 18-го вересня, їхні іменини! Ґмінна «господиня» гарно за це подякувала, звісно, по-нашому, адже, цитуючи популярну колись пісню одного з польських кабаре «taka gmina»...

«Таких ґмін» – з селами, яких мешканці в більшості або майже виключно українськомовні, у Більському, Гайнівському, Сім'ятицькому, а навіть південному клаптику Білостоцького повіту кільканадцять. Хоч, як би не стидно признатися, ця україномовність щораз то більш умовна, бо у молодого покоління з *говорі*[е]*ньом по-нашому/по-свойому* сьогодні, делікатно кажучи – *небарзо.* Свою мову заглушив страх перед школою й життям в місті, де нічого по-нашому, чужої научив той самий телевізор, що співаючу колись молодь з лавочки позганяв. То, як вже номер тому сказане було: комусь то може й «багатство пограниччя», а нам більше звичайної «нендзи». Ну, але стараємося від неї відбиватись як уміємо – а то піснею милозвучною, а то короваєм пшеничним, а то картопелькою печеною, що в роті розпливається...

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Картопля допікається – ласуни на смакоту сподіваються!

Związek Ukraińców Podlasia w 2017 r. dzięki dofinansowaniu ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji realizuje następujące zadania:

– 25-lecie Związku Ukraińców Podlasia
– Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł"
– Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską
– Zimowisko integracyjne dla dzieci i młodzieży
– Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu
– Działalność amatorskich zespołów artystycznych
– Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo"
– Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"
– Wydanie płyty CD z okazji jubileuszu zespołu „Dobryna"
– Działalność Związku Ukraińców Podlasia

«Сонечко» – співочі малята з Дитячого садочка № 9 «Лісова поляна» в Більську

Свято української культури з ювілейною прикрасою

Сотні глядачів, учасники з чотирьох країн, події в десяти місцевостях. В програмі: концерти, театральні вистави, презентації книжок, зустріч з українським кіно та виставка-кермеш народного рукоділля. В концертному репертуарі – різні жанри музики, а також танець, у виконанні аматорів та професіоналів, віком – від дитячого садочка до пенсіонерів. За нами XXVI Фестиваль української культури «Підляська осінь», який проходив під знаком ювілею чвертьстоліття існування Союзу українців Підляшшя. Головні події свята української культури Підляського краю відбувались впродовж шести днів – від 24 по 29 жовтня.

Фестивальні заходи офіційно відкрили презентації книжки Юрія Плеви «Ляди, Ленево, Подрiчани. На більському гостинці», які відбулись в Міській публічній бібліотеці в Більську (*на фото вгорі*) та головній бібліотеці воєводства – Підляській книжниці ім. Лукаша Гурніцького в Білостоці. Це не перша книжка авторства дослідника історії його батьківщини, ще раніше вийшов друком альбом присвячений рідному селу Юрія Плеви – Курашеві. Зустрічі стали нагодою до розмов про потребу зберігання свідоцтв про наше минуле.

Вже традиційно перший концерт фестивалю відбувся на південь від Бугу – в селі Дубровиця Мала, що зараз в Люблинському воєводстві, де після акції «Вісла» вцілiла горсточка православного населення. Село, яке приналежить до православної парафії в Загорові, відоме з цього, що жив тут художник Василь Альбічук. Концерти «Підляської осені» на Південному Підляшші мають вже десятилітню традицію. Як сказала солтис села Рената Жук – зацікавлення концертом є велике, не зважаючи на це, що пройшов він у середині тижня, але як каже – людей притягає ця музика, яка поривае до танцю. То саме для неї люди приїжджають на захід.

Крім гостей фестивалю з України – тріо «Живиця» з Зорі (*на фото внизу*), на концерті виступив місцевий колектив «Tęcza» та «Bokinczanki» з Бокинки-Королівської. Учасниці колективу кажуть, що знають багато пісень в говірці, але «хахлацькою мовою» вже вдома не говорять.

– *Пам'ятаю, як до моєї бабусі приходила її подруга і вони собі говорили на цій мові, а ми як діти бавились і слухали. І це десь залишилось,* – говорить Аліна Рибка з колективу з Бокинки-Королівської.

В наступних днях концертний марафон фестивалю перенісся на північ від річки Буг. Фестивальні заходи вже традиційно проходили в таких місцевостях, як Білосток, Більськ, Гайнівка та Сім'ятичі. Побіч повітових центрів, учасники «Підляської осені» завітали також до Черемхи і Нарви, а в цьому році фестивальна карта розширилась також на Кліщелі та Дубичі-Церковні і Кнориди.

Інтегральна частина фестивалю це «День української культури» у Початковій школі № 4 в Більську. Виступили, між іншим, фольклорний ансамбль «Млиночок» з Кропивницького і танцювальна група «Ранку».

З Берестейщини приїхали «Забавлянки» з Берестя та «Акколада» з Малорити

Виконавці з близьких і далеких місць: Парцьова к. Більська («Луна»), Люблина («Веселка»), Гродна («Барвінок»), а навіть Кубані (тріо бандуристок)

Серед виконавців з України був Заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Дарничанка» з Києва. Іншим колективом зі столиці України став Ансамбль народної хореографії «Натхнення» Київської муніципальної академії ім. Сержа Лифаря. З України прибули також згадуване тріо «Живиця», фольклорний ансамбль «Млиночок» з Кропивницького, який представляв автентичний фольклор, та естрадна співачка з Рівного Оксана Маслюк. В цьому році не забракло також гостей з сусідньої Берестейщини. На фестиваль приїхали діти з ансамблю «Забавлянки» з Берестя та квартет «Акколада» з Малорити. Зміцнення співпраці українців Підляшшя та Берестейщини радує, а доказом цього були також концерти берестейського ансамблю «Голоси Полісся», які попереджували «Підляську осінь» і в днях 14-15 жовтня пройшли в чотирьох місцевостях гмін Нурець-Станція та Ботьки: Литвиновичах і Тим'янці та Красному Селі і Дубні.

Найдовшу дорогу на підляський фестиваль подолав ансамбль «Кубанська бандура» з Краснодару, що в Російській Федерації. Як говорить Микола Сергієнко, який вже від багатьох років допомагає в організації фестивалю і привозить ансамблі з України та Кубані, візит ансамблю з Краснодарського Краю має велике значення.

– В теперішній непростій ситуації я вдячний цим дівчатам за те, що вони підтримують українську культуру на півдні Росії – говорить багатолітній голова Товариства українців Кубані. – *Приїзд сюди для них є стимулом, тому що весь час знаходились в такому замкнутому середовищі на території тільки Краснодарського Краю. Звичайно, кожен артист прагне показати своє мистецтво як численнішим слухачам і глядачам.*

Головний концерт фестивалю відбувся, як правило, у Більському будинкові культури. В цьому році фестивальні події проходили під знаком 25-ліття діяльності Союзу українців Підляшшя, тому на більський концерт прибуло багато офіційних гостей, які складали ювілейні віншування. Приймав їх голова Союзу д-р Андрій Артем'юк.

– Вже 26 років зустрічаємось з українською культурою, яку привозять нам, можна сказати, з всіх регіонів, де ця культура є живою – так як цього року – від Кубані аж по Підляшшя, почерез центральну Україну, Рівненщину, Київщину – будемо мати нагоду зустрічатися з артистами з цих регіонів. Але згадую ці 25 років тому, що вже 25 років існує Союз українців Підляшшя і цей концерт є також присвячений цьому ювілею, цим людям, які продовж чверть століття вкладали свої сили, працю для того, щоб наша культура, наша ідентичність тривала, розвивалась і зміцнювалась – сказав голова організації.

На фестивальних заходах були присутні представники самоврядних влад, парламентарі, представники організацій, які співпрацюють з Союзом, православного духовенства, а також Посольства України в Польщі. Від імені Надзвичайного і Уповноваженого Посла Андрія Дещиці учасників фестивалю вітала і поздоровляла з ювілеєм керівник Консульського відділу Посольства Світлана Криса, яка закликала українців Підляшшя до цього, щоб не забували своєї культури, своєї самобутності і своїх традицій.

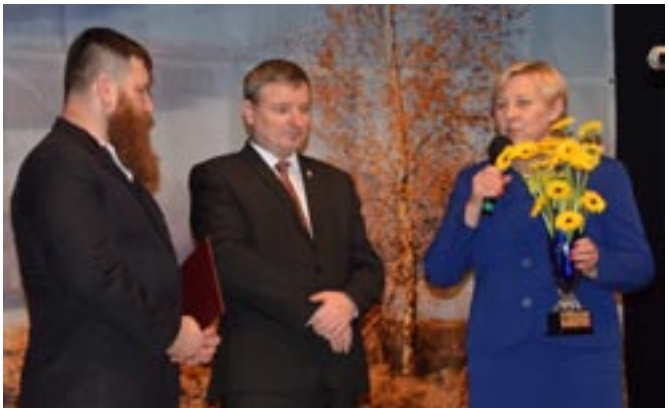

Голова Союзу українців Підляшшя Андрій Артем'юк, бургомістр Більська Ярослав Боровський, війт сільської гміни Більськ Раїса Раєцька, керівник Консульського відділу Посольства України Світлана Криса

Приємною несподіванкою був також візит на концерті в Гайнівці нововисвяченого ієрарха Православної Церкви в Польщі – єпископа Гайнівського Павла, який сказав, що радіє, коли бачить дітей та молодих людей, які виступають на сцені.

Різні міста, різні покоління: Студія естрадного співу при Гайнівському будинку культури, Ансамбль народної хореографії «Натхнення» Київської муніципальної академії ім. Сержа Лифаря та Заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Дарничанка» з Києва

На сцені естрадна співачка з Рівного Оксана Маслюк та кобзар Юрій Ягусевич

Під час тривання «Підляської осені» багато діялось не лише на головних сценах фестивалю. Вже традиційно, крім музики і танцю, наймолодша публіка могла зустрітись з українським сценічним словом. Актори Закарпатського академічного обласного театру ляльок «Бавка» з Ужгорода показали молодим глядачам в декількох місцевостях регіону виставу «По щучому велінню». Не був це єдиний театральний акцент на фестивалі. В цьому році відзначуємо не тільки радісний ювілей Союзу, але також сумні 70 роковини акції «Вісла». Саме цій події була присвячена вистава «Дорога на Захід» у виконанні театральної групи української молоді Люблина «Дивослово», яку режисерувала Леся Соболівська.

В програмі фестивалю знайшовся також вечір українського кіно, а як завжди на концертах можна було побачити, а то й придбати вироби народного рукоділля з України – сорочки, керамік, прикраси, також купити платівки з українською музикою та фільмами.

Фестивалі такі, як «Підляська осінь», часто називають святом української культури. Для невеликої громади українців Підляшшя це насправді свято. Як кажуть деякі глядачі – це не так часта нагода подивитись виступи професійних колективів з України, але також це гордість з наших підляських виконавців, починаючи від розпалюючих серця малят з Дитячого садочка № 9 «Лісова поляна» в Більську, почерез майже професійні «Ранок», «Гілочку», «Добрину» і «Родину», а також інших носіїв і переймаючих пісенну традицію нашого краю. Це також свято єднання української культури, яка, як виявляється – не знає адміністративних меж і на нашому святі вітаємо гостей з України, Білорусі та Росії. І на кінець – це наше свято. Коли зустрічаємось під час концертів – ми люди, які є свідомі свого походження, котрі думають про свою мову і культуру, і коли почерез такі заходи, як фестиваль, голосно і в позитивному сенсі заявляємо про себе.

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток
Фото Ю. Гаврилюка

Фестиваль «Підляська осінь» був організований завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Говорять гості фестивалю

Єпископ Гайнівський Павло: Серце радіє, передовсім, коли можу побачити цих молодих здібних дітей та молодь. Вони дбають про свою культуру, про свою традицію і вірю, що вони цю красу, яку взяли від батька і матері, це багатство, будуть передавати наступним поколінням. І коли скажу, що мені дуже подобався виступ всіх ансамблів та всіх солістів, то це буде не тільки від мене, але це буде враження всіх присутніх в цей вечір. Всім вам дуже вдячний і бажаю вам Божого благословіння.

Бургомістр Більська Ярослав Боровський: Як представники самоврядування Більської землі маємо приємність, але і обов'язок подякувати за 25 років праці на користь української громади, мешканців нашого міста, наших гмін, нашого повіту, за те, що робите чудову справу у ділянці культури, освіти, а на минулому тижні започатковано чергову ініціативу – наукові конференції. Бажаю вам, щоб якнайбільше таких ювілеїв могли ви святкувати в гарному настрої, в дусі пошани, щоб ми з черги не мусили приховуватись, щоб могли говорити, що Більськ єднає людей – поляків, українців, білорусів.

Голова Українського Товариства, член Спільної комісії уряду та національних й етнічних меншин д-р Григорій Купріянович: Цього року фестиваль має особливий характер – 25 літ тому тут, у Більську, неподалік від цього місця, зібралась група старших і молодших людей, які заснували Союз українців Підляшшя – щоб продовжити цю традицію, яка була на цій землі від сотень літ. 25 літ тому ніхто не думав, що буде такий цього ефект: що будуть фестивалі, будуть концерти, будуть ансамблі, які співають наші пісні, радіо- та телепередачі. Що в публічному житті всі будуть пам'ятати, що на цій землі є також українська культура, українське слово, що мова і культура, яка жила тут сотні літ, є частиною цього культурного простору, який тягнеться від Більська, через Луцьк, Київ – аж до Харкова і Кубані.

Від 1995 року немає фестивалю без «Ранку»

З «Підляською осінню» – до Білостока

Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь» то найбільш різноманітна презентація української культури у регіоні. Заходи цьогорічної 26-тої його едиції пройшли в багатьох містах і селах Підляшшя по обох боках Бугу: Більську, Білостоці, Гайнівці, Сім'ятичах, Кліщелях, Нарві, Дубичах-Церковних та Дубровиці-Малій. Традиційно фестивальні презентації обняли столицю Підляського воєводства – Білосток.

На сцені Підляської опери і філармонії в Білостоці – «Гілочка» з Черемхи та виконавці з Білостока: «Стебло», «Добрина» і «Мікрон» (на наступній сторінці)

У Білостоці цього року в рамках фестивалю відбулися різноманітні культурні події. Були: зустріч у Підляській книжниці з Юрієм Плевою, автором книжок, які присвячені селам у ґміні Чижі, презентація театральної вистави для дітей Громадської початкової школи святих Кирила і Методія в Білостоці та музичний концерт у Підляській опері і філармонії. Окрім того при нагоді фестивалю у Загороді в Козликах над Нарвою відбулися спільні майстер-класи для дітей з Білостока та Люблина.

Зустріч з автором

У рамках фестивалю «Підляська осінь» у Більську і Білостоці відбулися зустрічі з Юрієм Плевою, автором книжок: «Kuraszewo – lata minione» і «Lady, Leniewo, Podrzeczany – na bielskim hostinciu». Зустріч у Білостоці пройшла 25 жовтня у Підляській книжниці в рамках циклу бібліотеки «Літературні середи» та була новою ініціативою в рамках фестивалю.

Юрій Плева то любитель підляської історії родом з Курашева, який від років досліджує минуле своєї «малої батьківщини» – збирає архівні документи і знімки, фотографує. Він член Підляського генеалогічного товариства. Результатом його зацікавлень стали дві книжки про села в ґміні Чижі – видання дуже цінні, оскільки презентують історію невеликих місцевостей з точки зору звичайних людей, які споконвіку жили на цій землі. Обидві книжки були профінансовані ґміною Чижі.

– *Як поставала перша кніжка* – говорив у Білостоці Юрій Плева, – *то ми так з вуйтом собіе думалі, што там повінно биті. І видумалі, што повінно биті мнуого фотографій, а тексту мало, бо хто там на селіе буде тоє читаті. Оказалось, што неправда, што люде на селіе хочут читаті, хочут штось знаті про своє село, про свою землю і тіе м, як уже пісав другу кніжку, то того тексту появілось мнуого буольш. І я бачу, што є немало такіх люді, котори цікавляться гісторією і пробуют дойті, што то колісь у нас било, як жилося.*

Те, що люди дійсно щораз частіше пробують «зазирнути» у минуле своєї «малої батьківщини», було видно на зустрічі в Білостоці. Повів її журналіст Домінік Соловій, який питав автора про його зацікавлення історією, працю при книжках, але також про такі «невигідні» для багатьох питання, як мовна та національна приналежність жителів описуваних сіл. Юрій Плева цікаво розповідав про те, як виглядало збирання матеріалу для книжки, не обминаючи анекдотичних історій. При тому відверто говорив про історію та український характер говірок описуваних сіл. Зустріч закінчилася дискусією – присутні підняли хоча б дуже важливу тему створення архіву, в якому знайшлися б старі парафіяльні книги всіх православних парафій в регіоні.

Заходи для дітей

Кожного року під час фестивалю «Підляська осінь» не бракує численних заходів для дітей і молоді, які вчаться української мови в Більську, Білостоці і Черемсі. Традиційно вже від багатьох років у Громадській початковій школі святих Кирила і Методія в Білостоці в рамках заходу є презентовані вистави для дітей. Цього року 26 жовтня п'єсу «По щучому велінню» показав білостоцьким дітям Закарпатський академічний обласний театр ляльок «Бавка» з Ужгорода.

Громадська початкова школа святих Кирила і Методія то одна з трьох шкільних установ Білостока, в яких діють пункти навчання української мови. Цього року української мови як рідної вчиться в ній 22-є дітей. Виставу у виконанні українського театру могли дивитися не лише діти, які записані на уроки української мови, але також ті, які вчаться білоруської.

Вистава в т.з. православній школі не була єдиною пропозицією для дітей з Білостока. При нагоді фестивалю 28 жовтня діти з усіх білостоцьких пунктів навчання української мови могли також провести час на майстер-класах у Загороді в Козликах над Нарвою разом з дітьми з Української недільної школи в Люблині, які згуртовані в ансамблі «Люблинська веселка» та в театральній групі «Дивослово». Діти з Люблина приїхали на Підляшшя, щоб на сцені Більського будинку культури виступити з концертом українських пісень та показати п'єсу «Дорога на Захід», яка була присвячена 70-річчю акції «Вісла».

У Загороді білостоцькі і люблинські діти та батьки разом з Марією Ульянов спільно плели кошики з соломи та з Зінаїдою Степанюк – випікали булочки у справжній підляській хлібній печі. На закінчення «Люблинська веселка» приготувала підляшанам невеличкий концерт. Діти з Білостока та їхні батьки були під великим враженням того, як прекрасно діти з Люблина розмовляють українською мовою та – що основне – спілкуються нею між собою.

Концерт пісні і танцю

Головною подією фестивалю в Білостоці є кожного року концерт у виконанні фольклорних ансамблів. Цього року він пройшов 29 жовтня, останнього дня фестивалю. На сцені Підляської опери і філармонії виступило багато колективів – місцевих, підляських, окрім того з України та з Росії.

– *26-ий Фестиваль української культури на Підляшші міняється кольорами, кшталтом та різними формами української культури, яку презентують артисти, починаючи від Підляшшя, через Берестейщину та всю Україну, аж по Кубань* – говорив зі сцени д-р Андрій Артем'юк, голова Союзу українців Підляшшя. – *Цьогорічні концерти хочемо присвятити дуже гарному ювілею, бо 25-літтю існування Союзу українців Підляшшя – організації, яка виникла в основному для того, щоби зберігати те культурне надбання, яке існувало століттями та дотривало до нашого часу.*

Цього року на білостоцькій сцені своє мистецтво презентували київські колективи, які виконують українську пісню і танець в академічній манері: Заслужений народний ансамбль пісні і танцю України «Дарничанка» та Ансамбль народної хореографії «Натхнення» Київської муніципальної академії танцю ім. Сержа Лифаря. Гарно презентувалося аматорське вокальне тріо «Живиця» Районного будинку культури села Зоря. Українські народні твори у супроводі бандури виконали й дівчата з Росії – ансамбль «Кубанська бандура» з Краснодару.

У давні часи переніс слухачів кобзар Юрій Ягусевич – музикант-самоук. Він за освітою юрист, але настільки вразило його кобзарське мистецтво, що став сам виготовляти музичні інструменти та грати на них. У Білостоці в супроводі кобзи він виконав традиційну українську історичну думу.

При нагоді фестивалю діти з Люблина зустрілися з дітьми з Білостока на майстер-класах в Загороді в Козликах

Усім любителям автентичного співу не могла не сподобатися презентація Фольклорного ансамблю «Млиночок» з Кропивницького. На жаль колектив виступив лише з коротеньким концертом.

Традиційний репертуар на високому рівні виконали й підляські молодіжні групи – «Добрина» з Білостока та «Гілочка» з Черемхи. Обидва колективи, в яких співають як дівчата, так і хлопці, звучали на сцені філармонії прекрасно.

Концерт у Білостоці показав, що в столиці воєводства є зараз немало ансамблів, які виконують українські пісні. Окрім згаданої «Добрини», це хоча б група «Стебло», в якій під керівництвом матушки Анни Місюк співають учні православної школи, та зовсім молодий хор «Мікрон».

У філармонії виступив також танцювальний «Ранок» з Більська – єдиний підляський колектив, який має у своєму репертуарі українські танці.

* * *

Білостоцькі заходи вписалися вже в програму Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь». Найбільшим зацікавленням з-посеред них тішиться, як правило, концерт у престижному залі Підляської опери і філармонії. Однак, варто поширювати фестивальні пропозиції, що показала хоча б нова ініціатива – зустріч з Юрієм Плевою, на яку прийшло немало людей. Важливі також заходи для дітей, які вчаться української мови – цього року окрім театральної вистави у рамках фестивалю запропоновано їм етнографічні майстер-класи в Загороді. А все для того, щоб поширювати українську культуру серед людей різного віку та різних зацікавлень, які зараз проживають у Білостоці.

Людмила ЛАБОВИЧ

Фото авторки статті

I Podlaska Ukraińska Konferencja Naukowa

Spojrzenie przez pryzmat nauki

Kilkadziesiąt referatów oraz komunikatów poświęconych historii, kulturze i językowi wygłoszono na I Podlaskiej Ukraińskiej Konferencji Naukowej, która w dniach 20-21 października odbyła się Bielsku Podlaskim. Zorganizowano ją z okazji jubileuszu dwudziestopięciolecia działalności Związku Ukraińców Podlasia, a jej uczestnicy mówili między innymi o ukraińskim odrodzeniu narodowym na Podlasiu w latach 80. XX wieku i drogach do budowania struktur organizacyjnych, które doprowadziły w 1992 roku do utworzenia niezależnej podlaskiej organizacji ukraińskiej.

Naukowa konferencja o tak szerokim programie i liczbie uczestników to dla ukraińskiego środowiska Podlasia rzecz nowa, ale jak wynika z wypowiedzi jej uczestników – bardzo potrzebna. Do tej pory aktywność tej społeczności koncentrowała się na działalności kulturalno-oświatowej. Uznanie i rozgłos zdobyły takie projekty Związku Ukraińców Podlasia, jak Festiwal Kultury Ukraińskiej „Podlaska Jesień" czy masowa impreza „Na Iwana, na Kupała" w Dubiczach Cerkiewnych. Pod kuratelą organizacji działają znane zespoły „Ranok", „Hiłoczka", „Rodyna" i „Dobryna". Podlasie jest także regionem, w którym w ostatnich latach dynamicznie rozwijało się nauczanie języka ukraińskiego. Badania nad przeszłością regionu i jego mieszkańców prowadzili między innymi Jurij Hawryluk, Mikołaj Roszczenko, Roman Wysocki czy Jerzy Plewa, a ich wyniki były publikowane na łamach „Nad Buhom i Narwoju" lub w postaci książek. Odbywały się także spotkania i wykłady naukowe, ale poza zorganizowanym kilkanaście lat temu w Bielsku Podlaskim sympozjum brakowało interdyscyplinarnej prezentacji badań nad dziejami, językiem i kulturą ukraińskojęzycznej ludności Podlasia.

Kolejna potrzeba chwili, która przyczyniła się do zorganizowania konferencji, to konieczność podsumowania ćwierćwiecza działalności Związku.

– *Utworzenie w 1992 roku Związku Ukraińców Podlasia było rezultatem powstania w latach 80. grupy młodej podlaskiej prawosławnej inteligencji, która zaczęła szukać swej tożsamości i świadomości narodowej i – czasem ze zdziwieniem – odkrywała, że nasz język, kultura, tradycja to część tej przestrzeni kulturowej, zwanej niegdyś ruską, potem małoruską, a od XIX wieku – ukraińską* – mówi przewodniczący Komitetu Organizacyjnego dr Grzegorz Kuprianowicz. – *Odkryli, że nasza kultura jest innym wariantem tej samej kultury, która jest pod Kijowem, Łuckiem, pod Lwowem czy Żytomierzem. Lata 80. był to okres formowania już zorganizowanego życia ukraińskiego, tworzonego przez ludzi, którzy doszli do tożsamości ukraińskiej, a swoistym uwieńczeniem tego procesu było za-*

łożenie w 1992 roku Związku Ukraińców Podlasia. Ten jubileusz był impulsem do tego, aby nie tylko zorganizować jakiś koncert czy wydać jubileuszową publikację, ale zapoczątkować naukową refleksję nad przebytymi latami działalności, naszego życia i naszej aktywności, ale z drugiej strony, aby spojrzeć na to co jest jego podstawą – systematycznie zacząć podchodzić do tematu języka, kultury, tradycji i historii Pod-

lasia, aby nadać pracy naukowej systematyczny charakter.

Potrzeba organizacji tego typu konferencji ma także inną przyczynę. Głos naukowców w dyskusji wokół kwestii ukraińskiej na Podlasiu, relacji ukraińsko-białoruskich i ukraińsko-polskich może przyczynić się do likwidacji „białych plam", mitów i przeinaczeń biorących się chociażby z braku rzetelnego określenia charakteru gwar, którymi posługuje się miejscowa ludność prawosławna. W tej kwestii często mamy do czynienia nie z nagłaśnianiem prawdy, wynikającej z badań naukowych, lecz z propagandą lub publicystką na potrzebę chwili. Jej głównym celem jest niedopuszczenie, aby w debacie na temat gwar podlaskich pojawiło się słowo „ukraińskie". Działalność naukowa, konferencje oraz publikacje powinny sprzyjać promocji społeczności ukraińskiej i docieraniu z rzetelną informacją na temat Ukraińców na Podlasiu do mediów i opinii społecznej.

– *Kiedy zaproponowano mi udział w tej konferencji i zasugerowano temat, a więc tożsamość i świadomość narodowa a zróżnicowanie językowe, to bardzo się ucieszyłem* – powiedział prof. Michał Sajewicz – kierownik Zakładu Białorutenistyki i Bułgarystyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. – *Jest to jeszcze jedno z miejsc, gdzie można odkrywać i mówić prawdę, podchodząc do tego naukowo i stosując kryteria naukowe, w moim przypadku przede wszystkim językowe, bo jestem językoznawcą. Wytyczyłem przebieg granicy gwarowej białorusko-ukraińskiej, ustalony wyłącznie o kryteria językowe. Pozanaukowe mnie nie interesują. Nie może być tak, że ustalam tezę i szukam potem dowodów, żeby to udowodnić.*

Podczas konferencji, oprócz referatów wygłoszonych przez naukowców – językoznawców, historyków i socjologów – zabrały głos także osoby, które współtworzyły ukraiński ruch narodowy na Podlasiu. Ich wystąpienia systematyzują wiedzę na temat historii nowoczesnej ukraińskiej idei narodowej na Podlasiu. Można tu było usłyszeć między innymi o działalności koła Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Kleszczelach w połowie XX wieku i „ukraińskim odrodzeniu" w latach 80., którego przejawami były rajdy turystyczne „Pudlasze", budowa skansenów w Białowieży i Koźlikach, organizacja koncertów oraz tworzenie struktur UTSK w różnych miejscowościach regionu w drugiej połowie lat 80.

W komunikatach przedstawiono także współczesne osiągnięcia i problemy, do których można zaliczyć nauczanie języka, działalność zespołów, obecność w mediach, działalność festiwalowo-koncertową oraz wydawniczą Związku Ukraińców Podlasia. Są one cennym źródłem dokumentującym historię społeczności ukraińskiej w pierwszych dziesięcioleciach XXI wieku i stanowią bazę do dyskusji nad jej kondycją i wypracowaniem strategii działania w przyszłości.

– *Konferencja przenosi dyskusję na inny poziom* – mówi prof. Roman Wysocki. – *To pozytywny przejaw tego, co po-*

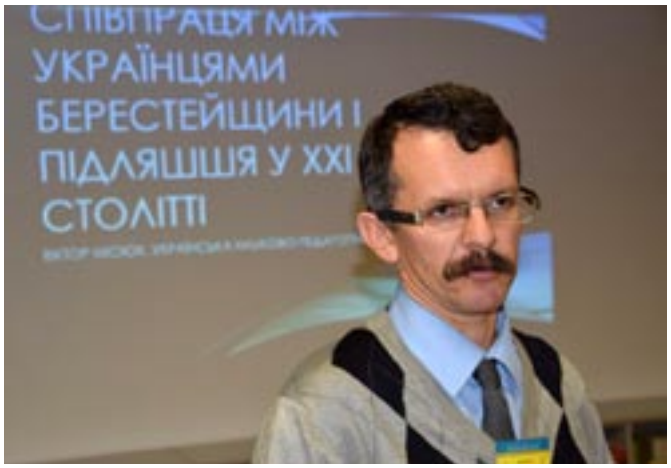

winno istnieć w normalnych warunkach. Czy można mówić, że przez te dwadzieścia pięć lat brakowało czegoś takiego? Z jednej strony tak, ale z drugiej musimy zdawać sobie sprawę, że często chcemy osiągnąć coś więcej. Trzeba się cieszyć z tego, co byliśmy w stanie zrobić. Te dwadzieścia pięć lat przypadło na czas wielkich transformacji. Owszem, możemy powiedzieć, że mogliśmy osiągnąć więcej, ale proszę sobie uświadomić, jak w tym czasie zmieniły się nasze wsie. Mamy obecnie ludzi, którzy nie tylko ukończyli studia, ale wyjeżdżają za chlebem bardzo daleko i nie mogą już funkcjonować w tym środowisku. Gdyby wszyscy ci, którzy tu występują, mieszkali w Bielsku Podlaskim, Siemiatyczach czy Hajnówce – wszystko wyglądałoby inaczej. Ale należy cieszyć się z tego, że coś zdołaliśmy zachować. Mamy taką sytuację, że na Podlasiu część ludności szuka swej tożsamości i nie zawsze jest w stanie znaleźć odpowiedzi na takie pytania, szczególnie we współczesnym świecie, który różni się od tego sprzed 25 lat.

W konferencji wzięli także udział przedstawiciele Ukraińskiego Stowarzyszenia Naukowo-Pedagogicznego „Berehynia" w Brześciu w Białorusi – organizacji, która współpracuje ze Związkiem Ukraińców Podlasia. Porównanie sytuacji Ukraińców po obu stronach granicy może unaocznić skalę przemian, jakie zaszły w ostatnim ćwierćwieczu, warunków i możliwości stworzonych w obu krajach oraz ich wykorzystaniu.

– W swym wystąpieniu ograniczyłem się do przedstawienia sytuacji wyłącznie w XXI wieku, a ten okres jest dla nas dosyć specyficzny – mówi przewodniczący Stowarzyszenia „Berehynia" Wiktor Misijuk. *– Ze względu na dosyć wysokie wymagania przy rejestracji została nam tylko jedna organizacja. Zmniejszyła się liczba takich podmiotów, więc czas, gdy nawiązaliśmy kontakty, nie był prosty. Gdy wszedłem do zarządu Stowarzyszenia „Berehynia", podjąłem inicjatywę pogłębienia kontaktów ze Związkiem Ukraińców Podlasia, które już miałem na osobistym gruncie. Podpisaliśmy umowę o współpracy, to nasza pierwsza tego typu umowa i jest całkiem dobrze realizowana.*

Współpraca między Podlasiem a Ziemią Brzeską to między innymi udział tamtejszych zespołów w koncertach na Podlasiu, organizacja rajdów turystycznych, a także obecność podlaskiej tematyki na nowym portalu internetowym prosvit.org i vice versa – brzeskiej na stronach „Nad Buhom i Narwoju". Publikowane tam materiały mają często charakter naukowy, a wspólne dzieje obecnie rozdzielonych regionów wskazują, że w przyszłości będzie rozwijała się także współpraca na naukowej niwie.

I Podlaskiej Ukraińskiej Konferencji Naukowej towarzyszyła wystawa fotografii Jurija Hawryluka „Podlasie – ziemia wśród wieczności" oraz wystawa „Wydawnictwa Związku Ukraińców Podlasia: 1992 – 2017", która prezentowała dorobek wydawniczy, w tym także naukowy. Wskazuje to na potencjał środowiska podlaskich Ukraińców, o którym mówiła Ludmiła Łabowicz.

– Jest grupa ludzi ze stopniami naukowymi, którzy badają różne dziedziny nauki – historię, socjologię, filologię, a także folklorystykę. Z drugiej strony są badacze spoza środowiska, dla których ta społeczność jest ciekawym tematem badań. To na przykład kwestia formowania się świadomości narodowej w regionie. Dzięki ich wypowiedziom, na co zwrócił uwagę dr Grzegorz Kuprianowicz, podlascy Ukraińcy mogą przejrzeć się jak w lustrze, ponieważ ktoś mówi o nich z dystansem, z pewną refleksją nad minionymi latami – powiedziała sekretarz Komitetu Organizacyjnego konferencji.

Spojrzeniem z zewnątrz można nazwać finałową sesję, zatytułowaną „Etnos ukraiński Podlasia w kontekście procesów kulturowych i społeczno-politycznych". Była ona poświęcona przede wszystkim kwestiom socjologicznym. Udział w niej wzięli między innymi badacz problematyki praw człowieka prof. Grzegorz Janusz i dr Andrzej Nikitorowicz – autor pracy „Procesy tworzenia się (konstruowania) młodego narodu (kulturowego) na przykładzie mniejszości ukraińskiej w województwie podlaskim".

– Myślę, że koncepcja konferencji była dobrze przemyślana – mówi językoznawca prof. Lubow Frolak z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej z Lublina. *– Pierwsza konferencja powinna ukazać główne kierunki, w których należy pracować, aby ukazać na wyższym poziomie sytuację językową i kulturę Podlasia, przedstawić specyfikę tego regionu, powiedzieć o tym Polsce, światu, Ukrainie. Myślę, że taka konferencja powinna mieć ciąg dalszy i powinna być cykliczna.*

O konieczności kontynuacji, rozwoju innych działań na niwie badań naukowych oraz popularyzacji wiedzy o Ukraińcach regionu mówiono także podczas podsumowania konferencji. Służyć temu ma nowa inicjatywa – utworzony w sierpniu w Bielsku Podlaskim Podlaski Instytut Naukowy.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok
Fot. Ju. Hawryluk

Konferencja została zorganizowana dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP.

W nowy rok szkolny – ze zmianami

W systemie edukacji w Polsce ciąg dalszy reform. Po zniesieniu obowiązku szkolnego dla dzieci 6-letnich Ministerstwo Edukacji Narodowej zaczęło wprowadzać kolejne zmiany, z których najważniejszą, ale też wywołującą najwięcej dyskusji, stała się w roku szkolnym 2017/2018 likwidacja gimnazjów. Także w bieżącym roku szkolnym weszło w życie nowe rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nauczania języków mniejszości narodowych.

Wszelkie zmiany w systemie oświaty w mniejszym lub większym stopniu dotykają nauczania języka ukraińskiego, które i tak boryka się z wieloma problemami. Warto zastanowić się, jak reformy w polskiej oświacie oraz wprowadzenie nowych przepisów regulujących nauczanie języków mniejszości odbije się na sytuacji nauczania języka ukraińskiego w województwie podlaskim. Tym bardziej że w tym roku szkolnym kuratoria oświaty planują przeprowadzenie kontroli związanych z oceną prawidłowości realizacji zadań przez szkoły i przedszkola w zakresie organizacji nauki języka mniejszości narodowej.

Na początek – trochę statystyki

Zanim powiemy o zmianach, które 1 września 2017 r. zaczęły obowiązywać w polskich szkołach, warto przyjrzeć się, jak wygląda obecna sytuacja nauczania języka ukraińskiego w regionie.

Zajęcia ojczystego języka ukraińskiego podobnie jak w latach ubiegłych są zorganizowane w trzech miejscowościach województwa podlaskiego: w Białymstoku, Bielsku Podlaskim oraz Czeremsze, łącznie w sześciu placówkach edukacyjnych: dwóch przedszkolach i czterech szkołach podstawowych. W bieżącym roku szkolnym języka ukraińskiego uczy się 401 uczniów, nieco więcej niż w roku ubiegłym (391 uczniów) i nieco mniej niż dwa lata temu (409 uczniów).

Jeśli chodzi o Bielsk Podlaski, to w ciągu 23 lat udało się stworzyć tam stabilne podstawy dla funkcjonowania punktów nauczania języka ukraińskiego na poziomie przedszkola, szkoły podstawowej i do niedawna gimnazjum. Dlatego też ponad 78 proc. wszystkich dzieci uczących się w województwie podlaskim języka ukraińskiego to uczniowie dwóch bielskich placówek: Przedszkola nr 9 „Leśna Polana" (130 przedszkolaków) i Szkoły Podstawowej nr 4, do ubiegłego roku szkolnego – Zespołu Szkół im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim (183 uczniów szkoły podstawowej i dwóch klas gimnazjum). Warto podkreślić, że bielska szkoła jest jedyną placówką w województwie podlaskim, w której funkcjonują samodzielne klasy ukraińskie.

W Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Czeremsze języka ukraińskiego uczy się obecnie 49 uczniów, więcej niż w latach ubiegłych. Niestety, oprócz likwidacji gimnazjów w najbliższych latach negatywnie na jego sytuację może wpłynąć coraz wyraźniejsze wyludnianie się małych miejscowości.

W Białymstoku zajęcia języka ukraińskiego odbywają się w Szkole Podstawowej św. św. Cyryla i Metodego (do ubiegłego roku szkolnego – w Zespole Szkół św. św. Cyryla i Metodego) oraz w dwóch punktach nauczania: międzyprzedszkolnym przy Przedszkolu Samorządowym nr 26 Integracyjnym im. Joanny Strzałkowskiej-Kuczyńskiej oraz międzyszkolnym przy Szkole Podstawowej nr 9 im. 42 Pułku Piechoty (do ubiegłego roku szkolnego – Gimnazjum nr 2). Języka ukraińskiego w mieście wojewódzkim (notabene, według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. będącym jednym z większych miejskich skupisk Ukraińców w Polsce) ojczystego języka ukraińskiego uczy się obecnie jedynie 39 uczniów, zdecydowanie mniej niż w Czeremsze. Rozwojowi nauczania nie sprzyja forma jego organizacji – oprócz tzw. szkoły prawosławnej lekcje odbywają się w popołudniowych i wieczornych grupach, do których przyjeżdżają dzieci w różnym wieku (od przedszkola po liceum) z całego Białegostoku i Zaścianek.

Jak wygląda obecna sytuacja nauczania języka ukraińskiego na tle ostatnich pięciu lat, bardzo dobrze ilustruje tabela. Liczby w niej zawarte zostały oparte na danych zbieranych rokrocznie w punktach nauczania języka ukraińskiego – zgodnie ze stanem na 30 września.

Jak widać, ostatnie dwa lata przyniosły pewne wahania, jeśli chodzi o liczbę uczniów uczących się ojczystego języka ukraińskiego. Jednym z czynników, które miały na to wpływ, stały się ostatnie reformy w systemie edukacji. Rok temu po raz pierwszy od kilkunastu lat spadła liczba dzieci na ukraińskim (a warto podkreślić, że rokrocznie tych uczniów przybywało), czego jedną z przyczyn było zniesienie obowiązku szkolnego dla dzieci 6-letnich. Skutek tej reformy był taki, że wiele 6-latków pozostało w przedszkolu, w związku z czym szkoły miały problem ze skompletowaniem pierwszych klas. Dotyczyło to chociażby Zespołu Szkół im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim, gdzie ruszyła tylko jedna niewielka klasa ukraińska, podczas gdy wcześniej udawało się zebrać uczniów aż na dwie klasy ukraińskie. Pozostanie 6-latków w przedszkolu wpłynęło z kolei na brak miejsc w przedszkolach, w związku z czym wiele 3-latków pozostało w domu.

Wzrost liczby dzieci w bieżącym roku szkolnym jest spowodowany pewnym ustabilizowaniem się sytuacji, jeśli chodzi o najmłodszych. Jednak nie jest on duży (wciąż jest mniej dzieci, niż było dwa lata temu), na co wpłynęła z kolei tegoroczna likwidacja gimnazjów.

Likwidacja gimnazjów a język ukraiński

W rok szkolny 2017/2018 wiele szkół wkroczyło z innymi, często swoimi starymi, nazwami – zamiast gimnazjów i zespołów szkół ponownie pojawiły się szkoły podstawowe. Dotyczyło to także placówek w województwie podlaskim, w których jest nauczany język ukraiński. Nie mamy więc już Zespołu Szkół im. Adama Mickiewicza w Bielsku Podlaskim, ale tak jak dawniej Szkołę Podstawową nr 4 im. Adama Mickiewicza. Do starej nazwy wrócił też Zespół Szkół Niepublicznych św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku, który znów jest Niepubliczną Szkołą Podstawową św. św. Cyryla i Metodego. Nazwy nie zmienił jedynie Zespół Szkolno-Przedszkolny w Czeremsze.

Zmiany nie są jedynie formalne, ponieważ wraz z powrotem do dawnego systemu edukacji (osiem lat szkoły podstawowej i cztery lata liceum) z placówek, które były dotychczas zespołami szkół, znika jedna klasa. Oznacza to, że w każdej z trzech wspomnianych placówek w Bielsku Podlaskim, Białymstoku i Czeremsze języka ukraińskiego przestanie się uczyć jeden rocznik uczniów – z dotychczasowych trzecich klas gimnazjów. Ponieważ na Podlasiu wciąż nie ma grup z nauką języka ukraińskiego na poziomie licealnym (nie licząc białostockiego punk-

tu międzyszkolnego, w którym mogą się uczyć licealiści), konsekwencją może stać się spadek liczby dzieci i młodzieży uczących się języka ukraińskiego w regionie.

Problemem jest jednak nie tylko przewidywane zmniejszenie się liczby uczniów objętych nauką języka ojczystego, ale sam fakt wyłączenia z procesu edukacyjnego całego rocznika młodzieży w trzech ważnych punktach nauczania na Podlasiu. A warto pamiętać, że to właśnie pod koniec gimnazjum, na początku liceum młodzież wchodzi w ważny etap swojego życia, kiedy to zaczyna szukać odpowiedzi na pytanie o to, kim jest, także jeśli chodzi o własną tożsamość narodową. To także wiek, w którym dziecko po wielu latach nauki języka w szkole zaczyna wreszcie świadomie, z własnego wyboru, mówić po ukraińsku. Dlatego też zakończenie nauki języka ojczystego na poziomie ósmej klasy jest zdecydowanie niekorzystne. Najlepszym rozwiązaniem byłoby zorganizowanie grup na poziomie licealnym, ale nie jest to takie proste. Problemem jest nie tylko niska świadomość narodowa naszej społeczności podlaskiej, ale w ogóle specyfika podlaskiej ukraińskości, która cały czas się kształtuje. A to oznacza, że nawet osoby, które świadomie deklarują ukraińską przynależność narodową, nie zawsze decydują się na to, by ich przeładowane nauką dzieci dodatkowo uczyły się języka ojczystego w szkole, a tym bardziej – zdawały z niego obowiązkową maturę. Niskie zainteresowanie nauką języka ukraińskiego widać chociażby na przykładzie międzyszkolnego punktu nauczania w Białymstoku, w którym uczy się tylko jeden licealista.

Zmiany w rozporządzeniu

Nowy rok szkolny przyniósł też ważne zmiany związane z organizacją nauczania języków mniejszości narodowych. 1 września br. weszło w życie nowe „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym". Znalazły się w nim ważne zapisy, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie punktów nauczania języka ukraińskiego na Podlasiu. O zmianach tych pisano już chociażby na łamach tygodnika ukraińskiego w Polsce „Nasze Słowo". Warto więc wskazać główne z nich w kontekście nauczania języka ukraińskiego w regionie.

Pierwszą istotną zmianą w porównaniu z wcześniejszym stanem prawnym jest zapis mówiący, że wniosek o objęcie dzieci nauką języka ojczystego można składać do 20 września, a nie tak jak było dotychczas – do końca kwietnia poprzedniego roku szkolnego. Z punktu widzenia rodzica taki zapis wydaje się korzystny, dlatego że daje więcej czasu na podjęcie decyzji – o tym, czy dziecko będzie uczęszczać na zajęcia języka ojczystego rodzic będzie mógł zadecydować nawet po rozpoczęciu roku szkolnego, a nie kilka miesięcy wcześniej. Z drugiej jednak strony – jak zauważają pedagodzy ze środowiska ukraińskiego w Polsce – taki zapis może wpłynąć na dezorganizację pracy w placówkach, ponieważ do końca kwietnia dyrektorzy szkół muszą przekazać organowi prowadzącemu szkołę i odpowiedniemu kuratorium oświaty liczbę dzieci na następny rok szkolny oraz plan zajęć z języka ukraińskiego. Jak to mają zrobić, jeżeli informację o liczbie uczniów będą mieć dopiero pod koniec września?

Niezrozumiały dla nauczycielskiego środowiska ukraińskiego w Polsce wydaje się również zapis mówiący, że rodzice dziecka lub też pełnoletni uczeń do 29 września mogą złożyć oświadczenie o rezygnacji z nauki języka mniejszości, nauki języka regionalnego i nauki własnej historii i kultury. Dotychczas było tak, że raz złożona deklaracja obowiązywała przez cały okres nauki ucznia na danym etapie edukacyjnym. To również może mieć wpływ na dezorganizację pracy w placówkach, w których jest prowadzone nauczanie języka ukraińskiego.

Z innych zmian w rozporządzeniu warto zwrócić uwagę na zapis mówiący, że w przedszkolach nauka języka mniejszości lub języka regionalnego powinna być prowadzona w wymiarze 6 zajęć przedszkolnych tygodniowo. Dotychczas były to trzy godziny. Na zmianie tej skorzystają dzieci z przedszkoli, w których zajęcia języka ukraińskiego są organizowane w ciągu dnia. Jednak zwiększenie liczby godzin dotyczy także punktów międzyprzedszkolnych, funkcjonujących np. w dużych miastach, w których nauka odbywa się najczęściej późno po południu lub wieczorem – w nich również przedszkolaki powinny mieć sześć godzin języka ukraińskiego tygodniowo. To oznacza, że od tego roku szkolnego rodzice powinni przywo-

Punkty nauczania	Liczba uczniów w danym roku szkolnym				
	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Przedszkole nr 9 w Bielsku Podlaskim	142	127	128	125	130
Zespół Szkół im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim (obecnie Szkoła Podstawowa nr 4)	152	173	197	186	183
Zespół Szkolno-Przedszkolny w Czeremsze	42	45	38	48	49
Międzyszkolny Punkt Nauczania Języka Ukraińskiego w Białymstoku	10	11	11	7	6
Zespół Szkół św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku (obecnie Szkoła Podstawowa św. św. Cyryla i Metodego)	16	24	23	14	22
Międzyprzedszkolny Punkt Nauczania Języka Ukraińskiego w Białymstoku	10	10	12	11	11
Łącznie	**372**	**390**	**409**	**391**	**401**

zić swoje dzieci na zajęcia dwa lub nawet trzy razy w tygodniu, co ze względów organizacyjnych zdaje się mało realne.

W nowym rozporządzeniu zmieniono także zasady organizacji zajęć w dwóch językach lub w całości w języku mniejszości. Obecnie, aby zorganizować odrębny oddział, musi być co najmniej 14 dzieci w przedszkolu lub oddziale przedszkolnym (dotychczas wystarczyło 7 przedszkolaków) oraz co najmniej 7 uczniów na poziomie danej klasy (dotychczas wymagano co najmniej 7 uczniów w szkole podstawowej i gimnazjum oraz co najmniej 14 w liceum). Przy liczbach wniosków mniejszych niż 7 (w szkołach) lub 14 (w przedszkolach) będzie możliwa jedynie nauka w formie dodatkowych zajęć języka mniejszości – w grupach międzyklasowych lub międzyoddziałowych. Według nowych zapisów taka grupa może liczyć od 3 do 16 osób i – co istotne – jej tworzenie powinno odbywać się jedynie w ramach danego etapu edukacyjnego. Również w zespołach międzyprzedszkolnych i międzyszkolnych może być minimum troje dzieci i maksimum 16. Zapis zdaje się wyjątkowo korzystny, dlatego że pozwala na tworzenie mniejszych grup, w których – jeśli są to grupy międzyoddziałowe – uczą się dzieci w zbliżonym wieku. Dotychczas w jednej grupie mogły być razem dzieci np. z klas I-III i IV-VI szkoły podstawowej lub z podstawówki i gimnazjum. Nietrudno się domyślić, że praca w grupie, w której są np. pierwszoklasiści i uczniowie szóstej klasy, nawet przy niewielkiej liczbie dzieci, jest wyjątkowo trudna, niekiedy wręcz niemożliwa. Według nowego rozporządzenia uczniowie klas z różnych etapów edukacyjnych nie będą mogli być w tej samej grupie. Zajęcia w mniejszych grupach z dziećmi w podobnym wieku będą bez wątpienia łatwiejsze dla nauczyciela i i przyniosą więcej korzyści dla ucznia.

Zainteresowanych nowym rozporządzeniem odsyłamy na stronę internetową http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1627. Jest ono także dostępne na stronie Kuratorium Oświaty w Białymstoku. Warto dodać, że jako załączniki dołączono do niego dwa wzory dokumentów: „Wniosek o objęcie dziecka/ucznia nauką języka mniejszości narodowej, nauką języka mniejszości etnicznej, nauką języka regionalnego oraz nauką własnej historii i kultury" oraz „Oświadczenie o rezygnacji z objęcia dziecka/ucznia nauką języka mniejszości narodowej, nauką języka mniejszości etnicznej, nauką języka regionalnego oraz nauką własnej historii i kultury".

Nowy rok szkolny – z kontrolami

Oprócz zmian w bieżącym roku szkolnym przedszkola i szkoły, w których jest prowadzone nauczanie języków mniejszości narodowych, czekają zaplanowane przez kuratoria oświaty kontrole dotyczące „Oceny prawidłowości realizacji zadań szkół i przedszkoli w zakresie organizacji nauki języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego oraz własnej historii i kultury". Takie kontrole, wskazane przez Ministra Edukacji Narodowej, przeprowadzi także Podlaski Kurator Oświaty. Obejmą one publiczne i niepubliczne przedszkola i szkoły organizujące naukę języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego oraz własnej historii i kultury i zostaną przeprowadzone w styczniu – marcu 2018 r. Kuratorium Oświaty w Białymstoku skontroluje 2 przedszkola i 5 szkół na terenie województwa podlaskiego – z uwzględnieniem wszystkich języków mniejszości nauczanych w regionie. Kontrolą zostaną więc objęte także placówki, w których jest prowadzone nauczanie języka ukraińskiego. W związku z tym dyrektorzy szkół powinni szczególnie dokładnie zapoznać się z zapisami nowego rozporządzenia MEN w sprawie nauczania języków mniejszości narodowych – czy sposób organizacji zajęć języka ukraińskiego w ich placówkach odpowiada nowym zapisom.

* * *

Ostatnie zmiany w systemie edukacji w Polsce, zwłaszcza stopniowe wygaszanie gimnazjów, wciąż budzą wiele emocji i obaw. Jak będzie wyglądać nauka w zreformowanych szkołach i jak to się przełoży na nauczanie języków mniejszości narodowych? Na pewno jednym z niekorzystnych skutków likwidacji gimnazjów w trzech podlaskich szkołach z językiem ukraińskim będzie wyłączenie jednego rocznika młodzieży z nauki ojczystego języka ukraińskiego.

Szereg wątpliwości dyrektorów, nauczycieli i organów prowadzących szkoły oraz przedszkola z nauką języków mniejszości narodowych budzi też nowe rozporządzenie MEN w sprawie nauczania tych języków. Środowisko ukraińskie w Polsce zwraca uwagę, że znalazły się w nim zapisy zarówno korzystne, jak i niekorzystne. Rozporządzenie weszło w życie całkiem niedawno, dlatego też trudno na razie oceniać, czy zmiany w nim zawarte przełożą się w widoczny sposób na funkcjonowanie punktów nauczania języka ukraińskiego na Podlasiu.

Ludmiła ŁABOWICZ

«Поетичне триголосся» з руською мовою Підляшшя

У Більську, в будинку культури, в днях 24-26 жовтня 2017 року відбувся декламаторський конкурс під заголовком «Поетичне триголосся». Біля 120 учасників декламували вірші різними мовами: польською, білоруською, українською, в тому числі руською мовою Підляшшя, тобто українським діалектом околиці м. Більськ.

У категорії I – діти з дітсадочків – найкраще декламували Ніколя Голодок, Варфоломій Ульянов, Оксана Кулик...

Категорія II – класи I-III початкових шкіл. Місця зайняли: 1. Мартина Ґерез, Малгожата Скриняж; 2. Мартина Федорук, Олександра Григорук, Варфоломій Петручук; 3. Рафаїл Мороз, Майя Єрмаловська.

Категорія III – класи IV-VI початкових шкіл. Найкраще декламували Олеся Буткевич, Павло Сельвесюк, Яків Іванюк, Микола Троц, Габрієла Монахович, Тетяна Сахарчук.

Категорія IV – класи VII початкових шкіл і гімназії. Місця зайняли: 1. Марія Тарасюк; 2. Агата Степанюк, Вероніка Федорук. 3. Дарія Гліва, Юлія Єрмаловська.

Категорія V і VI – понадгімназіальні школи. Місця зайняли: 1. Анна Бєлявська; 2. Яцек Дружба; 3. Наталія Васько, Павло Кучинський.

Руською мовою Підляшшя, тобто українським діалектом околиці м. Більськ, найкраще декламували Вікторія Осташевська, Юлія Боравська, Домініка Тимінська.

(К)

Повний список нагороджених декламаторів на сайті Більського будинку культури: www.bdkbielsk.pl (розділ relacje/teatralne).

В Новому Брусні вже не так страшно

Довгі роки вид церкви св. Параскеви у Новому Брусні, що в Любачівському повіті на Розточчі, наповнював страхом. І зовсім не йдеться тут про Страх Божий, про який говорить ап. Павло та ієрей у храмі, закликаючий вірних до причастя, але про враження від стану, в якому протягом останніх десятиріч перебувала ця, нині вже більш ніж трьохсотрічна, українська пам'ятка.

Нове Брусно це колишній присілок Старого Брусна – села, що стало славним завдяки могутньому осередкові каменярства та народженню тут одного з трьох «галицьких класицистів» – різьбяра Григорія Кузневича (1871-1948). Оселя, спочатку відома під назвою Бруснянська Воля, існувала вже у XVI ст., а два століття пізніше була повністю окремим селом. Після захоплення Галичини Австрією це Нове Брусно від Старого відділила ще німецька колонія Дойчбах, утворена 1785 р. на новобруснянському присілку Духничі (1938 р. назву Дойчбах – Німецький Потік – замінили на Полянка Горинецька, відтак у складі цього села опинився також терен Старого Брусна, що після 1944-1947 рр. перестало існувати як населений пункт).

Перша церква, присвячена св. Параскеві, що прикметне для розточанських сіл осаджених колись на волоському праві, розташовувалась на території пізнішого Старого Брусна, в місці, де зараз оточений лісом сільський цвинтар – до початку XX ст. стояв тут дерев'яний храм, на якого місці 1906 р. збудовано мурований (розібраний 1956 р.). Відтак, своя церква св. Параскеви з'явилася у Новому Брусні, але у добу «регуляції» церковної мережі, яку здійснила австрійська влада, була вона підпорядкована старобруснянській парафії, хоч, за єпархіальним «Шематизмом» на 1938 р., священик проживав саме в Новому Брусні. На відміну від матірного села, яке зберегло свою етноконфесійну однорідність, адже за австрійською статисткою 1900 р. у Старому Брусні було 95% українців («Ruthenen») та лише кілька родин євреїв, Нове Брусно це село багатонаціональне. На початку XX ст. українці були тут ще найбільшою групою, але й тоді складали лише половину з майже 1,3 тис. мешканців – небагато поступалися їм тут поляки, які мали в селі свій парафіяльний костел. Напередодні Другої світової війни українці опинилися вже у меншості, адже за даними 1938 р. в новобруснянській сільській громаді було 750 поляків, 500 українців і 50 євреїв (отже, сформулювання про нібито «nielicznych mieszkańców ukraińskich» в цьому селі, що світиться у польськомовній статті Вікіпедії, оправдання не знаходить).

Після 1947 р. загально видимою пам'яткою новобруснянського українства залишилася дерев'яна церква, збудована 1713 р. майстром Степаном (Сеньком) Сематевським з Плазова, яка стоїть при колишній дорозі до с. Подемщина (за дорогою розташовується сільський цвинтар, який у 2000-ні був очищений з кущів, а зараз вже знов заростає). Але хоч мішаний склад населення зберіг село від ліквідації й перетворення «пустелі» у держсільгосп (PGR), то церкві не поміг – римо-католики, як місцеві, так і прибулі у 1940-х роках, мали свій парафіяльний костел, тому забраний у державну власність храм був покинутий напризволяще та руйнувався. Дощі і сніги нищили дахи і стіни, наслідком чого церква мало не розвалилася, а люди розкрадали оснащення – щойно 1962 р. його залишки, в тому числі міцно пошкоджений іконостас, були забрані до музеїв у Ланцуті та Перемишлі. У 1994 р. почався врешті ремонт будівлі, але після перекриття вівтарної частини ґонтом був перерваний – «через відсутність концепції реконструкції», отже, ще протягом 20 років храм, один із найстаріших у регіоні, залишався у стані підпертої дрюками руїни та наводив жах.

Закінчення на 33 стор.

Церква в Новому Брусні у середині 2000-х років – вид з цвинтаря

З життя взяте! – історії з Курашева
Z życia wziate! – istoryji z Kuraszewa

Як п'яніці притвердят, то так і остає на віек!

Колісь люде найбуольш свариліся й дерліся за полє, за нещасни межи. Бо коб межу випасті або викосіті, то треба барзо рано встаті. А колі раз вже которись господар обчистів межу, то другі раз нехай не лізе, бо буде сварка. Або часом, як моргає до сусідкі, то вона може і другі раз оборваті межу для сьвіні або для телят, што стоят у хлівіе. Алє жуонка тогди сусідку запитає – чом ти другі раз межу оборвала? Штось не так, колі єїн мужик не прогнав сусідку з межи.

Тих межув било мнуого, бо билі ще шаховніці. А як, не дай Боже, скібу невході одорав, то і вуйна міжду сусідамі. Як одін другому не вступіт, то потрапілі навет до року не одзиватіс, бо одін другому морду побів; як жункі розумни, то по тіху говорилі.

В тих часах билі барзо проклюнліви, клялі землі хвативши і то ніц дівного, бо у каждої сім'ї било по 6 – 8 діті. А била бідота, на пудвуорках стояло по 3 хаткі з такімі невелікімі окнамі в штири шибкі. Найгуорш, што калічилі бидло, овечкам перебівалі ногі, а як курка ворога ступіла на пудвуорок, то білі. А як ішла нестіся до хліва, то жила, алє баби тогди за яйця свариліся. Навет упіналі кури і надвуорни сьвіні. Бо колісь руок годовалі сьвіня, аби не здохло, аби виросло і тогди давалі осипку і картохлі. Сьвіняка годовалі 2 рокі і тогди, каже, солоніна на п'ядю.

Тогди і кралі одни у другіх – сховкув добрих не мілі. Алє як злапалі злодія од солоніни, то вішалі йому той кусок на плєчи і гналі через сьоло. То била найвстидлівійша кара, а кого не злапалі, то удалося. Тогди вуон оставав «Солонінніком» до кунця житя, ще і діті, і внукі з тим пруозвіском жилі, не треба било казаті імені й назвіска. А одін вкрав качку, злапалі, то бив «Качор» до кунця житя, оно што не мілі діті, то на юом било скуончилось.

Бив такій добри господар, алє барзо скупий, до когось любів непрошони сісті за стуол, а од себе ніць, то його назвалі «Скрабуха». Вуон часто любів, випівши, жуонку поганяті. Як пхне єї на помуост, то вона скрабає рукамі по пудлозі, значит што ти «Скрабуха».

Била у нас такая сім'я. Сперша бив добри господар, мів пару добрих коні, мнуого овечок, алє жуонка ні до нічого – п'яніця, лінтяйка. Мілі троє діті. Дочка в 17 умерла, а остало два сини – п'яніці, злодіїе, авантурнікі, не виходілі з тюрми, колісь не суділі по мнуого, то їх звалі «Ґазнікі». Їх боялосьо всьо Курашово і сусідні сьола, вони кажди музикі розогналі. Одного старий чоловік зарубав, а другі 20 літ проседів в тюрмі, вернувся і умер в 50 літ.

В Курашові била корчма, там приймалі всьо на горілку. Билі такія господарі, што остатнє збуоже, муку – всьо туда, навет ночувалі, в кожухах воши билі. І там повставалі такіє пруозвіска – як п'яніці притвердят, то так і остає на вік.

Jak pjanici prytwerdiat, to tak i ostaje na wiek!

Koliś lude najbuolsz swarylisia j derlisia za pole, za neszczasny meży. Bo kob mežu wypasti abo wykositi, to treba barzo rano wstati. A koli raz wże kotoryś hospodar obczystiw mežu, to druhi raz nechaj ne lize, bo bude swarka. Abo czasom, jak morhaje do susidki, to wona może i druhi raz oborwati mežu dla świni abo dla telat, szto stojat u chliwi. Ale żuonka tohdy susidku zapytaje – czom ty druhi raz mežu oborwała? Sztoś ne tak, koli jejin mużyk ne prohnaw susidku z meży.

Tych mežuw było mnuoho, bo byli szcze szachownici. A jak, ne daj Boże, skibu newchodi odoraw, to i wujna mižżdu susidami. Jak odin druhomu ne wstupit, to potrapili nawet do roku ne odzywatiś, bo odin druhomu mordu pobiw; jak żunki rozumny, to po tichu howoryli.

W tych czasach byli barzo proklonliwy, klali zemli chwatawszy i to nic diwnoho, bo u każdoji simji było po 6 – 8 diti. A była bidota, na pudwuorkach stojało po 3 chatki z takimi newelikimi oknami w sztyry szybki. Najhuorsz, szto kaliczyli bydło, oweczkam perebiwali nohi, a jak kurka woroha stupiła na pudwuorok, to bili. A jak iszła nestisia do chliwa, to żyła, ale baby tohdy za jajcia swarylisia. Nawet upinali kury i nadwuorny świni. Bo koliś ruok hodowali świnia, aby ne zdochło, aby wyrosło i tohdy dawali osypku i kartochli. Świniaka hodowali 2 roki i tohdy, każe, sołonina na pjadiu.

Tohdy i krali odny u druhich – schowkuw dobrych ne mieli. Ale jak złapali złodija od sołoniny, to wieszali jomu toj kusok na pleczy i hnali czerez sioło. To była najwstydliwiejsza kara, a koho ne złapali, to udałosia. Tohdy wuon ostawaw „Sołoninnikom" do kuncia żytia, szcze i dieti, i wnuki z tym pruozwiskom żyli, ne treba było kazati imeni j nazwiska. A odin wkraw kaczku, złapali, to byw „Kaczor" do kuncia żytia, ono szto ne mieli diti, to na juom było skuonczyłoś.

Byw takij dobry hospodar, ale barzo skupyj, do kohoś lubiw neproszony sieści za stuoł, a od sebe nić, to joho nazwali „Skrabucha". Wuon czasto lubiw, wypiwszy, żuonku pohaniati. Jak pchne jeji na pomuost, to wona skrabaje rukami po pudłozi, znaczyt szto ty „Skrabucha".

Była u nas takaja simja. Spersza byw dobry hospodar, miew paru dobrych koni, mnuoho oweczok, ale żuonka ni do niczoho – pjanicia, lintiajka. Mieli troje diti. Doczka w 17 umerła, a ostało dwa syny – pjanici, złodijie, awanturniki, ne wychodili z tiurmy, koliś ne sudili po mnuoho, to jich zwali „Gazniki". Jich bojałosio wsio Kuraszowo i susidni sioła, wony każdy muzyki rozohnali. Odnoho staryj czołowiek zarubaw, a druhi 20 liet prosediw w tiurmie, wernuwsia i umer w 50 liet.

W Kuraszowi była korczma, tam pryjmali wsio na horiełku. Byli takija hospodarie, szto ostatnie zbuoże, muku – wsio tuda, nawet noczowali, w kożuchach woszy byli. I tam powstawali takije pruozwiska – jak pjanici prytwerdiat, to tak i ostaje na wiek.

Якоє зіᵉлє на што панує

Колісь люде били загартовани, ніхто не дмухав так на діᵉ-ті і старіᵉйши тоже били муцніᵉйши, бо їᵉлі живность здорову, без хемії, одягаліся тепло. Чи то осень, чи зіма без хусткі чи без шапкі ніхто не ходів, то бив гріᵉх навет, бо казалі, што черті кєруют твоєю головою. Ну і треба било слухаті старших. Прошу глянуті на фотографії: в ліᵉтах 1960-х, 1950-х і раніᵉй молодиє дівчата билі в кожухах, в чосанках, а хлопці в скуораних чоботах. І так навет гулялі на забавах. Дівчата – по тіху возьме якіясь тухлі, штоби переобутіся і то коб мама не бачила, а ліᵉтом то боси гулялі дівчата. Уже як забава в якійсь празнік, то боси не гулялі. Алє на сьолах то так звани музикі билі штовечур. Поприходят з поля чи то од полотя, чи од жніва, музикант вечором зайграв на гуліці, то і всіᵉ дівчата повибігалі на лавочкі. Ну і музика, а гармоністув-самоукув било в каждум селіᵉ. Молодьож забивалася, што тяжко працьовалі на полі ціᵉли день і то била по-теперишньому «регабілітация» – рано повставалі і погналіся далєй у полє здорови.

А старши то ліᵉчилісь найбуольш зілямі, кому якія помагалі. А і колісь билі люде троху учани, бо дораджувалі, якоє зіᵉлє на што панує. То хто міᵉв здоровши організм, то пережив, а слабши уміралі, заліᵉчаних мало. Найбуольш віᵉрилі у так звани банькі і то кажди не муог ставіті, ставіла тая особа, котрої билі банькі. Як поставіт 20 баньок на плєчах, то тая особа не вилічиться, оно ослабне. А як боліᵉв живуот, то ставілі невелікого горчечка гліняного. То як поставілі колісь сусіᵉдові горчка, то по якомусь часі кричав: Гапко! Бі горчка, бо всьо втягає! А ну його – нехай лєпі боліт живуот...

А діᵉті найбуольш то каділі зіᵉлом свещоним або вилівалі восок зо свіᵉчкі грумнічної на воду і приглєдаліся, што там вишло – чи сердушко, чи горло, а може плуцка і тогди шукалі лікарства, везлі по бабах шептухах. В ліᵉтах 1922-1925 найбуольш уміралі малия діᵉті – бо найбуольш тогди атаковав діфтерит і запалєнє плуц. У сіᵉмях, в которих било по 8 – 9 діті, то уміралі по двоє або й троє. Алє не барзо бідовалі. А тия зіля, се не пановалі, то і не шкоділі...

Муой діᵉд бив з 1880 року і міᵉв калєндар Брусов, то не знаю, чи то било назвіско того, хто напісав його; я тепер маю його часть. Вуон бив важни до 2000 року. Там напісани людські льоси. Одна мама пришла до діᵉда і каже: Андріᵉю, муой зять покідає дочку, бо мусіт має другу. Што робіті? Діᵉд каже: Я пораджу тобіᵉ, а як попанує, то придеш і день жито в мене пожнеш. – Ну добре...

Діᵉд вийшов на двуор, а там рослі двіᵉ вішні блізько себе, терліс одна об другу. Вуон наскрабав кори з тих двох вішень і каже: Напар і дай випіті зятьові. Діᵉд нічорта не знав, а тож попановало – так вона сказала, й то не день, алє два дніᵉ жито діᵉдові з вдячності жала.

Отак пановалі зіля – тим, хто в їх віᵉрив.

Ніна ГРИГОРУК

Jakoje ziᵉle na szto panuje

Koliś lude byli zahartowany, nichto ne dmuchaw tak na diᵉ-ti i stariᵉjszy toże byli mucniᵉjszy, bo jiᵉli żywnost' zdorowu, bez chemiji, odiahalisia tepło. Czy to oseń, czy zima bez chustki czy bez szapki nichto ne chodiw, to byw hriᵉch nawet, bo kazali, szto czerti kierujut twojeju hołowoju. Nu i treba było słuchati starszych. Proszu hlanuti na fotohrafiji: w liᵉtach 1960-ch, 1950-ch i raniᵉj mołodyje diwczata byli w kożuchach, w czosankach, a chłopci w skuoranych czobotach. I tak nawet hulali na zabawach. Diwczata – po tichu woźme jakijaś tuchli, sztoby pereobutisia i to kob mama ne baczyła, a liᵉtom to bosy hulali diwczata. Uże jak zabawa w jakijś praznik, to bosy ne hulali. Ale na siołach to tak zwany muzyki byli sztoweczur. Poprychodiat z pola czy to od połotia, czy od żniwa, muzykant weczorom zajhraw na hulici, to i wsiᵉ diwczata powybihali na ławoczki. Nu i muzyka, a harmonistuw-samoukuw było w każdum seliᵉ. Mołodioż zabywałasia, szto tiażko praciowali na poli ciᵉły deń i to była po-teperyszniomu „rehabilitacyja" – rano powstawali i pohnalisia dalej u pole zdorowy.

A starszy to liᵉczyliś najbuolsz zilami, komu jakija pomahali. A i koliś byli lude trochu uczany, bo doradżuwali, jakoje ziᵉle na szto panuje. To chto miᵉw zdorowszy orhanizm, to pereżyw, a słabszy umirali, zaliᵉczanych mało. Najbuolsz wiᵉryli u tak zwany bańki i to każdy ne muoh stawiti, stawiła taja osoba, kotoroji byli bańki. Jak postawit 20 baniok na pleczach, to taja osoba ne wyliczyt'sia, ono osłabne. A jak boliᵉw żywuot, to stawili newelikoho horczeczka hlinianoho. To jak postawili koliś susiᵉdowi horczka, to po jakomuś czasi kryczaw: Hapko! Bi horczka, bo wsio wtiahaje! A nu joho – nechaj lepi bolit żywuot...

A diᵉti najbuolsz to kadili ziᵉlom sweszczonym abo wyliwali wosok zo swiᵉczki hrumnicznoji na wodu i pryhledalisia, szto tam wyszło – czy serduszko, czy horło, a może płucka i tohdy szukali likarstwa, wezli po babach szeptuchach. W liᵉtach 1922--1925 najbuolsz umirali małyja diᵉti – bo najbuolsz tohdy atakowaw difteryt i zapalenie płuc. U siᵉmjach, w kotorych było po 8 – 9 diti, to umirali po dwoje abo j troje. Ale ne barzo bidowali. A tyja zila, se ne panowali, to i ne szkodili...

Muoj diᵉd byw z 1880 roku i miᵉw kalendar Brusow, to ne znaju, czy to było nazwisko toho, chto napisaw joho; ja teper maju joho czast'. Wuon byw ważny do 2000 roku. Tam napisany ludśki losy. Odna mama pryszła do diᵉda i każe: Andriᵉju, muoj ziat' pokidaje doczku, bo musit maje druhu. Szto robiti? Diᵉd każe: Ja poradżu tobiᵉ, a jak popanuje, to prydesz i deń żyto w mene pożnesz. – Nu dobre...

Diᵉd wyjszow na dwuor, a tam rosli dwiᵉ wiszni bliźko sebe, terliś odna ob druhu. Wuon naskrabaw kory z tych dwoch wiszeń i każe: Napar i daj wypiti ziatiowi. Diᵉd niczorta ne znaw, a toż popanowało – tak wona skazała, j to ne deń, ale dwa dniᵉ żyto diᵉ-dowi z wdiacznosti żała.

Otak panowali zila – tym, chto w jich wiᵉryw.

Nina HRYHORUK

Київська Софія – найдавніший храм Русі-України

Kyjiwśka Sofija – najdawniszyj chram Rusi-Ukrajiny

Національний заповідник «Софія Київська» – це неповторний ансамбль найдавніших споруд на Старокиївській височині, який сформував архітектурний образ Верхнього Києва. Він справляє величезне враження своєю урочистою монументальністю і пишною, бароковою святковістю, уособлює собою священне осердя міста.

До складу заповідника входять пам'ятки світового значення: 1. Собор Святої Софії (Київ, XI ст.) та архітектурний ансамбль монастирських споруд (XVIII ст.) на його подвір'ї; 2. Кирилівська церква (Київ, XII ст.); 3. Андріївська церква (Київ, XVIII ст.); 4. Золоті ворота (Київ, XI ст.); 5. Судацька фортеця (АР Крим, ансамбль пам'яток VI–XV ст.).

«Софія Київська» – справжня культурна скарбниця: тут і архітектура, і скульптура, і малярство, і ювелірне мистецтво зібрані в один потужний акорд...

Найвеличнішою спорудою Національного заповідника є Софійський собор в центрі Києва – історичний центр Київської митрополії, а зараз всесвітньо відома пам'ятка української архітектури та монументального живопису XI–XVIII століть, одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі. У 1990 р. собор разом з ансамблем монастирських споруд на його подвір'ї занесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Заснування собору згадується в літописах як під 1017, так і під 1037 роками. Будівничим Святої Софії літописці називають великого Київського князя Ярослава Мудрого. Джерела свідчать, що в цій справі Ярослав завершив починання свого батька Володимира.

Упродовж сторіч Софія Київська була головною святинею Русі-України, центром Київської митрополії, яка охоплювала також Підляшшя. Собор, як головний храм держави, відігравав роль духовного, політичного та культурного центру. Під склепіннями Святої Софії відбувалися урочисті «посадження» на великокняжий престол, церковні собори, прийоми послів, укладання політичних угод. При соборі велося літописання і була створена перша відома на Русі бібліотека.

Тут відбувалися і найвидатніші події у становленні української державності. На початку XX ст. на Софійському майдані проголошувались Універсали Центральної Ради Української держави 1917–1918 рр. Тут у 1991 р. Всеукраїнським народним віче підтримано Акт про державну незалежність України.

Софія зберігає найбільший у світі ансамбль унікальних мозаїк і фресок першої чверті XI ст. – 260 м^2 мозаїк та 3000 м^2 фресок. Особливу цінність становлять мозаїки, які прикрашають головні частини храму – центральний купол і головний вівтар. Тут зо-

Nacionalnyj zapowidnyk «Sofija Kyjiwśka» – ce nepowtornyj ansambl najdawniszych sporud na Starokyjiwśkij wysoczyni, jakyj sformuwaw architekturnyj obraz Werchnioho Kyjewa. Win sprawlaje wełyczezne wrażennia swojeju uroczystoju monumentalnistiu i pysznoju, barokowoju swiatkowistiu, uosobluje soboju swiaszczenne oserdia mista.

Do składu zapowidnyka wchodiat' pamjatky switowoho znaczennia: 1. Sobor Swiatoji Sofiji (Kyjiw, XI st.) ta architekturnyj ansambl monastyrśkych sporud (XVIII st.) na joho podwirji; 2. Kyryliwśka cerkwa (Kyjiw, XII st.); 3. Andrijiwśka cerkwa (Kyjiw, XVIII st.); 4. Zołoti worota (Kyjiw, XI st.); 5. Sudaćka fortecia (AR Krym, ansambl pamjatok VI–XV st.).

«Sofija Kyjiwśka» – sprawżnia kulturna skarbnycia: tut i architektura, i skulptura, i malarstwo, i juwelirne mystectwo zibrani w odyn potużnyj akord...

Najwełyczniszoju sporudoju Nacionalnoho zapowidnyka je Sofijśkyj sobor w centri Kyjewa – istorycznyj centr Kyjiwśkoji mytropoliji, a zaraz wseswitnio widoma pamjatka ukrajińskoji architektury ta monumentalnoho żywopysu XI–XVIII stolit', odna z nebahatioch uciliłych sporud czasiw Kyjiwśkoji Rusi. U 1990 r. sobor razom z ansambłem monastyrśkych sporud na joho podwirji zaneseno do Spysku wseswitnioji spadszczyny JuNESKO.

Zasnuwannia soboru zhadujet'sia w litopysach jak pid 1017, tak i pid 1037 rokamy. Budiwnyczym Swiatoji Sofiji litopysci nazywajut' wełykoho Kyjiwśkoho kniazia Jarosława Mudroho. Dżereła swidczat', szczo w cij sprawi Jarosław zawerszyw poczynannia swoho bat'ka Wołodymyra.

Uprodowż storicz Sofija Kyjiwśka buła hołownoju swiatyneju Rusi-Ukrajiny, centrom Kyjiwśkoji mytropoliji, jaka ochopluwała takoż Pidlaszsza. Sobor, jak hołownyj chram derżawy, widihrawaw rol duchownoho, politycznoho ta kulturnoho centru. Pid skłepinniamy Swiatoji Sofiji widbuwałysia uroczysti «posadżennia» na wełykokniażyj prestoł, cerkowni sobory, pryjomy posliw, układannia politycznych uhod. Pry sobori wełosia litopysannia i buła stworena persza widoma na Rusi biblioteka.

Tut widbuwałysia i najwydatniszi podiji u stanowłenni ukrajińskoji derżawnosti. Na poczatku XX st. na Sofijśkomu majdani prohołoszuwałyś Uniwersały Centralnoji Rady Ukrajińskoji derżawy 1917–1918 rr. Tut u 1991 r. Wseukrajińskym narodnym wicze pidtrymano Akt pro derżawnu nezałeżnist' Ukrajiny.

Sofija zberihaje najbilszyj u switi ansambl unikalnych mozajik i fresok perszoji czwerti XI st. – 260 m^2 mozajik ta 3000 m^2 fresok. Osobływu cinnist' stanowlat' mozajiky, jaki prykraszajut' hołowni czastyny chramu – centralnyj kupoł i hołownyj wiwtar. Tut zobrażeni osnowni

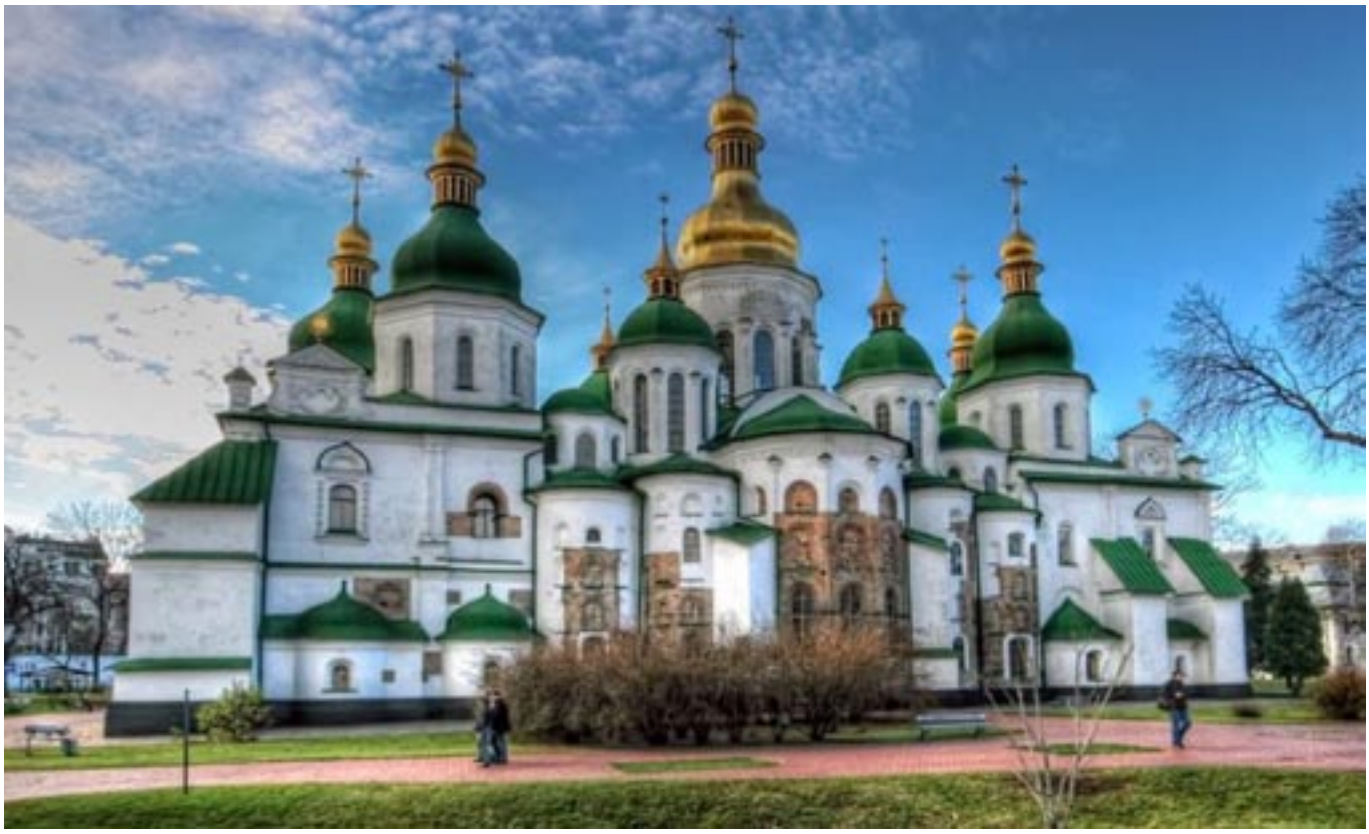

бражені основні персонажі християнського віровчення. Усі мозаїки виконані на сяючому золотому тлі. Їм притаманні вишуканий малюнок, багатство барв, яскравість і насиченість тонів. Усього палітра мозаїк налічує 177 відтінків кольорів. На склепінні головного вівтаря – славетний мозаїчний образ Богоматері Оранти, руки якої здійняті в молитві. Віками її шанували як Нерушиму Стіну Києва – «Єрусалиму землі Руської». Вона є символом вічності Києва – духовного осердя й столиці Русі-України.

У соборі зберігся великий цикл знаменитих світських фресок. На стінах центральної нави зображено парадний вихід сім'ї Володимира Великого – цей княжий груповий портрет символізує хрещення Русі. У сходових вежах, що ведуть на княжі хори, розміщено тріумфальний палацовий цикл фресок. Він розповідає про укладення династичного шлюбу князя Володимира і візантійської принцеси Анни наприкінці X ст., який поклав початок хрещенню Русі.

Цінною реліквією собору є мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого, в якому покояться останки князя. Саркофаг вагою 6 т оздоблений пишним різьбленням.

Собор зберігає художній спадок багатьох поколінь. До кінця XVII ст. Софіївський собор зберігав свій давньоруський вигляд, а потім, коли, починаючи з 1688 р., відбулося його відновлення у повному обсязі на кошти гетьмана Івана Мазепи, будівля отримала риси стилю бароко. Ще більш виразними стали вони після остаточної перебудови 1740-х років, коли вид собору (в якому було вже 17 престолів) практично наблизився до су-

personaži chrystyjańskoho wirowczennia. Usi mozajiky wykonani na siajuczomu zołotomu tli. Jim prytamanni wyszukanyj malunok, bahatstwo barw, jaskrawist' i nasyczenist' toniw. Usioho palitra mozajik naliczuje 177 widtinkiw koloriw. Na skłepinni hołownoho wiwtarja – sławetnyj mozajicznyj obraz Bohomateri Oranty, ruky jakoji zdijniati w mołytwi. Wikamy jiji szanuwały jak Neruszymu Stinu Kyjewa – «Jerusałymu zemli Ruśkoji». Wona je symwołom wicznosti Kyjewa – duchownoho oserdia j stołyci Rusi-Ukrajiny.

U sobori zberihsia wełykyj cykł znamenytych switśkych fresok. Na stinach centralnoji nawy zobrażeno paradnyj wychid simji Wołodymyra Wełykoho – cej kniażyj hrupowyj portret symwolizuje chreszczennia Rusi. U schodowych weżach, szczo wedut' na kniaži chory, rozmiszczeno triumfalnyj pałacowyj cykł fresok. Win rozpowidaje pro układennia dynastycznoho szlubu kniazia Wołodymyra i wizantijśkoji pryncesy Anny naprykinci X st., jakyj pokław poczatok chreszczenniu Rusi.

Cinnoju relikwijeju soboru je marmurowyj sarkofah Jarosława Mudroho, w jakomu pokojat'sia ostanky kniazia. Sarkofah wahoju 6 t ozdobłenyj pysznym riźbłenniam.

Sobor zberihaje chudożnij spadok bahatioch pokoliń. Do kincia XVII st. Sofijiwśkyj sobor zberihaw swij dawnioruśkyj wyhlad, a potim, koły, poczynajuczy z 1688 r., widbułosia joho widnowłennia u pownomu obsiazi na koszty het'mana Iwana Mazepy, budiwla otrymała rysy stylu baroko. Szcze bilsz wyraznymy stały wony pisla ostatocznoji perebudowy 1740-ch rokiw, koły wyd soboru (w jakomu buło wże 17 prestoliw) praktyczno nabłyzywsia

Національний історико-архітектурний заповідник «Софія Київська»
Софіївський Собор у Києві
вул. Володимирська, 24. (станція метро «Золоті Ворота» або «Майдан Незалежності»)

1. Софійський собор; 2. Дзвіниця; 3. Будинок митрополита; 4. Трапезна церква; 5. Братський корпус; 6. Бурса; 7. Консисторія (хлібня); 8. Південна в'їзна вежа; 9. Брама Заборовського; 10. Келії; 11. Монастирський готель; 12. Пам'ятна стела бібліотеці доби Ярослава Мудрого.

Музей працює щодня з 10.00 до 17.30, у середу – до 16.30, четвер – вихідний. Виставкові зали розміщуються в хлібні та трапезній монастиря.

часного. Чудовими творами у стилі бароко є мідні позолочені двері початку XVIII ст. та різьблений позолочений іконостас (1747 р.).

У 1697 році велика пожежа знищила дерев'яні будівлі Софіївського монастиря й через два роки почалося спорудження нових кам'яних будинків навколо собору. Будівництво тривало по 1767 рік - у цей період споруджено дзвіницю (1699-1706, 1744-1748 рр.), трапезну, хлібню (пекарню - 1722-1730), будинок митрополита (1722-1730 рр.), західні ворота (Браму Заборовського - 1746 р.), монастирський мур, південну в'їзну башту, Братський корпус, бурсу (1763-1767). Так склався чудовий архітектурний ансамбль монастиря Софія Київська - саме ним захоплювався уродженець Підляшшя, історик та юрист Ігнатій Данилович (1787-1846), який саме тут вирішив провести останні роки свого життя (у 1835-1839 рр. був викладачем Київського університету та першим деканом Юридичного факультету), а також паломники, які з підляських і холмських сторін, аж до початку Першої світової війни мандрували до святинь Києва та Печерської лаври (йдучи пішки та розпитуючи дороги, з чого й взялася приказка «Язик до Києва заведе»).

З 1934 р. в храмі діє музей, ведуться науково-дослідні та реставраційні роботи. Фонди заповідника зберігають понад 60.000 експонатів. Майже кожен гість Києва обов'язково прямує до Софії Київської, центру давньоруського міста і сучасної української столиці. Як і віки тому, мудрість Софії об'єднує і приносить радість в серця.

Опрацював РД

Фотографія на 23 стор. з пізнавального інтернет-журналу «Моя Україна»: myukraine.org.ua

do suczasnoho. Czudowymy tworamy u styli baroko je midni pozołoczeni dweri poczatku XVIII st. ta riźbłenyj pozołoczenyj ikonostas (1747 r.).

U 1697 roci wełyka pożeża znyszczyła derewjani budiwli Sofijiwśkoho monastyrja j czerez dwa roky poczałosia sporudżennia nowych kamjanych budynkiw nawkoło soboru. Budiwnyctwo trywało po 1767 rik – u cej period sporudżeno dzwinyciu (1699-1706, 1744-1748 rr.), trapeznu, chlibniu (pekarniu – 1722-1730), budynok mytropołyta (1722-1730 rr.), zachidni worota (Bramu Zaborowśkoho – 1746 r.), monastyrśkyj mur, piwdennu wjiznu basztu, Bratśkyj korpus, bursu (1763-1767). Tak skławsia czudowyj architekturnyj ansambl monastyrja Sofija Kyjiwśka – same nym zachopluwawsia urodżeneć Pidlaszsza, istoryk ta juryst Ihnatij Danyłowycz (1787-1846), jakyj same tut wyriszyw prowesty ostanni roky swoho żyttia (u 1835-1839 rr. buw wykładaczem Kyjiwśkoho uniwersytetu ta perszym dekanom jurydycznoho fakultetu), a takoż pałomnyky, jaki z pidlaśkych i chołmśkych storin, aż do poczatku Perszoji switowoji wijny mandruwały do swiatyń Kyjewa ta Peczerśkoji ławry (jduczy piszky ta rozpytujuczy dorohy, z czoho j wziałasia prykazka «Jazyk do Kyjewa zawede»).

Z 1934 r. w chrami dije muzej, wedut'sia naukowo-doslidni ta restawracijni roboty. Fondy zapowidnyka zberihajut' ponad 60.000 eksponatiw. Majże kożen hist' Kyjewa obowjazkowo prjamuje do Sofiji Kyjiwśkoji, centru dawnioruśkoho mista i suczasnoji ukrajinśkoji stołyci. Jak i wiky tomu, mudrist' Sofiji objednuje i prynosyt' radist' w sercia.

Opraciuwaw RD

Fotohrafija na 23 stor. z piznawalnoho internet-żurnału «Moja Ukrajina»:myukraine.org.ua

Як колісь у Збучиᵉ жилось

Jak koliś u Zbuczyᵉ żyłoś

Ідут лиᵉта, міняється сviᵉт, а разом і з тим наше село. Людi, котори помнят «бєженство», практично вже й не осталося, штораз хучиᵉй одиходят тоже тиї, што роділіся «за старої Пуольщи». Ще троху і їх тоже не буде, а разом з їмі пропаде часть нашого мінулого – паметь про колісні звичаї, пісніᵉ, алє тоже про сviᵉт, которого не знаємо – міжвоєнни рокі і вуйну. Пока ще час, варто присіᵉсті часом коло своїх батькуов, дідуов, або й прадідув, се живут, і розпитаті про давніᵉйше. Саме з такіх розмов, якії кілька лиᵉт веду із своїм диᵉдом – народжаним чуть не 95 лиᵉт тому в Збучові Васільом Максим'юком (по-гулічному – Вішнєвським), вишла сіᵉта гісторія. То гісторія не оно його житя, алє й часу, в которум пришлося житі йому і його однoляткам.

Idut liᵉta, miniajetsia swiᵉt, a razom i z tym nasze seło. Ludi, kotory pomniat „bieżenstwo", praktyczno wże j ne ostałosia, sztoraz chuczyᵉj odychodiat toże tyji, szto rodilisia „za staroji Puolszczy". Szcze trochu i jich toże ne bude, a razom z jimi propade czast' naszoho minułoho – pamet' pro koliśni zwyczaji, pisniᵉ, ale toże pro swiᵉt, kotoroho ne znajemo – miżwojenny roki i wujnu. Poka szcze czas, warto prysiᵉsti czasom koło swojich bat'kuow, diduow, abo j pradiduw, se żywut, i rozpytati pro dawniᵉjsze. Same z takich rozmow, jakiji kilka liᵉt wedu iz swojim diᵉdom – narodżanym czut' ne 95 liᵉt tomu w Zbuczowi Wasilom Maksymjukom (po-hulicznomu Wiszniewśkim), wyszła siᵉta historija. To historija ne ono joho żytia, ale j czasu, w kotorum pryszłosia żyti jomu i joho odnolatkam.

Збуч за старої Пуольщи

Я родівся у Збучиᵉ 26 марца 1923 року. Моя маті, Маня, била із Збуча, батько Алєксандер приступів з Ляхуов. У мене білі ще три сестри – стариᵉйша Маня, роджана в 1920 рокові, і двіᵉ молодши – Тетяна з 1925-го і Параска з 1928 року.

Такії крупніᵉйши господариᵉ як муой діᵉд – Васіль Вішнєвські, котори буольш як 15 гектарув, так до 20-ті гектарув землiᵉ миᵉлі, добре жилі. Но білі і бідніᵉйши. У такого Дорофіᵉя загуон на штирох бив і кажди все орав докупи, коб на сусіᵉда не впало. То вони й нічого не миᵉлі, хліᵉба толкового не миᵉлі, коб наїᵉстісь. Так жилі.

За старої Пуольщи у Збучиᵉ стояло менч буольш туолько саме хатуов як тепер. Найстариᵉйши білі соломою крити, з загатою, шибкі малєнькі миᵉлі. Од гуліці то все бив пристіᵉнок. То там ні помосту, ні окна не било. Коворотка туди виносілі, терніцю. Далій вже била хата, а за хатою – овечнік на овечкі, коб у стіᵉну тепло било.

Помости за меї пameті то в усіᵉх хатах у Збучиᵉ вже білі. Но помню, у наших своякуов у Городчині за Клєнікамі в кухні ще гліна била. То пуд свято жовтенькім пісочком єї посиплют хороше і як заїᵉдем, то кажут: «Но пуднімайте ногі, бо блохі скачут». То як ногі пудоймем, то так хутко блоха не скочит.

Колодециᵉ дерев'янни білі. Вози робілі так, што ося колєса дерев'янна била, оно желіᵉзом окована і шини тоже з дерева. І такім-о їᵉзділі. Алє послі вже хутко перероблялі такого воза на желіᵉзни, бо дерев'янни што там наїᵉде? Сонцє лиᵉтом возьметься і розсохнеться, розлєтіться колєсо.

Zbucz za staroji Puolszczy

Ja rodiwsia u Zbuczyᵉ 26 marca 1923 roku. Moja mati, Mania, była iz Zbucza, bat'ko Aleksander prystupiw z Lachuow. U mene byli szcze try sestry – staryᵉjsza Mania, rodżana w 1920 rokowi, i dwiᵉ mołodszy – Tetiana z 1925-ho i Paraska z 1928 roku.

Takiji krupniᵉjszy hospodaryᵉ jak muoj diᵉd – Wasil Wiszniewśki, kotory buolsz jak 15 hektaruw, tak do 20-ti hektaruw zemliᵉ miᵉli, dobre żyli. No byli i bidniᵉjszy. U takoho Dorofiᵉja zahuon na sztyroch byw i każdy wse oraw dokupy, kob na susiᵉda ne wpało. To wony j niczoho ne miᵉli, chliᵉba tołkowoho ne miᵉli, kob najiᵉstiś. Tak żyli.

Za staroji Puolszczy w Zbuczyᵉ stojało mencz buolsz tuolko same chatuow jak teper. Najstaryᵉjszy byli sołomoju kryty, z zahatoju, szybki maleńki miᵉli. Od hulici to wse byw prystiᵉnok. To tam ni pomostu, ni okna ne było. Koworotka tudy wynosili, terniciu. Dalij wże była chata, a za chatoju – owecznik na oweczki, kob u stiᵉnu tepło było.

Pomosty za meji pameti to w usiᵉch chatach u Zbuczyᵉ wże byli. No pomniu, u naszych swojakuow u Horodczyni za Klenikami w kuchni szcze hlina była. To pud swjato żowteńkim pisoczkom jeji posyplut chorosze i jak zajiᵉdem, to każut: „No pudnimajte nohi, bo błochi skaczut". To jak nohi pudojmem, to tak chutko błocha ne skoczyt.

Kołodeciᵉ derewjanny byli. Wozy robili tak, szto osia kolesa derewjanna była, ono żeliᵉzom okowana i szyny toże z derewa. I takim-o jiᵉzdili. Ale posli wże chutko pereroblali takoho woza na żeliᵉzny, bo derewjanny szto tam najiᵉde? Soncie liᵉtom woźmetsia i rozsochnetsia, rozletitsia koleso.

За стареї Пуольщи поліція ходіла по селі[e] і дівілася – чи плуот побі[e]ляни бив, чи відро до колодеця оковане, чи коня не поят з відра, з которого люде п'ют. Ровуов пільновалі, коб чисти билі, бо як свіні женут, то пока вони перейдут, то всьо перерите било.

Перед вуйною бідота била. У постолах ходілі. Сві[e]тла не било, оно ґазнічкі такії маленькі люде мі[e]лі. Ровер то оно одін у селові бив. Байкі жицє то вже перед самою вуйною стало. Хати зачалі криті дахуовкою. Вже й черевікі можна било купіті, не такії дорогії билі, нагавіці до роботи, а косцюми то билі вельмі дорогії. Роверуов тоже буольш стало.

Господаруванє

За стареї Пуольщи і ще по вуйні[e] всьо трохполюовкі билі. Пареніна то одлогом лєжала, ярина то яриновi збуожа, картохлі саділі і озіміна – на зіму пшеніця і жито. Сьой руок пареніна, то на другі руок там буде озіміна, там де ярина, то вже кідалося, а там де озіміна, то буде ярина.

Саділі збуоже, льон, картохлі, горох, ві[e]йку, просо, колопні. Годовалі коні, корови, овечкі і свіні. Три пасвіска велікі билі і там їх паслі. Рано пастух іде і кажди виганяє – найперуч женут бидло, потум свіні і овечкі. І вони погонамі ідут. А вже як викосят лонкі, то тогди коли[e]йкою пасут телята.

Господарилі. Дерев'янна борона била. Серпамі жалі. Як десеть чи буольш лі[e]т мі[e]лі, то вже батькі бралі на полє серпом жаті.

Як воламі оралі, то мні[e] оно ді[e]д розказував. Соха то ще била в нас на вишках, алє згори[e]ла. То я соху бачив і тоє ярмо дерев'янне, што накладалося, тоже бачив. Но за меї пameті воламі вже не оралі.

Не било жадної машини, жадної тєхнікі не било. Ці[e]пом молотілі. Сі[e]чку рукамі ри[e]залі – алє бідота била! Но перед самою вуйною сталі купляті перши машини – уже тогди коє-хто широкомолуоткі, ціпуовкі, штихуовкі мі[e]в.

Школа

Як мні[e] било сі[e]м лі[e]т, пушов до школи до Старого Березова. Усі[e] мусілі ходіті, бо каралі, як хтось не вислав. Стари[e]йшу сестру Маню батько не пустів, бо треба било корови пасті, то достав кару – у Вуорлі на постерункові мусів дерево два дні[e] рубаті.

Вся молодьож із Збуча ходіла до Березова. А послі такій поляк Двілінські, біти чолові[e]к, каже: «Давайте, я вам школу зроблю». Артемі, солтис у селі[e], згодівся, коб била в його в хаті. І до самеї вуйни в Збучи[e] училісь.

Я у Березові учився два рокі, два рокі доходів у Збучи[e] до четвертої кляси і з четвертої пушов до Вуорлі. Намовів Куондратового Колю, з которим колєґовався, і ми двох із Збуча училіся у Вуорлі. Но што то била за наука? Як одходівши до школи, то треба ще корови чи коні напасті і тогди до школи вбігом. А із школи прийдеш, лєкціюв не так як тепер – сядеш, одробіш, оно торбочку кінеш і вбігом за коні, бо било в нас троє коні. То вже послі одробляєш, або й так ідеш спаті. Такая наука била.

Za stareji Puolszczy policija chodiła po seli[e] i diwiłasia – czy płuot pobi[e]lany byw, czy widro do kołodecia okowane, czy konia ne pojat z widra, z kotoroho lude pjut. Rowuow pilnowali, kob czysty byli, bo jak swini żenut, to poka wony perejdut, to wsio pereryte było.

Pered wujnoju bidota była. U postołach chodili. Swi[e]tła ne było, ono gaźniczki takiji maleńki lude mi[e]li. Rower to ono odin u sełowi byw. Bajki życie to wże pered samoju wujnoju stało. Chaty zaczali kryti dachuowkoju. Wże j czerewiki można było kupiti, ne takiji dorohiji byli, nahawici do roboty, a kościumy to byli welmi dorohiji. Roweruow toże buolsz stało.

Hospodarowanie

Za stareji Puolszczy i szcze po wujni[e] wsio trochpoluowki byli. Parenina to odłohom leżała, jaryna to jarynowy zbuoża, kartochli sadili i ozimina – na zimu pszenicia i żyto. Sioj ruok parenina, to na druhi ruok tam bude ozimina, tam de jaryna, to wże kidałosia, a tam de ozimina, to bude jaryna.

Sadili zbuoże, lon, kartochli, horoch, wi[e]jku, proso, kołopni. Hodowali koni, korowy, oweczki i swini. Try paswiska weliki byli i tam jich pasli. Rano pastuch ide i każdy wyhaniaje – najperucz żenut bydło, potum swini i oweczki. I wony pohonami idut. A wże jak wykosiat łonki, to tohdy koli[e]jkoju pasut telata.

Hospodaryli. Derewjanna borona była. Serpami żali. Jak deset' czy buolsz li[e]t mi[e]li, to wże bat'ki brali na pole serpom żati.

Jak wołami orali, to mni[e] ono di[e]d rozkazuwaw. Socha to szcze była w nas na wyszkach, ale zhory[e]ła. To ja sochu baczyw i toje jarmo derewjanne, szto nakładałosia, toże baczyw. No za meji pameti wołami wże ne orali.

Ne było maszyny, żadnoji tiechniki ne było. Ci[e]pom mołotili. Si[e]czku rukami ry[e]zali – ale bidota była! No pered samoju wujnoju stali kuplati maszyny – uże tohdy koje-chto szyrokomołuotki, cipuowki, sztychuowki mi[e]w.

Szkoła

Jak mni[e] było si[e]m li[e]t, puszow do szkoły do Staroho Berezowa. Usi[e] musili choditi, bo karali, jak chtoś ne wysław. Stary[e]jszu sestru Maniu bat'ko ne pustiw, bo treba było korowy pasti, to dostaw karu – u Wuorli na posterunkowi musiw derewo dwa dni[e] rubati.

Wsia mołodioż iz Zbucza chodiła do Berezowa. A posli takij polak Dwilińśki, bity czołowi[e]k, każe: „Dawajte, ja wam szkołu zroblu". Artemi, sołtys u seli[e], zhodiwsia, kob była w joho w chati. I do sameji wujny w Zbuczy[e] uczyliś.

Ja u Berezowi uczywsia dwa roki, dwa roki dochodiw u Zbuczy[e] do czetwertoji klasy i z czetwertoji puszow do Wuorli. Namowiw Kuondratowoho Kolu, z kotorym kolegowawsia, i my dwoch iz Zbucza uczylisia u Wuorli. No szto to była za nauka? Jak odchodiwszy do szkoły, to treba szcze korowy czy koni napasti i tohdy do szkoły wbihom. A iz szkoły pryjdesz, lekcijuw ne tak jak teper – siadesz, odrobisz, ono torboczku kinesz i wbihom za koni, bo było w nas troje koni. To wże posli odroblajesz, abo j tak idesz spati. Takaja nauka była.

Diᵉd Василя Максим'юка – Васіль Вішнєвські (сідіт з liᵉвої – за рульом) – Варшава 1913 руок
Diᵉd Wasila Maksymjuka – Wasil Wiszniewśki (sidit z liᵉwoji – za rulom) – Warszawa 1913 ruok

У селіᵉ нашу сім'ю звалі Вішнєвськімі – од фамілії мого прапрадіда Василя Вішнєвського. На фотографії з 1938 або 1939 року ціᵉла сім'я разом з майстрамі, котори будовалі хату.
Дівівшись з правої сторони: другі стоїт Васіль Максим'юк, автор спогадув; коло його батько Алєксандер Максим'юк; сідіт голова роду diᵉd Васіль Вішнєвські; далій стоїт наймолодша сестра Параска; маті Маня Максим'юк (Вішнєвська); сестра Тетяна і найстариᵉйша сестра Маня.
U seliᵉ naszu simju zwali Wiszniewśkimi – od familiji moho prapradida Wasila Wiszniewśkoho. Na fotohrafiji z 1938 abo 1939 roku ciᵉła simja razom z majstrami, kotory budowali chatu.
Diwiwszyś z prawoji storony: druhi stojit Wasil Maksymjuk, awtor spohaduw; koło joho bat'ko Aleksander Maksymjuk; sidit hołowa rodu diᵉd Wasil Wiszniewśki; dalij stojit najmołodsza sestra Paraska; mati Mania Maksymjuk (Wiszniewśka); sestra Tetiana i najstaryᵉjsza sestra Mania.

До Березова пішком ходілі, а зімою возілі нас троху санкамі. До Вуорлі перши руок тоже ходілі – навпрощкі, а як болото било, то на Море. Сіᵉм кільометрув штодня в одну сторону ходілі. А послі нам роверіᵉ покуплялі і ми роверамі їᵉзділі. Я ходів аж пуд Клєнікі на кольонію до свояка на ровери учитісь їᵉздіті. Пішком зайду і там попоїᵉжджу, попоїᵉжджу і навечур знов пішком додому іду.

У Вуорлі то мало било ученікуов із сюол – по однуом із Спічкуов, Топчикал, Маліннік, Дуб'яжина, Кошелюов. Не міᵉлі гроши. Нас із Збуча вчилося оно двох, буольш нікого не било. Невельмі наших люді допускалі, хотіᵉлі, коб темни билі. Скуончив штири кляси, або штири ліᵉта в першуй проседів і всьо.

Do Berezowa piszkom chodili, a zimoju wozili nas trochu sankami. Do Wuorli perszy ruok toże chodili – nawproszczki, a jak bołoto było, to na More. Siᵉm kilometruw sztodnia w odnu storonu chodili. A posli nam roweryᵉ pokuplali i my rowerami jiᵉzdili. Ja chodiw aż pud Kleniki na koloniju do swojaka na rowery uczytiś jiᵉzditi. Piszkom zajdu i tam popojiᵉżdżu, popojiᵉżdżu i naweczur znow piszkom dodomu idu.

U Wuorli to mało było uczenikuow iz siuoł – po odnuom iz Spiczkuow, Topczykał, Malinnik, Dubjażyna, Koszeluow. Ne miᵉli hroszy. Nas iz Zbucza wczyłosia ono dwoch, buolsz nikoho ne było. Newelmi naszych ludi dopuskali, chotiᵉli, kob temny byli. Skuonczyw sztyry klasy, abo sztyry liᵉta w perszuj prosediw i wsio.

Вурлєнські ученікі – з правої сторони Васіль Максим'юк, коло його Коля (Куондратув) Брук

Wurleński uczeniki – z prawoji storony Wasil Maksymjuk, koło joho Kola (Kuondratuw) Bruk

Двіᵉ зіми то я жив у Вуорлі – першу зіму в жида. Не помню, як звався, но прозивалі його Безушкі, бо уха йому одморозіло. А другу зіму жив у застемпци коменданта поліції, поляка Ґжибка. У його два хлопці билі і діᵉвчина. Ми колєґоваліся і вуон мене приняв. Но колі пришлі совіᵉти, то їх на Сібір вивезлі.

У Вуорлі вчився до шостої кляси. Послі міᵉв іті до «пшемислувкі» до Гайновкі. Здав екзаміни, алє мене не принялі, бо не било міᵉсця. Муог іті десь далій. Но хто ж туди поїᵉде? Так я остав вдома і зара-о совіᵉти пришлі.

Dwiᵉ zimy to ja żyw u Wuorli – perszu zimu w żyda. Ne pomniu, jak zwawsia, no prozywali joho Bezuszki, bo ucha jomu odmoroziło. A druhu zimu żyw u zastępcy komendanta policji, polaka Grzybka. U joho dwa chłopci byli i diᵉwczyna. My kolegowalisia i wuon mene pryniaw. No koli pryszli sowiᵉty, to jich na Sibir wywezli.

U Wuorli wczywsia do szostoji klasy. Posli miᵉw iti do „przemysłówki" do Hajnowki. Zdaw ekzaminy, ale mene ne pryniali, bo ne było miᵉscia. Muoh iti deś dalij. No chto ż tudy pojiᵉde? Tak ja ostaw wdoma i zara-o sowiᵉty pryszli.

Жиди

Так як тепер самоходи з товарамі по сьолах їᵉздят, то колісь жиди билі. Кажди жид уже міᵉв своє село і оно туди їᵉздів.

Жидуов то жило найбуольш у Вуорлі, то жидуовськє містечко било, тоже в Кліщель, Нарві. А в Гайновці жидуов не било, бо то било міᵉсто робоче – там тартак бив, фабрика Хімічна била і туди їᵉхалі в заруобкі з Пуольщи ліᵉс риᵉзаті. Наших люді до роботи не приймалі, де там!

Жиди матерію, пуміскі, склянкі, кубкі, порцеляну продавалі. Слєдзі возілі. Мило в їх добре било. Вони його такімі велікімі кускамі продавалі.

Жиди возамі їᵉзділі. У возі такая уплєтьона кіᵉльня, коб не вилєтіло ніц. Бо вони онучи куплялі, бутлі, яйця, збуоже, телята, кішкі з овечок – стрункі, шерсць із свіні, куонську гриву. Хвуост з коня добре платівся.

Бив красіᵉльнік – жид, што муоткі красів. Їᵉздів по селіᵉ і баби виносілі на якій там день напрадяне і вуон забірав. А другі жид коні, жереб'ята купляв.

Такії жиди Манашкі то вже оно збуоже скуповлювалі. А там у селіᵉ то всяк комбіновалі. Каваліᵉрка гроши не міᵉла – треба у батька тхора вкрасті. Так говорилі – тхора, то значит збуоже вкрасті і тим Манашкам продаті. То наветь сини богатших господаруов у батькуов тхора кралі, бо ж гроши не міᵉлі.

Жиди билі склєпови, кравціᵉ, шевціᵉ, всіᵉ фахуовці билі. У Вуорлі, Біᵉльську билі їхні склєпи. А вони міᵉлі моду такую – рано як хтось приходіт до склєпу, то першу штуку продадут за пувдаром. Оно треба добре торговатіс. То мода била у жида такая – першому вуон продасць за малиї гроши.

Жиди по-нашому говорилі. Між собою говорилі посвойому, аякже, а з намі по-нашому, бо серед нас жилі. Всіᵉ по-нашому уміᵉлі. Я же ж з жидамі два рокі до школи ходів, колєґоваліся!

Жиди билі добри люде і ми з їмі добре жилі. Вони й гроши позичалі і не допоміналіся, коб зара оддаті. А послі пришлі ніᵉмці і всіᵉх їх видушилі. Но мене вже тогди вдома не било.

Далій буде

спісала Людка ВІШНЄВСЬКА

Żydy

Tak jak teper samochody z towarami po siołach jiᵉzdiat, to koliś żydy byli. Każdy żyd miᵉw swoje seło i ono tudy jiᵉzdiw.

Żyduow to było najbuolsz u Wuorli, to żyduowśkie misteczko było, toże w Kliszczel, Narwi. A w Hajnowci żyduow ne było, bo to było miᵉsto robocze – tam tartak byw, fabryka Chimiczna była i tudy jiᵉchali w zaruobki z Puolszczy liᵉs ryᵉzati. Naszych ludi do roboty ne pryjmali, de tam!

Żydy materiju, pumiski, sklanki, kubki, porcelanu prodawali. Sledzi wozili. Myło w jich dobre było. Wony joho takimi welikimi kuskami prodawali.

Żydy wozami jiᵉzdili. U wozi takaja upletiona kiᵉlnia, kob ne wyletiło nic. Bo wony onuczy kuplali, butli, jajcia, zbuoże, telata, kiszki z oweczok – strunki, szerść iz swini, kuońsku hrywu. Chwuost z konia dobre płatiwsia.

Byw krasiᵉlnik – żyd, szto muotki krasiw. Jiᵉzdiw po seliᵉ i baby wynosili na jakij tam deń napradiane i wuon zabiraw. A druhi żyd koni, żerebjata kuplaw.

Takiji żydy Manaszki to wże ono zbuoże skupowluwali. A tam u seliᵉ to wsiak kombinowali. Kawaliᵉrka hroszy ne miᵉła – treba u bat'ka tchora wkrasti. Tak howoryli – tchora, to znaczyt zbuoże wkrasti i tym Manaszkam prodati. To nawet' syny bohatszych hospodaruow u bat'kuow tchora krali, bo ż hroszy ne miᵉli.

Żydy byli sklepowy, krawciᵉ, szewciᵉ, wsiᵉ fachuowci byli. U Wuorli, Bielśku byli jichni sklepy. A wony miᵉli modu takuju – rano jak chtoś prychodit do sklepu, to perszu sztuku prodadut za puwdarom. Ono treba dobre torhowatiś. To moda była u żyda takaja – perszomu wuon prodaść za małyji hroszy.

Żydy po-naszomu howoryli. Miż soboju howoryli po-swojomu, ajakże, a z nami po-naszomu, bo sered nas żyli. Wsiᵉ po-naszomu umiᵉli. Ja że ż z żydami dwa roki do szkoły chodiw, kolegowalisia!

Żydy byli dobry lude i my z jimi dobre żyli. Wony j hroszy pozyczali i ne dopominalisia, kob zara oddati. A posli pryszli niᵉmci i wsiᵉch jich wyduszyli. No mene wże tohdy wdoma ne było.

Dalij bude

spisała Ludka WISZNIEWŚKA

Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”

Początek w nr 5/2017

Na obczyźnie, czyli Ziemie Odzyskane

Początki

Większość ludności z naszych terenów, to znaczy Kostomłotów oraz pobliskich wiosek, była przesiedlona na teren ówczesnego województwa olsztyńskiego. Nas dowieźli chyba koło południa do stacji kolejowej w Szczytnie, tam znów przeładowali na furmanki, to znaczy na „wozy” i znów jazda w nieznane. Tymczasem w opuszczonych Kostomłotach „zażywali się” ci, których wójt, sołtys nie wyznaczył do wywózki. Zbierali plony z pozostawionych pól, penetrowali, szabrowali pozostawione domostwa. Niektóre gospodarstwa przekazywano repatriantom z Polesia.

Dla nas wysiedleńców zaczęło się kolejne pionierskie życie: karczowanie, odperzanie, przygotowywanie do jesiennych zasiewów (cudza ziemia, bo cudza, ale chłop nie lubi, gdy ziemia nie rodzi). Uczciwie muszę przyznać, że przy zasiedlaniu starano się dobierać rodziny spokrewnione, z tej samej lub sąsiedniej wsi.

Nie pamiętam, jak długo jechaliśmy tymi wozami, prawie cały czas przez las, w każdym razie na miejsce dotarliśmy późną nocą. Wyładowano nas na zarośnięte podwórze opuszczonego gospodarstwa pod lasem. Ja śpiący kucnąłem pod jakąś białą ścianą (był to mur obory) w kępie pokrzyw – płacz.

Jak się później okazało, na to podwórko zwieziono jeszcze dwie rodziny nawet trochę z nami spokrewnione. Tak więc było nas sporo: moja rodzina – babcia, matka, ojciec, no i ja z bratem – pięć osób, następna rodzina – Jakimiuków – matka z dwójką synów – trzy osoby, trzecia rodzina – Pańkowski z żoną (córka pani Jakimiuk) – dwie osoby. W sumie 10 osób do jednego mieszkania składającego się z czterech izb.

Zaczęło się koczowanie i to dosłowne, ponieważ przydzielone gospodarstwo było już rozszabrowane, nie było okien, drzwi, pieców. Problemem, przed którym stanęły nasze rodziny, była zbliżająca się jesień i zima. Jak to? – może ktoś pomyśleć – przecież był akurat środek lata. Tak, ale sianokosy zazwyczaj są przed żniwami. Był koniec lipca, nie czas na sadzenie czegokolwiek. My mieliśmy wsparcie z UNRRA*, ale dla krów, konia trzeba było zrobić zapasy siana. Zaczęło się koszenie zestarzałej trawy.

Koczowaliśmy przez całe lato. Spaliśmy wprawdzie pod dachem w pomieszczeniach bez okien, ale gotowaliśmy po cygańsku na podwórku. Kilka cegieł i na wierzchu jakaś stara połamana płyta zastępowały piec kuchenny.

Nieubłaganie zbliżał się wrzesień, pora jesiennych siewów. Niestety, pola po kilkuletnim ugorowaniu wymagały – używając współczesnej terminologii – rekultywacji. Toteż zanim rozpoczęło się właściwą orkę, trzeba było je przygotować: odchwaścić, odperzyć, no i ogrodzić od wszechobecnych dzików i innej zwierzyny, której były pełne lasy, zwłaszcza że mieszkaliśmy przy samym lesie.

Nie było wtedy do dyspozycji traktorów, maszyn, tylko to co przyjechało z nami: konik, pług, brony i widły. Pamiętam wielkie kopy palącego się perzu, wyrwanego z ziemi. W lesie – dobrze, że był blisko – wycinano żerdzie, grodzono.

Pod jesień wstawiono w oknach szyby, uzupełniono brakujące drzwi, a pan Cackowski, z zawodu zdun i murarz, postawił piece. Można było mieszkać. Ciasno, bo ciasno, ale wiatr już nie hulał po mieszkaniu, deszcz nie przeszkadzał w gotowaniu. Można było się ogrzać.

Zaczęto się powoli otrząsać z traumy, chociaż ludzie ciągle liczyli na jakiś cud. Jeździli do powiatu, województwa, próbowali coś załatwiać – może pozwolą wrócić. Niestety, bez żadnych pozytywnych skutków. Jakikolwiek wyjazd na tereny wysiedlone był zakazany. Można wprawdzie było starać się o przepustki, ale dawali je tylko w przypadkach losowych i to nie zawsze.

Środowisko, w którym zamieszkaliśmy

Wieś Wesołowo, w której zamieszkaliśmy, należała do gminy Wielbark powiatu Szczytno w województwie olsztyńskim. Dom, który nam przydzielono, był dość duży, drewniany, bardzo ładnie położony. Obok było bajorko, gdzie kiedyś być może znajdował się staw, teraz były tam tylko pijawki. Sama wieś leżała nad rzeką Omulwią. Od naszego domu do rzeki było około kilometra. Do wsi mieliśmy dwa kilometry (mierzyłem kiedyś krokami, idąc do szkoły). Z Wesołowa do Wielbarka było osiem kilometrów, a do Szczytna przez las osiemnaście. Najbliższe wsie sąsiadujące z Wesołowem to Wesołówko, Ruklas, Głuch, Rekownica, Jankowo, Kucbork. Wszystkie wymienione wsie oprócz Rekownicy należały do gminy Wielbark, Rekownica do gminy Jedwabno. Jeśli chodzi o ludność, to można by powiedzieć, że był to przysłowiowy tygiel, zarówno pod względem wyznaniowym, jak i narodowościowym. Oprócz autochtonów – miejscowej ludności, która nie wyjechała z cofającym się frontem, jako pierwsi przybyli i osiedlili się tu (nie licząc szabrowników) osadnicy z tak zwanej Centralnej Polski, to znaczy zza Chorzeli i Kurpie z okolic Myszyńca, w drugiej kolejności „osadnicy” z akcji „Wisła”, to znaczy my. Gdzieś na początku lat 50. zaczęto remontować pozostałe pustostany – dla repatriantów i frontowców. Zasiedleń nie było tylko w Ruklasie – mieszkali tam sami autochtoni, przeważnie rodziny dawnych robotników leśnych (w większości wdowy z dziećmi i starcy).

Jeśli chodzi o wyznanie, byli oczywiście katolicy, ewangelicy i my prawosławni. Katolicy i ewangelicy mieli swoje świątynie w Wielbarku. We wsi naprzeciw szkoły był cmentarz ewangelicki. Byłem kilkakrotnie świadkiem pogrzebów na tym cmentarzu. Nie było pastora, psalmy i rytuał pogrzebowy czytał starszy pan z Wesołówka. Prawosławni w pierwszych latach niestety nie mieli swego duchowego przybytku. Dopiero po kilku latach dowiedzieliśmy się, że na cmentarzu ewangelickim w Olsztynie urządzono w kaplicy cerkiew prawosławną – pojechałem tam raz z matką na prawosławną Wielkanoc. Jednak pierwszym księdzem, który nas odwiedził – chodząc, chociaż tak naprawdę był wożony saniami lub drabiniastym wozem, bo samochodu nie miał, po kolędzie – był ksiądz katolicki z Wielbarka. Tak było do końca naszego pobytu. Nawet gdy powstała w Olsztynie parafia prawosławna i ksiądz prawosławny zaczął nas odwiedzać z wizytą duszpasterską, przyjmowaliśmy również księdza katolickiego. Pełna ekumenia. Ze ślubami jeżdżono do Olsztyna, ale takich sakramentów jak chrzest czy pogrzeb na miejscu udzielał ksiądz katolicki.

Ja też biegałem razem ze swymi rówieśnikami do odległego o osiem kilometrów kościoła w Wielbarku. Po drodze – jak to dzieciaki – zawsze się trochę porozrabiało. Staraliśmy się jednak być na kazaniu, ponieważ po powrocie egzaminowano nas: „Byliście w kościele, a co ksiądz mówił na kazaniu?”. Zapamiętałem treść jednego z tych kazań, które poniekąd stało się mottem mojej dalszej ścieżki życiowej. Cytuję może nie słowa, ale myśl: „...gdybyś stwierdził, że twój sąsiad boczy się na ciebie, albo jest rozgniewany, to weź pół litra (mowa o wódce), idź i powiedz:

nie wiem, czym cię obraziłem, ale przepraszam. To będzie mniejszy grzech, niż gdybyście żyli w niezgodzie". Inne kazanie utrwalone w pamięci dotyczyło Adama Mickiewicza, którego matka, gdy jako dziecko leżał nieprzytomny po wypadnięciu z okna, ofiarowała Bogu. Był to wspaniały ksiądz. Pomimo że parafia była rozległa, a środek transportu stanowiły wóz lub sanie zimą, zdążył z tak zwaną kolędą odwiedzić wszystkich parafian. Co ciekawe, znał problemy swoich parafian. Sam był ubogi, jak i ubodzy byli jego parafianie, jednak często się zdarzało, że przy posłudze, zamiast brać pieniądze, potrafił je dać jakiejś biednej wdowie (a po wojnie było ich dużo). Teraz, ile razy odwiedzam grób swojej babci, która pochowana jest na cmentarzu w Wielbarku, modlę się i zapalam lampkę na grobie tego wspaniałego duszpasterza.

Ze wsi Kostomłoty osiedlono w Wesołowie siedem rodzin. Oprócz nas i dwóch zamieszkałych razem z nami, byli jeszcze Fidorukowie (rodzice Handzi, która z mężem – frontowcem Kralem – została w Kostomłotach), Kuprysie (też sąsiedzi znad Bugu), Kowalukowie. Ponadto w Wesołowie osiedlono jeszcze trzy rodziny z Kożanówki, która sąsiaduje z Kostomłotami.

Po uporaniu się z problemami gospodarskimi i ochłonięciu z szoku wywołanego tak ogromnym nieszczęściem, zaczęliśmy się integrować, odwiedzać wzajemnie. Spotykaliśmy się przy różnych okazjach. Rodziny z Kożanówki mieszkały na kolonii, nawet blisko, ale po drugiej stronie rzeki. Żeby do nich dojść, trzeba było iść dwa kilometry do wsi i potem jeszcze półtora. W prostej zaś linii przez Omulew był może kilometr. Toteż nasi mężczyźni zrobili jakąś krypę, a później kładkę, żebyśmy mieli bliżej na *weczirki*. Zimą przechodziliśmy po lodzie, jeśli Omulew zamarzła. Rozmawialiśmy swoją gwarą. Ucztowano, wspominano dawne czasy, śpiewano pieśni: nasze ludowe przyśpiewki, dumki ukraińskie, pieśni religijne. Może dlatego nie zapomniałem swojej rodzinnej mowy. Na ulicy w Wesołowie, gdy spotkałem kogoś z naszych, to witałem go *diad'ku Kola* albo *diad'ku Żenik*. Rówieśników wśród „naszych" nie miałem, więc i ja integrowałem się ze starszymi.

Pierwsza zima

Zbliżała się zima. Jak już wcześniej wspomniałem, zasiewy i zasadzenia zostały w Kostomłotach. Tu dla krów i koni udało się zrobić zapasy siana. Jak już wspomniałem, wspomagała nas UNRRA, zaopatrując w różne produkty żywnościowe, takie jak kasza (przeważnie kukurydziana), mąka, konserwy, a nawet ubrania (z odzysku). Pamiętam, że dostawaliśmy ogromne jak pięść solone płaty ikry rybiej. Przyrządzaliśmy ją jak śledzia z cebulką – była dobra. Dzieci miały przydział tranu – nie był smaczny, więc przed zażyciem wlewało się go na łyżeczkę z cukrem.

Ale mieliśmy również świnie i inny żywy dobytek, a do ich utrzymania potrzebne były ziemniaki, nie mówiąc o innych okopowych. W tym wypadku można by powiedzieć „bieda czyni ludzi bogatych". Wspomagaliśmy się nawzajem, jak tylko mogliśmy. Najbardziej wspomagani byliśmy przez mieszkańców pobliskiej wsi Ruklas. Jak już wspomniałem, mieszkali tam sami autochtoni, przeważnie wdowy z dziećmi. Polscy szabrownicy ograbili ich z dobytku – koni, krów, ale mieli trochę okopowych, to znaczy ziemniaki, buraki, a myśmy mieli krowy i mleko. Wspieraliśmy się więc wzajemnie. Oni przynosili nam zlewki, obierki, ziemniaki, a w zamian dostawali mleko, masło, maślankę.

Tak wzajemnie się wspomagaliśmy – ci, którzy nie czuli się Niemcami i nie chcieli opuścić swojej ojcowizny, i my, których do opuszczenia swojej ojcowizny zmuszono. A przed naszym przybyciem straszono ich, że jak przyjadą tu ukraińscy bandyci, to was...

Po wielu, wielu latach już jako emeryt, goszcząc u Charewiczów – przyjaciół z tamtych lat – pożyczyłem rower i pojechałem do Ruklasu. Smutna opuszczona wieś. Zawaliła się kuźnia Makówki, do której często przyjeżdżałem, żeby podpatrzeć, jak człowiek zniewalał w ogniu żelazo. Czasami pomagałem dmuchać w miechy. Zobaczyłem opuszczony budynek Przygodów, z którymi przyjaźnili się moi rodzice. Ożyły wspomnienia.

Skierowałem rower na drogę, a w zasadzie na leśny dukt, bo drogi, którędy mieszkańcy Ruklasu szli niegdyś do nas, niosąc co nieco, już tam nie było. Jechałem można powiedzieć na azymut, bo przecież od tych czasów minęło już prawie 60 lat. Jakież było moje zdziwienie, gdy wyjeżdżając z lasu zobaczyłem to miejsce, gdzie rzucono nas na pastwę losu w 1947 roku.

Trudno wyzbyć się wspomnień. Przecież tam dorastałem. Wróćmy jednak do początku tej historii z pierwszego roku.

Zbliżały się święta, pierwsze święta Bożego Narodzenia. Nie wiem, jak to przeżywali dorośli – mam tu na myśli całą naszą trzyrodzinną wspólnotę oraz innych dzielących losy tych z Akcji „W". Dla mnie święta to przede wszystkim choinka. O prezentach wtedy się nie mówiło. Choinka to przede wszystkim drzewko, świeczki (takie specjalne choinkowe na specjalnych podstawkach), zimne ognie, kolorowe zabawki i świecidełka. Na ten cel od dłuższego czasu zbieraliśmy puste pudełeczka po zapałkach i wydmuszki od jajek. Głównym pomysłodawcą i wykonawcą wszystkich świecidełek i ozdób choinkowych był Władek Jakimiuk, który miał świetne pomysły, jak zrobić choinkowe ubiory. Ojciec kupił trochę kolorowego papieru, bibułki, kilka świeczek i zimne ognie. Cały grudzień Władek, oczywiście przy mojej asyście, wymyślał i kleił różne stworki, koszyczki, aniołki, łańcuchy, bombki. Za bombki służyły wydmuszki oklejane kolorowym papierkiem i przyozdobione pozłotkiem, czyli błyszczącym papierkiem po cukierkach i czekoladkach, które dostawaliśmy z UNRRY. Łańcuch powstawał z ciętych słomek, bibułki i pozłotka. Choinka była wspólna, na trzy rodziny i po raz pierwszy ze świerkowego drzewa, bo w Kostomłotach ojciec przynosił sosnę (świerki w pobliżu nie rosły).

Wystawnych przyjęć wtedy nie wyprawiano, ale gościliśmy się wszyscy ze wszystkimi. Na pewno były to smutne święta, ale spędzaliśmy je z godnością gospodarzy. Po świętach odwiedził nas po kolędzie ksiądz katolicki z Wielbarka. Wypytał wszystkich o wszystko, poświęcił mieszkanie, dał święte obrazki. To nic, że byliśmy prawosławni. Przyjął nas do wspólnoty parafialnej takich, jacyśmy byli.

Minęły święta, minęła zima, lato. Życie co prawda nie było jeszcze takie normalne. W lasach wciąż grasowały jakieś niedobitki oddziałów partyzanckich lub bandy – w drodze z Wielbarka został zastrzelony poborca podatkowy Chmielewski. Toteż raz w tygodniu osoby dorosłe musiały się meldować u sołtysa. Jednak ludzie powoli się przyzwyczajali do gospodarowania na cudzym jak na swoim.

Anatol STEFANIUK (STEPANIUK)

*UNNRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy) – organizacja międzynarodowa utworzona w 1943 r. w Waszyngtonie z inicjatywy USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Chin w celu udzielenia pomocy obszarom wyzwolonym w Europie i Azji po zakończeniu II wojny światowej. Prawie 70% świadczeń na rzecz UNRRA pochodziło z USA, zaś największymi odbiorcami były Chiny i Polska.

Bielsk – sierpień 1915 r. – nieznana bitwa

Pierwsza wojna światowa, przez ówczesnych zwana Wielką Wojną, toczyła się już prawie od roku i żadna z walczących stron nie mogła uzyskać znaczącej przewagi. Na Zachodzie Niemcy zajęli Belgię i kawałek północno-wschodniej Francji i front się ustabilizował. Na froncie wschodnim Niemcy w dwóch wielkich bitwach (pod Tannenbergiem i nad Wielkimi Jeziorami Mazurskimi) zdołali odeprzeć inwazję dwóch armii rosyjskich (Samsonowa i Rennenkampfa) i front także się zatrzymał. Na froncie południowym zaś Austro-Węgry poniosły znaczne straty terytorialne. W rękach rosyjskich znalazła się prawie cała Galicja ze Lwowem i twierdzą Przemyśl. Wojska inwazyjne udało się zatrzymać dopiero na przedpolach Krakowa. I tu też był impas.

Państwa Centralne po naradzie sztabów w Poznaniu postanowiły przejąć inicjatywę strategiczną. Wobec zastoju na froncie zachodnim i braku perspektyw na ostateczne pokonanie wojsk Ententy zdecydowano ogromnymi siłami przypuścić szturm na pozycje rosyjskie na całej długości frontu wschodniego i wyeliminować Rosję z wojny. W tym celu ściągnięto dodatkowe siły z frontu zachodniego. Gdy spojrzymy na mapę Europy z 1914 r., zobaczymy „Kongresówkę" wcinającą się daleko na zachód i stanowiącą idealny występ do ataku na Berlin. Do niemieckiej stolicy było tylko ok. 100 km. I ten występ Państwa Centralne postanowiły zlikwidować, zakładając „duże kleszcze" i zamykając wojska przeciwnika w ogromnym kotle.

Ofensywa ruszyła na początku maja 1915 r. Na północy w kierunku Niemna atakowała 10. Armia niemiecka, w kierunku Łodzi i Warszawy 9. Armia, a z okolic Przasnysza w kierunku na Białystok 300-tysięczna 12. Armia po dowództwem von Gallwitza. Szczegółowym zadaniem tego zgrupowania była koncepcja „małych kleszczy": zdobycie linii kolejowej Grajewo – Białystok – Bielsk – Brześć, otoczenie twierdzy w Osowcu, zajęcie Bielska Podlaskiego, zdobycie Brześcia Litewskiego z jego ważnymi szlakami kolejowymi w kierunku Mińska i zamknięcie armii rosyjskiej w kotle na Podlasiu.

Rosjanie zastosowali dość skuteczną i wykrwawiającą wroga taktykę aktywnej obrony: twardo z użyciem broni maszynowej i artylerii bronili się na umocnionej pozycji, wykorzystującej teren (lasy, wzgórza, cieki wodne, tereny podmokłe i bagniste), często przechodzili do kontrataku, po czym, najczęściej w nocy, dokonywali uporządkowanego odwrotu na nowe zawczasu przygotowane szańce i rygle obronne, zostawiając nieliczne siły pozorujące obecność jeszcze na starej pozycji. Potężne przygotowujące uderzenia niemieckiej artylerii i następujący po nim szturm piechoty trafiał w próżnię. Za kilka dni Niemcy odkrywali nową umocnioną pozycję rosyjską kilka kilometrów na wschód od poprzedniej i sytuacja się powtarzała. Wojska niemieckie żmudnie zdobywały teren, zużywając się materiałowo, a przede wszystkim płacąc ogromną daninę krwi. Niemym i smutnym świadkiem tego są rozsiane nie tylko na naszej podlaskiej ziemi dziesiątki cmentarzy wojennych, przede wszystkim niemieckich. Miejscowi często nie potrafią ich historycznie skojarzyć, a jeden z nich znajduje się prawie w centrum Bielska Podlaskiego i kryje prochy ok. 1000 poległych – i Niemców, i Rosjan, i innych narodowości. Częstą praktyką było chowanie w bratnich mogiłach. Przed śmiercią byli wrogami, być może strzelali do siebie, a teraz spoczywają w pokoju obok siebie. Inny wojenny cmentarz znajduje się na pagórku za nieodległą wsią Augustowo (1200 poległych), w Studziwodach (ok. 1000 poległych), Orzechowiczach (ok. 1300 poległych) i aż trzy w okolicach Gregorowiec. Kwatery żołnierskie z tych czasów znajdują się na cmentarzach w Białymstoku i wielu innych miejscach, nie tylko na Podlasiu.

Czasami trudno jest zrozumieć i ludzkim umysłem objąć to wszystko. Pytanie przychodzi samo: Po co? Po co oddawać młode żołnierskie życie i składać je na ołtarzu ojczyzny – życzeń i pragnień możnowładców i imperatorów? Przecież pod kamiennym krzyżem nie leżą jednostki, a dziesiątki, setki, tysiące… Co dała ich śmierć niemieckiemu kajzerowi czy rosyjskiemu imperatorowi? Wielu żołnierzy, obu zresztą stron, myślało podobnie. Nie mieli motywacji do walki, nie widzieli sensu krwawych zmagań. Zapoznając się z literaturą tematu, czytałem z zaskoczeniem o masowym poddawaniu się bez walki. Do niewoli szły nie tylko roty, ale całe pułki i dywizje, a więc setki i tysiące…

W połowie sierpnia 1915 r. wojna wkroczyła na nasze podlaskie ziemie.

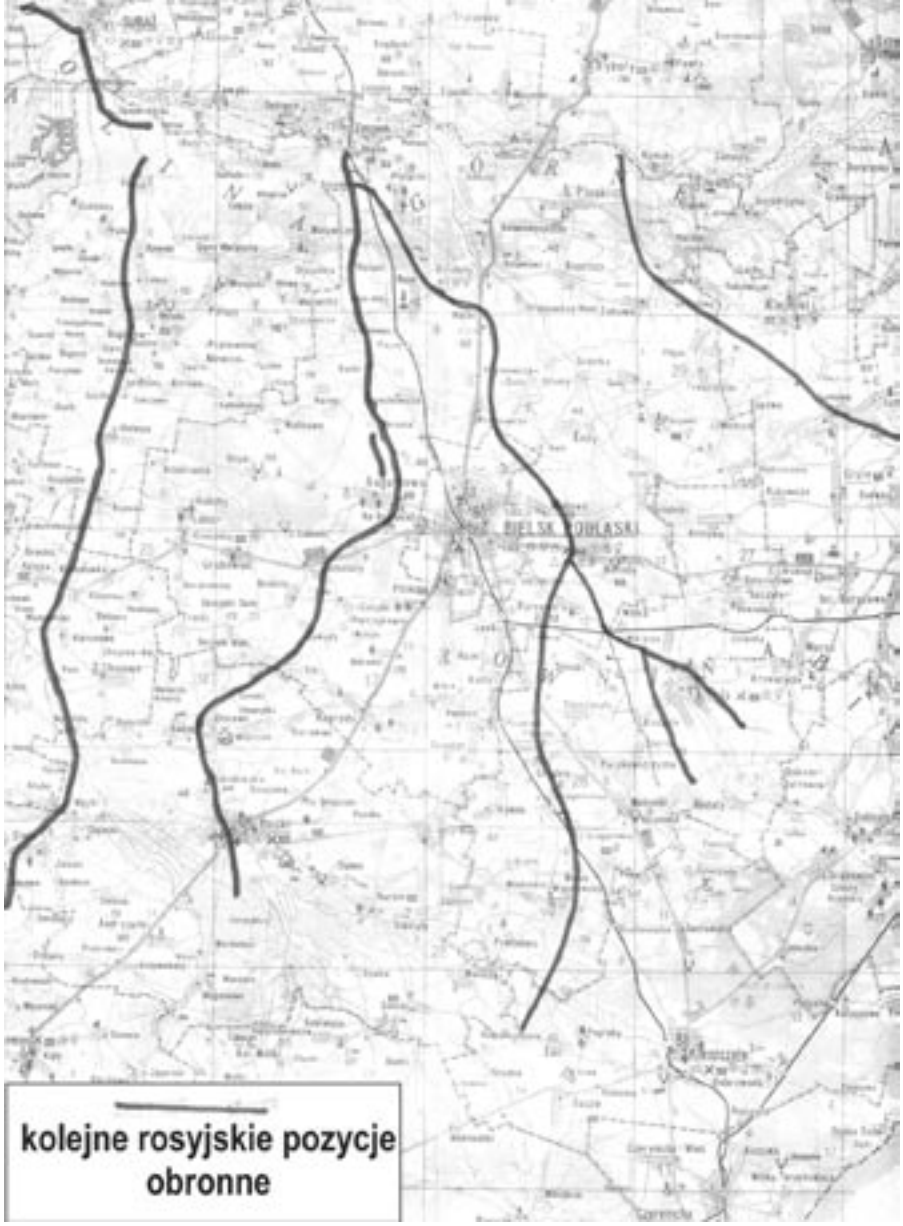

Miejscowych świadków tych wydarzeń brak. Władze carskie zarządziły przymusową ewakuację ludności cywilnej, popartą zmasowaną propagandą o zbrodniach popełnianych przez wojska wroga. Zastosowana została taktyka „spalonej ziemi", wszystkie dobra ruchome miały być wywiezione, a to co zostało – zniszczone. Po odwrocie sił głównych tyłowe oddziały kozackie paliły nie tylko podlaskie wsie. Ludność miejscowa taborem konnym, ale i pieszo ciągnęła na wschód, przeżywając tragiczne dole i niedole. Przez 200-300 kilometrów zostawiona samej sobie, opuszczona zarówno przez władze cywilne, jak i wojskowe, znaczyła drogę exodusu lasem krzyży.

W świadomości historycznej Podlasian ta bitwa nie istnieje. Ich przodkowie nie byli świadkami tych zmagań, a przecież to miejscowa ludność z jej przeżyciami jest nośnikiem historii. Młodszemu pokoleniu przekazali to co sami przeżyli, czyli smutki i tragizm *bieżeństwa*. Po powrocie z Rosji ujrzeli ślady krwawej bitwy: łąki, pola, lasy zryte okopami, spalone domostwa i świeże żołnierskie cmentarze.

Kalendarium bitwy

14-16 sierpnia

Pod Ciechanowcem następuje przełamanie linii rosyjskich i trwa pościg za wycofującym się przeciwnikiem. Rosjanie zajmują wzgórza na wschód od Orlanki i fortyfikują Rajsk, Haćki i Proniewicze.

17 sierpnia

W ręce niemieckie przechodzą Wyszki i Łuczaje, Żurobic nie udaje się zdobyć.

18 sierpnia

Pod Augustowem Niemcy nacierają na silną pozycję ryglową, składającą się z trzech linii okopów. Atak kończy się masakrą (ponad 600 zabitych i rannych). Rosjanie tracą Bańki, Stołowacz, Husaki i Strablę.

19 sierpnia

Żerczyce, Zabłocie, Pokaniewo wpadły w niemieckie ręce. Rosjanie odparli atak na Rajsk. Nie udało się Niemcom pokonać bagiennej doliny Nurca pod Boćkami. Wieczorem zdołali zająć Zawady, Pietrzykowo i Szastały oraz Szumki i byli zmuszeni odpierać kontrataki Rosjan.

20 sierpnia

Po czterech dniach impasu Niemcy po rozebraniu pobliskich budynków i ułożeniu mostu na trzęsawiskach Nurca zaskoczyli obrońców Bociek. Kontrataki rosyjskie nie przyniosły rezultatów. Tego dnia Niemcy zdążyli jeszcze zająć Olszewo. Po wygranym boju w lesie pod Wiercieniem wojska kajzera zajęły Krasną Wieś, Knorydy, Dobromil i Piliki, tym samym zbliżyły się do Bielska od strony południowo-zachodniej.

21 sierpnia

Atak na rosyjskie pozycje nad Białą. Za cenę ogromnych strat Niemcy zajęli Studziwody i Dubiażyn, a na północy Proniewicze. Rosjanie nadal trzymali silną pozycję pod Rajskiem, Haćkami, Hryniewiczami i na wzgórzach przed i za Orlanką. Niemcom zaczęło brakować amunicji i żywności, żołnierze byli wyczerpani fizycznie i psychicznie, stany osobowe poszczególnych oddziałów znacząco spadły. Tego dnia Bielsk został zajęty, opuszczony przed tym przez Rosjan. Zdecydowała o tym niekorzystna sytuacja na skrzydłach. Wojska rosyjskie zajęły nowe pozycje na wzgórzach na wschód od miasta. Nie udało się Niemcom przejąć linii obronnej Moskiewce – Gregorowce – Koszki. Przekroczyli linię kolejową na odcinku Koszki – Lewki i szturmem zdobyli stację Gregorowce. Wieczorem Widowo znalazło się w rękach niemieckich, a na południu Rosjanie utracili Kleszczele. Jeszcze wieczorem wojska rosyjskie opuściły umocniony rygiel w Haćkach, wzmacniając obronę Orlanki w okolicach Hryniewicz.

22 sierpnia

Generał Gawlitz zarządził przerwę w działaniach bojowych w celu uzupełnień w zaprowiantowaniu. Niemcy tego dnia mieli drobne lokalne sukcesy; zajęli Wólkę Wygonowską, majątek Pawlinowo, Malinniki, Topczykały i Parcewo. Rosjanie umacniali się na silnej pozycji w lesie pod Hołodami.

23 sierpnia

Niemcy planowali tego dnia zaatakować Saki, drugim skrzydłem zająć najpierw Spiczki i dalej kontynuować natarcie na rosyjskie pozycje pod Hołodami. Z powodu mgły natarcie ruszyło dopiero po

południu. Stosunkowo łatwo udało się zająć Szernie i Spiczki, ale natarcie na hołodowski rygiel załamało się przy ogromnych niemieckich stratach.

24 sierpnia

W tym dniu nie doszło do decydujących rozstrzygnięć. Rosjanie opuścili Dubicze Cerkiewne, Suchowolce, Saki, Toporki i Reduty. Trwały walki o Koszele. Wojska rosyjskie budowały kolejną pozycję obronną, tym razem na wschód od Orli w okolicach Krywiatycz. Rygiel obronny na zachód od Orli już istniał, przebiegał pasmem wzgórz, łączył się z pozycją hołodowską i był mocno obsadzony. Orlę Niemcy zaatakowali frontalnie od zachodu. Kontratak rosyjski wyprowadzony od strony Mikłaszy odrzucił ich na pozycje wyjściowe. Na południu Rosjanie opuścili Czechy Orlańskie i Werstok.

25 sierpnia

Niemcy ponownie nacierali z rejonu Haciek i Rajska, jednak bezskutecznie, wojska rosyjskie nad Orlanką trzymały się twardo. Padł pomysł zrolowania rosyjskiego frontu w rejonie Orli od południa. Niemieckie uderzenie wyszło z okolic Dubicz Cerkiewnych przez Tofiłowce w kierunku na Jagodniki i Stary Kornin.

26 sierpnia

Zarysowała się możliwość obejścia rosyjskich pozycji pod Orlą i nad Orlanką i zaatakowania ich od tyłu. Od rana Rosjanie cofali się na całej linii frontu. Niemcy nacierali na kierunku Kuraszewo – Lady. Kolejny rosyjski rygiel ciągnął się od Górnej przez Nowe Berezowo, Leniewo, Pilipki, Knorozy do Plosek. Były to pozycje przesłonowe (ubezpieczające), bo Rosjanie odchodzili z Kuraszewa, opuścili Dubiny. Główne siły kierowały się na most w Narwi, który po przejściu ostatnich oddziałów został spalony. Część wojsk uszła linią kolejową Hajnówka – Siemianówka.

27 sierpnia

Nadal trwał odwrót wojsk rosyjskich. Niemcy zajęli Dubiny, Nowosady, Borysówkę, Łosinkę, Klejniki.

28 sierpnia

W ręce niemieckie wpadła opuszczona Narew, Lewkowo Stare i Narewka. Armia rosyjska została pobita, ale nie pokonana, zachowując zwartość uszła na wschód, na kolejne przygotowane pozycje.

Jeszcze dwa lata wojska kajzera parły na wschód, potem była rewolucja lutowa, bolszewicki zamach, paktowanie w Brześciu, włączenie się Stanów Zjednoczonych do wojny w Europie, ale to już temat na inny artykuł.

Arkadiusz KULGAWCZUK
Białystok

Zainteresowanych szczegółami odsyłam do literatury przedmiotu:

1. Andy Wiest, *Historia I wojny światowej*, Warszawa 2003.
2. Janusz Pajewski, *Pierwsza wojna światowa 1914-1918*, Warszawa 2004.
3. Martin Gilbert, *Pierwsza wojna światowa*, Poznań 2003.
4. Piotr Szlanta, *Tannenberg 1914*, Warszawa 2005.
5. Marcin Tomkiel, Maciej Markowski, *Bielsk 1915 r. Zapomniana bitwa. Działania 12. Armii niemieckiej miedzy Górną Narwią a Nurcem w sierpniu 1915 r.*, Białystok 2016.

В Новому Брусні вже не так страшно

Церква в Новому Брусні у липні 2017 року

Закінчення з 19 стор.

Щойно у 2014 р., після цього як церква стала власністю Музею Кресів у Любачеві, нові господарі взялися за поважний ремонт. Його метою було не лише врятувати будинок від загибелі, але й надати йому форму якомога найбільш наближену до первісної, яку великою мірою зафіксував рисунок, виконаний 1892 р. львівським архітектором Юліаном Захаревичем. Адже у XVIII-XIX ст. стіни церкви не лише опоясувала типова для колишньої сакральної архітектури «підсуботка» – підсіння, що давало захист від негоди, але над бабинцем була також каплиця з зовнішньою дерев'яною галереєю, в якій можна було відправляти додаткові Богослужіння. Після цього, як постановами Замойського синоду 1720 р. було знесене правило, що при церковному вівтарі можна відправити лише одну літургію протягом дня, потреба у такій богослужбовій каплиці зникла й була вона розібрана під час перебудови 1903 р., яка сильно спростила архітектуру новобруснянської церкви.

Як видно, більшість реконструкційних робіт вже виконана. Можна, отже, сказати, що церква в Новому Брусні вже не лякає прохожих, а в майбутньому, завдяки своїй оригінальній формі, може стати справжньою туристичною перлиною. Хоч, однак, українцям від цього радості не так то й багато – коли перед іконами немає кому молитись, то навіть найдовершеніший ремонт не зробить будинку живим храмом, щонайбільше музейним філіалом. Але це вже гріх не на нашому сумлінні...

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Товариство української літератури – зміцнення зв'язків

Товариство української літератури (далі – Товариство) було створено в квітні 2014 року при Спілці білоруських письменників вперше в її історії. Поштовх тому дав Євромайдан, агресія Росії проти України і російська антиукраїнська пропаганда в Білорусі. Активісти стали шукати, що можна зробити для протистояння їй і розвитку зв'язків з Україною. Створення Товариства – це жест солідарності з Україною, а також результат того, що в Білорусі є регіон (більша частина Брестської області), де корінне населення говорить діалектами української мови. Саме з цього регіону походять активісти, що виступили ініціаторами створення Товариства.

В Положенні про діяльність Товариства, прийнятому на першому засіданні, записано таке: «Товариство створене в наступних цілях:

– сприяння українсько-білоруським літературним зв'язкам та активізації взаємних художніх перекладів;

– підтримка білоруських письменників, які проживають в Білорусі і пишуть українською мовою (або українськими говірками), а також білоруських письменників, які проживають в Україні і пишуть білоруською мовою (або білоруськими говірками);

– розвиток україномовної художньої літератури в Білорусі і білоруськомовної художньої літератури в Україні;

– збереження і популяризації національних літературних спадщин Білорусі та України.

В рамках заявлених цілей Товариство може видавати книги, альманахи, бюлетені, журнали, іншу друковану продукцію білоруською і українською мовами, проводити суспільно-культурні заходи, спрямовані на розширення знань про українську літературу і культуру в Білорусі і білоруську літературу і культуру в Україні.

Членами Товариства можуть бути члени Союзу білоруських письменників, а також інші особи, які проживають в Білорусі, Україні та інших країнах і які поділяють цілі та завдання Товариства.

Почесними членами Товариства можуть бути особи, які мають особливі заслуги в реалізації заявлених цілей.

Наталка Бабіна – Голова Товариства української літератури при СБП

Товариство може сприяти освітнім і культурним проектам, в тому числі й у співпраці з іншими організаціями та об'єднаннями, спрямованими на реалізацію його цілей».

На організаційному засіданні Товариства були присутні 15 осіб. Зараз актив Товариства складають близько 100 осіб з різних прошарків суспільства Білорусі та України. Це науковці, літератори, журналісти, краєзнавці та просто небайдужі творчі особи.

За 3 роки існування Товариства були досягнуті певні результати.

Видано 4 номери білорусько-українського альманаху «Справа», де опубліковано багато художніх, публіцистичних, науково-популярних текстів українською, білоруською, російською мовами та берестейсько-пинськими говірками.

Проведено близько 100 презентацій альманаху та творчих зустрічей з авторами, концертів, круглих столів, конференцій, в Мінську, Бересті, Гомелі, Кобрині, інших містах та селах Білорусі, а також у Києві, Львові, Луцьку, Чернігові, Харкові, Москві, Варшаві, Білостоці, Каунасі та ін.

Ми маємо сайт, який є архівом української спадщини в Білорусі, перекладів, досліджень та інш.: druzi.by Працюємо у соціальних мережах: www.facebook.com/druziby/?fref=ts та vk.com/druziby.

Видали дитячу книжку «Україна», в якій у розважальній, цікавій для дітей формі розказується про історію та культуру України, діти учаться читати українською. Треба відзначити, що така публікація, яка дає можливість білоруським дітям познайомитися з українською азбукою і видана в комерційному видавництві «Харвест» великим для Білорусі накладом (1500 примірників) – також перша в білоруській історії. На багатьох презентаціях, які ми проводили у школах, діти за 15 хвилин учаться читати українською, і з якою радістю вони до цього ставляться!

Діяльність Товариства української літератури протягом цих 3 років викликала певне пожвавлення українсько-білоруських літературних і культурних зв'язків. До прикладу, протягом минулого року Товариство взяло активну участь в організації свята української культури в Мінську 20.08.16, виступу Д. Стуса (директор Шевченківського музею в Києві, син легендарного поета В. Стуса) перед студентами БДУ, концертів української пісні в м. Бересті, і т.д. Товариство брало активну участь в проведенні міжнародної науково-практичної конференції «Мова як фактор збереження національної ідентичності: білорусько-український контекст», яка пройшла у травні цього року у Національній бібліотеці Білорусі.

Головна мета діяльності Товариства: зміцнення білорусько-українських культурних зв'язків, і через це – поширення правдивої інформації про Україну в Білорусі, протидія агресивній пропаганді «русского мира», збереження української духовної спадщини в Білорусі.

Один з важливих напрямків діяльності Товариства – сприяння зміцненню національної ідентичності українців та інших жителів Берестейсько-Пинського регіону, для яких рідною мовою є українська або її говірки.

Зараз в Білорусі немає жодної школи чи жодного класу, де б вивчалася українська мова. Але при цьому населення україномовних регіонів Берестейської області продовжує говорити своїми говірками, є багато авторів, які пишуть по-українськи.

Закінчення на 36 стор.

З давніх часів. Мандрівне життя

(Спогади Людмили Красковської)

(Попередні частини спогадів Людмили Красковської у числах 1 і 3 за 2017 р.)

Під час війни ми були двічі у діда (батька мами) на Харківщині. Дід народився в селі Піски Ізюмського повіту. Він був ветеринаром і довго за своїм фахом служив у війську. Дід брав участь у російсько-турецькій війні на Балкані в другій половині XIX ст., опісля був у російсько-японській війні в 1905 р. З останньої війни він привіз багато листівок-фотографій з поглядами на міста, а головне з типами й сценами з життя у Манджурії (Харбін, Мукден). Деякі фотографії свідчили про дуже жорстокі звички. Тоді дід привіз також деякі китайські шовкові речі. Я дуже тішилась, коли тітка мені показувала ці листівки або речі. Після закінчення російсько-японської війни дід працював уже як цивільний ветеринар в Ошмянах Віленської губернії. Звідтіля він приїздив разом з бабунею до нас до Вільна. Перед Першою світовою війною дід із сім'єю переїхав на Україну, на Харківщину. Там він дістав посаду ветеринара в селі Гороховатка, десь десять верстов від його рідного села Піски. В Гороховатці був ветеринарний осередок: амбулаторія і лікарня для звірят і племінний центр. Були там три племінні жеребці, бугай і кабан. Був це осередок для цілої околиці – декількох сіл.

Дім, де мешкав дід, теж був у цьому осередку. Це була невелика хата, яка мала три малі кімнати і кухню. Дід там працював доки не пішов на пенсію. Кілька років йому давали пенсію, потім перестали. Деякий час допомагали йому колеги-ветеринари. Нарешті зробили так, нібито він формально працював і таким чином він дещо діставав аж до своїх 80 років. Дід помер коли мав 83 роки. Останні роки він жив у племінниці у Пісках і там його поховали в садку. Дід був високий, кремезний, з білою бородою. В Гороховатці він мав у ветеринарному осередку досить персоналу, бо треба було доглядати племінні тварини і помагати при лікуванні. Думаю, що цей ветеринарний осередок належав Земству.

Бабуня Аполінарія Францівна Каульберш була родом австріячка, її батьки ще молодими приїхали до Полтави. Батько її, Ф. Каульберш був столяр, певно робив т.зв. віденські крісла. У Полтаві він мав майстерню. Тут жив і тут народились йому діти. Це була велика сім'я. Крім бабусі я пізнала її сестру Амалію, яка пішла жити до мами, коли мама віддалась, і жила ціле своє життя з нами. Друга сестра Надія вийшла заміж за якогось урядовця й мешкала в Харкові. Коли ми їздили до діда на Харківщину, то одного разу були в них вдома в Харкові. Про дальших членів сім'ї бабусі я не знаю, здається, там були і хлопці, може вони вмерли молодими. «Наша» бабуся Амалія Францівна народилась десь 1859 р., була гарна, добре співала, шила для цілої родини. З трьох сестер вона була найгарніша, хоч залишилась сама, їй не поталанило вийти заміж. Сестра її Аполінарія була хороблива, слаба. «Наша» бабуся їй виховала дітей, потім виплекала мамі трьох нас – внуків. Мама мала молодшу сестру Марію та брата Бориса. Марія залишилась у хаті, не віддалась, не знаю яку школу вона скінчила. В хаті вона вишивала, читала, про господарку не дуже старалась. Дядько Борис був маляр, учився в Строгановському училищі в Москві. Потім післали його до Парижа. Про його долю я згадувала в першій частині.

Цілком відмінний тип від інших членів нашої сім'ї була прабабка – тітка нашої бабусі. Вона жила в Ризі, пару разів приїздила до внучки – нашої мами у Вільно десь біля 1909 р. Вона тоді вже мала 80 років. Висока, худа, вона трималась зовсім рівно, поводилась енергійно й ціла родина, не виключаючи батька, мала перед нею респект.

Перший раз ми виїхали на Україну восени 1914 року, коли німці почали наступати на фронті і наблизились до Вільна. Ми вилізли з потягу в Куп'янську і їхали до діда до Гороховатки на великому драбинчастому возі разом із своїми речами. Це було яких сорок верстов, подорож тривала майже цілий день. В Гороховатці дід працював як ветеринар. Там ми жили у звичайній селянській хаті-мазанці. Там жила самітня жінка-вдовиця, яка на цей час перейшла мешкати до сестри. В хаті була одна велика кімната з трьома вікнами, яка займала половину дому. У цій кімнаті на величезному ліжку спала мама, бабуся і троє дітей. Батько не був з нами, він знову виїхав на фронт. Для дітей така спільна постіль було щось незвичайне, бо у Вільні кожний мав своє ліжко. У хаті була ще одна мала кімната, де спала друга бабуся. В невеликій кухні більшу частину забирала велика піч, якою отоплювали й сусідні кімнати. Взимку часто було треба підкладати дрова, а дерево було лише з агатів. Були ще великі сіни, де були поскладані дрова і стояла бочка з водою. Дорослі тяжко пристосовувались до нових умов. Дітей цікавили ці новини й вони сприймали новий спосіб життя як щось нормальне.

Найбільшою подією була подорож до сусіднього села Піски, де народився дід. Там жила його численна рідня. У старій хаті, яку побудував ще дідів батько, жила його сестра. Вона залишилась там на господарстві, бо брати розійшлись. У Пісках жили брати діда, один був фельдшер, другий брат був священик. Треба лише дивуватись, як звичайний селянин (батько діда) зумів усім своїм синам дати освіту. У Пісках жила також інша рідня діда: племінниці, племінники, якісь хресники. Взимі ми їхали на Піски по замерзлому Осколу, бо це була найкоротша і найрівніша дорога. Лід був міцний і гладкий, тому всі подорожі відбувались по річці. У ветеринарному осередку в Гороховатці були племінні жеребці, але лишень одного з них – спокійного Вороного вживали для поїздок. Інші жеребці були такі дикі, що з ними міг їздити лише конюх. Яка це була краса: їхати по річці, по рівнесенькому льоду, коли все навкруги було цілком біле від блискучого снігу! А потім зігрітись у теплій хаті, де частували різними смачними стравами. Звичайно з Вороним їздив кучер Прокіп, але деколи дід їздив сам із онуками. Дід сідав у санки ззаду і садовив біля себе братів. Я стояла поміж ними і лише чекала, щоб ми виїхали за село, коли дід дасть мені керувати Вороним. Великий чорний кінь ішов спокійним

рівним ходом, а санки здавались малими в порівнянні з могутнім Вороним. Грубі негнучкі віжки тяжко було утримати в руках, але почуття власної сили й відповідальності переважає всі неприємності. З усіх зимових розваг, які були на селі у діда, ці прогулки були найбільшою радістю.

В 1915 р., коли німців відкинули і фронт посунувся на захід, ми повернулись до Вільна і там перебували зиму. Нас там чекала велика біда. Ми виїздили до Гороховатки на короткий час і взяли з собою найпотрібніші речі. У Вільні ми залишили ціле умебльоване помешкання, і з того не залишилося майже нічого. Коли Вільно захопили німці й наблизився фронт, німці взяли до окопів майже всі меблі: ліжка, столи, стільці. В помешканні залишились лише полиці для книжок, шафи й буфет. Батько мав велику бібліотеку, де були книжки з історії, твори російських і чужоземних письменників, різні словники. Стіни в його кабінеті були заповнені полицями з книжками. Приятель батька, який мав доглядати за нашим помешканням, коли прийшли німці, подарував усі батькові книжки до Міської бібліотеки у Вільні. Ми, діти, мали гарні дитячі книжки, які залакували до одної скриньки. До другої скриньки ми дали наші забавки. Ці скриньки з дитячими книжками й забавками цей пан подарував дитячому притулку у Вільні. Я ніяк не могла зрозуміти, чому він це зробив, яким правом подарував чужі речі. Мама сказала, що цей пан був переконаний у перемозі німців, що Вільно не буде належати до Росії, а наша сім'я вже не повернеться. Тому він, мовляв, так і зробив. Найгірше було те, що німці забрали нашого улюбленого пса Арго. Вони забирали собак до війська для пластунів. Коротко в новому помешканні у Вільні ми жили на валізках, лише з найбільш потрібними меблями.

Я більше шкодувала пропащі книжки, ніж забавки, хоч вони були дуже гарні. Одна мамина приятелька з інституту була юристка. Вона вийшла заміж за жидівського адвоката Тарле. Це подружжя не мало дітей, але мало досить грошей. На Різдво вони привозили нам дітям забавки з фабрики забавок у Лодзі. Такі іграшки не продавали навіть у віденських крамницях. На одно Різдво я дістала маленьку машинку для шиття, на якій могла нормально шити. Брат Сергій одержав авто, що заводилось пружиною, а Славко дістав також якусь механічну забавку. На друге Різдво ми спільно дістали чудовий подарунок: кіноапарат. З ним міг маніпулювати лише батько, бо він мав керасинову лампу, а це було небезпечно. Разом з кіноапаратом було декілька дитячих мальованих фільмів, але батько десь позичив нормальні короткі фільми і їх нам демонстрував. На двері в їдальні завішували простирало, збирались сусідські діти і починався сеанс. Дитячій радості не було кінця! Для дітей, які тепер цілими днями дивляться телевізор – це звичайна річ, але для нас тоді це мале кіно було чудом.

Ми повернулись з Гороховатки до Вільна вже на нове помешкання. Замість Весенної вулиці ми жили на Звіринці. Це була нова частина міста за річкою Вілья. В невеликому домі ми мешкали на першому поверсі, а на другому поверсі мешкала родина власника дому. Це були поляки, які мали двох хлопців більш-менш такого віку, як я і брат Сергій. Біля дому був двір і садок, куди ми, діти, спочатку ходили гратись. Не пам'ятаю вже, з чого почались сварки з дітьми власника дому, але на кінець почався справжній бій, бій камінням. Так ми бились кілька разів, потім мама нам заборонила ходити в садок, і ми грались у сусідньому лісі. Найгірше те, що цей бій надобув політичний характер: ми кричали на своїх ворогів – ляхи, а вони лаялись – хохли! Можливо з боку поляків це була просто лайка, а не етнічне означення. На Звіринці на другому боці нашої вулиці тягнувся шпильковий ліс.

На цій вулиці за нашим домом стояло лише декілька будинків, дальше вже починався ліс. Взимку батько купив для мене малі лижі і вчив мене на них їздити. Деякі старші учні з гімназії, в якій викладав батько, мали також лижі. В неділю вони приходили до нас і ми разом із моїм батьком йшли на лижах до лісу. Батько брав мене зі собою, але я не могла встигати за більшими хлопцями і звичайно пленталась позаду. Дуже, одначе, тішилась, що можу ходити на лижах з «великими».

Продовження буде.

Людмила КРАСКОВСЬКА

Товариство української літератури

Закінчення з 34 стор.

Такі автори охоче досилають свої твори до нашого альманаху. На презентаціях вони завжди користуються великим успіхом. Чуючи рідне слово не лише в побуті, а й в надрукованому тексті, люди задумуються про його цінність.

Діяльність Товариства спрямована на те, щоб, популяризуючи українські дослідження та українськомовну літературу в Білорусі, зокрема на Берестейщині, зберігати і розвивати українські говірки, виховувати в людях повагу до національної спадщини, до своєї національної самобутності. Ми хочемо зберегти українську духовну спадщину на території Білорусі.

Нельсон Мандела говорив: «Звертаючись до людини чужою мовою, ви говорите з її розумом; звертаючись рідною – говорите з її серцем». Звертаючись до україномовних жителів Берестейщини по-російськи і по-білоруськи, російська та білоруська культури, кожна зі своїми цілями, говорять з їх розумами. Ми хочемо спробувати поговорити з їхніми серцями.

Проблема українськомовної літератури в Білорусі має два аспекти.

1. Широкі читацькі маси в Білорусі майже не знають, а наукові кола білоруських літературознавців практично не приділяють уваги тому, що в Білорусі існують давні традиції українськомовної літератури, що багато відомих українських письменників родом з Білорусі і творили тут (назву, наприклад, таких письменників та поетів як Дмитро Фальківський – Кобринський район, Іван Хмель – Кобринський район, Федір Одрач – Пинський район, Остап Лапський – Кобринський район, Борис Ольхівський – Береcть, Андрій Крижанівський – Береcть, Володимир Китаєвський – Кобринський район). На сайті та в альманасі «Справа» ми намагаємося повернути до читача цих незаслужено забутих творців.

2. На жаль, в Білорусі майже неможливо набути літературу, видану в Україні, особливо коли вона українською мовою. Така література продається лише у приватних книжкових гендлярів. В той же час у мережі великих книжкових магазинів по всій Білорусі українська книга відсутня. Ця ситуація має бути змінена.

Наталка БАБІНА
Голова Товариства української літератури при СБП

Bojownicy o Ukraińską Republikę Ludową w polskiej nauce i kulturze

W kwietniu 1920 r. doszło do podpisania polsko-ukraińskiej umowy sojuszniczej, kończącej trwający od 1919 r. konflikt zbrojny między Polską a Ukraińską Republiką Ludową. Jej podpisanie przyspieszono w wyniku zagrożenia obu państw ze strony bolszewików, którzy przejmując władzę w Rosji nie zrezygnowali z dotychczasowej polityki imperialnej caratu, a jedynie przewidywali jej pewną modyfikację.

Jeszcze przed podpisaniem umowy kwietniowej działała w Polsce Ukraińska Misja Dyplomatyczna i jej Sekcja Wojskowa, kierowana przez gen. Mykołę Junakiwa – szefa sztabu Atamana Głównego Wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej Symona Petlury. Po uzgodnieniu z władzami Polski pracownicy Misji odwiedzali obozy jenieckie w całej Polsce (m.in. Pikulice, Wadowice, Dąbie, Strzałkowo, Szczypiorno, Kalisz), w których przebywali jeńcy ukraińscy, werbowali chętnych do walk frontowych, których szkolono w obozie w Łańcucie, a następnie wysyłano na front.

W końcu kwietnia 1920 r. do nacierających w kierunku Kijowa oddziałów polskich i ukraińskich zdecydowali się przyłączyć także żołnierze 2 i 3 Brygady Czerwonej Ukraińskiej Halickiej Armii (CzUHA) − łącznie około 12 tys. żołnierzy, którzy mieli zasilić 6 i 2 Dywizje URL. Polskie władze wojskowe nie wyraziły jednak na to zgody. Rozbrojonych żołnierzy CzUHA skierowano do obozów jenieckich. Na początku maja 1920 r. w szeregi Armii Czynnej URL włączone zostały natomiast oddziały pod dowództwem gen. Mychajła Omelanowycza-Pawłenki, biorące od grudnia 1919 r. udział w Pochodzie Zimowym na tyłach wojsk bolszewickich i denikinowskich. Po tej reorganizacji walcząca z bolszewicką Rosją armia ukraińska składała się z 8 dywizji: 1 Zaporoska, 2 Wołyńska, 3 Żelazna, 4 Kijowska, 5 Chersońska, 6 Siczowa, Samodzielna Konna, Karabinów Maszynowych.

W ponad półrocznej kampanii formacje ukraińskie wywiązywały się z przyjętych zobowiązań. Na szczególne wyróżnienie zasłużyła 6 Dywizja Siczowa pod dowództwem płk. M. Bezruczki i szefa sztabu płk. Wsewołoda Zmijenki, biorąca udział w obronie Zamościa przed zdążającą pod Warszawę Armią Konną Budionnego. Umiejętności dowódców i ofiarność jej żołnierzy bardzo wysoko ocenił gen. Maxime Weygard, w 1920 r. szef Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce, pisząc: *Wysoko cenię operację przeprowadzoną przez gen. Bezruczkę, dowódcę 6 Dywizji Waszej Armii. Operacja ta zatrzymała ofensywę korpusów Budionnego i pozwoliła nam dzięki temu należycie zorganizować walki w rejonie Warszawy.*

Podobnie oceniał walki oddziałów ukraińskich Kajetan Dzierżykraj-Morawski – dyrektor Departamentu Politycznego MSZ w liście do posła RP w Pradze Erazma Piltza: *na południu Rydz-Śmigły opanował sytuację i utrzyma linię Zbrucza. Duża w tym zasługa oddziałów ukraińskich, które nawet w czasie odwrotu nie utraciły zimnej krwi i przewyższając dyscypliną znacznie nasze wojska, biją się po bohatersku.* Także szef sztabu 3 Armii WP gen. Tadeusz Kutrzeba (w składzie której była 6 Dywizja Siczowa) napisał: […] *Wojska ukraińskie biły się wzorowo* […] *czy oparte o armię polską, czy też samodzielnie.*

Tymczasem władze Polski zdecydowały się podpisać, 12 października 1920 r., preliminaria pokojowe z Rosją sowiecką. Marszałek Józef Piłsudski w specjalnej odezwie z 18 października 1920 r. dziękował żołnierzom ukraińskim: *W imieniu armii polskiej pozdrawiam armię Ukraińskiej Republiki Ludowej, w chwili, kiedy odrodzona i wzmocniona zakreśliła sobie nowe cele, od których być może zależy przyszłość Europy. Armia nasza pamięta krwawe walki, w których cały czas uczestniczyły wytrwale, zarówno w dni zwycięstwa, jak i w godzinach próby, wojska ukraińskie. Wspólnie przelana krew i braterskie mogiły położyły kamień węgielny wzajemnego porozumienia i pomyślności obu narodów. Obecnie, po dwóch latach ciężkich walk z barbarzyńskim najeźdźcą, żegnam wspaniałe wojska Ukraińskiej Republiki Ludowej i stwierdzam, że w najcięższych chwilach, wśród nierównych walk niosły one wysoko swój sztandar, na którym wpisane było hasło „Za naszą i waszą wolność" – jest wyznaniem wiary każdego żołnierza*.

Biorąc pod uwagę ówczesną sytuację przeciwnika i bojowe nastroje panujące w oddziałach ukraińskich, władze cywilne URL i dowództwo armii postanowiły kontynuować wojnę. Liczono, że broń i amunicję dla nowo sformowanych oddziałów uda się zdobyć w trakcie walk.

Oddziały Armii Czynnej URL liczące 10 listopada 1920 r. około 41 tys. żołnierzy, w tym 4 tys. oficerów i ponad 60 generałów, w porozumieniu z ukraińskimi oddziałami powstańczymi działającymi na tyłach Armii Czerwonej (około 16 tys. powstańców), przygotowywały się do ofensywy. W rezultacie samodzielnych walk listopadowych uległy jednak przeważającym siłom przeciwnika i z dużymi stratami osobowymi wycofały się za Zbrucz, na tereny zajęte przez Wojsko Polskie. W rejonie Tarnopola wojska ukraińskie w liczbie około 27 tys. żołnierzy zostały rozbrojone, a następnie internowane w obozach w Pikulicach k. Przemyśla, Łańcucie, Wadowicach, Dąbiu k. Krakowa, Stradomiu k. Częstochowy, Kaliszu, Aleksandrowie Kujawskim, Piotrkowie Trybunalskim, Strzałkowie k. Słupcy i w Zduńskiej Woli. Nieliczne grupy żołnierzy ukraińskich internowano w Bydgoszczy, Sosnowcu, Tucholi i Warszawie. Władze Ukraińskiej Republiki Ludowej rozlokowały się w Tarnowie i Częstochowie.

Na terenie Polski w 1921 r. przebywało także około 15 tys. ukraińskich cywilów, związanych z państwem ukraińskim. Jednym z najistotniejszych zadań, jakie stanęły przed władzami ukraińskimi, była walka o korzystne unormowanie sytuacji prawnej wszystkich emigrantów. Ze strony polskiej sprawę tę miało regulować zarządzenie ministra spraw wewnętrznych RP z 8 czerwca 1921 r., które okazało się bardzo niekorzystne dla emigrantów ukraińskich przybyłych po 12 października 1920 r. Objęło ono tylko nieliczną grupę (około 1200 osób) aresztowanych na rozkaz polskich władz wojskowych w lipcu 1920 r. w Stanisławowie i wywiezionych do Tarnowa. Osoby te miały prawo swobodnego korzystania z azylu, a przybyłym po tym terminie wydawano jedynie tzw. karty pobytu. Dokument ten pozwalał na czasowy pobyt w Polsce pod warunkiem poczynienia starań o reemigrację i zakazywał osiedlania się w woj. wschodnich. Nie uregulowano statusu członków ukraińskich oddziałów powstańczych przybyłych do Polski po wydaniu powyższych zarządzeń, których realizację powierzono władzom lokalnym. Ich działania doprowadziły do wielu tragedii. Najszerszym echem odbiła się sprawa członka Ukraińskiej Akademii Nauk, prof. Mykoły Bezborodki, który szukając schronienia przed bolszewickim aparatem terroru, w lipcu 1922 r. uciekł wraz z rodziną na teren Polski. Mimo wysiłków Ukraińskiego Komitetu Centralnego prośba o azyl została odrzucona, zaś rozpatrujący ją starosta borszczowski nakazał wydanie uciekinierów bolszewikom. Rozstrzelano ich po kil-

ku dniach w Winnicy. Olbrzymie oburzenie w środowisku emigracji ukraińskiej wywołało również wydalenie w maju 1922 r. kilkunastu żołnierzy i oficerów ukraińskich, zwolnionych z obozu w Strzałkowie i przebywających na robotach w powiecie sarneńskim. Decyzją miejscowego starosty, prawdopodobnie zatwierdzoną przez wojewodę poleskiego, zostali oni odwiezieni pod eskortą na teren sowieckiej Ukrainy, gdzie wszystkich na miejscu rozstrzelano. Ocalał jedynie ppłk Cymbaluk, który w ostatniej chwili uciekł z konwoju i przekazał wiadomość władzom emigracyjnym.

Z pomocą tym osobom przyszły emigracyjne władze URL w Tarnowie, powołując już w grudniu 1920 r. Centralne Biuro Pomocy Emigrantom z Ukrainy z filią w Częstochowie i przeznaczając na ten cel odpowiednie środki finansowe. Problem statusu wszystkich emigrantów ukraińskich nie został jednak rozwiązany do końca istnienia II RP. Nawet po uzyskaniu obywatelstwa polskiego mieli oni zakaz swobodnego poruszania się na terenie kraju (dotyczyło to nawet osób przyjętych do służb państwowych). Nie mniejsze komplikacje życiowe miały rodziny mieszane. Polki wychodzące za mąż za ukraińskich emigrantów traciły obywatelstwo polskie. Były go pozbawione także dzieci urodzone z takich związków. Uzyskiwały je dopiero po nadaniu ojcu obywatelstwa polskiego, na jego indywidualną prośbę skierowaną do Prezydenta RP (nie wszystkie takie przypadki kończyły się pozytywnymi decyzjami).

Na mocy traktatu ryskiego, zawartego 18 marca 1921 r., Polska wycofała swoje uznanie dla Ukraińskiej Republiki Ludowej na rzecz Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Symboliczny gest pokuty za decyzje w Rydze uczynił wobec generałów i oficerów ukraińskich J. Piłsudski, który 15 maja 1921 r. w obozie w Kaliszu powiedział: *Ja was Panowie przepraszam, ja was bardzo przepraszam*. W ślad za tym licznej grupie żołnierzy ukraińskich przyznano polskie odznaczenia bojowe za walki w 1920 r., lecz w związku z odmową ich przyjęcia w warunkach internowania wręczano je niektórym dopiero po likwidacji obozów w 1924 r.

W związku z sytuacją powrót na Ukrainę licznej emigracji ukraińskiej przebywającej w Polsce, Czechosłowacji, Rumunii i innych państwach odłożono na czas nieokreślony, a główną uwagę skierowano na działalność polityczną na arenie międzynarodowej oraz na różne formy edukacji wszystkich emigrantów. Dysponując czterotysięczną kadrą oficerską, w tym liczną grupą pedagogów, włącznie z profesorami uczelni wyższych, planowano już na początku 1921 r. powołanie w Tarnowie ukraińskiej wyższej szkoły technicznej, co nie udało się z powodu braku bazy lokalowej w tym mieście. Natomiast na początku czerwca 1921 r. zorganizowano w obozie internowanych w Łańcucie Ukraiński Uniwersytet Ludowy z czterema wydziałami dla ponad 500 słuchaczy. Wydział matematyczno-przyrodniczy liczył 118 słuchaczy, ekonomiczny – 266, historyczno-filologiczny – 139, a wojskowy – 62. Wśród kadry nauczającej znaleźli się zarówno profesorowie byłego Ukraińskiego Uniwersytetu Państwowego w Kamieńcu Podolskim, jak i naukowcy galicyjscy. Swoją działalność kontynuowały tu Szkoła Podchorążych (*Spilna Junaćka Szkoła*) i gimnazjum powstałe w styczniu 1921 r.

Również w innych obozach doskonalono różne formy pracy oświatowej − w myśl wytycznych ustalonych na naradzie naczelników wydziałów kulturalno-oświatowych z poszczególnych obozów internowania w Łańcucie w kwietniu 1921 r. Oprócz wyżej wspomnianych placówek oświatowych, były to między innymi: koedukacyjne gimnazjum ukraińskie w siedzibie władz URL w Tarnowie, gimnazjum w Częstochowie, Gimnazjum im. Tarasa Szewczenki w Kaliszu, gimnazjum płastunów (skautów) z internatem w Szczypiornie, kursy przygotowawcze do egzaminów maturalnych w Tarnowie, a także kursy z zakresu szkoły podstawowej, zorganizowane w kilku obozach. Działały również grupy studenckie (*Studentśki Hromady*) przygotowujące swoich członków do studiów w Polsce i innych krajach Europy, dywizyjne szkoły podoficerskie oraz dwie szkoły oficerskie: w Łańcucie (w lipcu 1921 r. przeniesiona do Wadowic) i w Kaliszu. W Kaliszu powołano także Akademickie Kursy Oficerów Sztabu Generalnego (równoznaczne z ukończeniem 1. roku Akademii Wojskowej), Szkołę Elektrotechniczną, kursy kapelanów wojskowych, kursy haftu ukraińskiego oraz kursy w zawodach rzemieślniczych. W obozie w Aleksandrowie Kujawskim działały kursy dyrygentów chórów.

Na wielkie znaczenie oświaty dla życia narodowego zwrócił uwagę podczas spotkania z nauczycielami i uczniami gimnazjum ukraińskiego im. Tarasa Szewczenki w Kaliszu przewodniczący Rady Republiki prof. Iwan Feszczenko-Czopiwski. Jednak ukończenie tego gimnazjum, jak i innych podobnych placówek, nie dawało prawa wstępu na wyższe uczelnie w Polsce, chociaż honorowano je w innych krajach. Podobnie było z zaświadczeniami o ukończeniu w trybie eksternistycznym szkoły w Tarnowie. Dlatego absolwenci gimnazjum w Kaliszu różnymi sposobami, najczęściej nielegalnymi, wyjeżdżali na studia w Czechosłowacji, gdzie utworzone zostały: Ukraiński Wolny Uniwersytet, Ukraińska Akademia Gospodarcza, Ukraiński Wyższy Instytut Pedagogiczny im. M. Drahomanowa i Ukraińskie Studium Sztuk Plastycznych. Część uczniów, aby móc się dalej kształcić, przenosiła się do gimnazjów ukraińskich w Przemyślu, Łucku i Równem.

Liczne grupy emigrantów ukraińskich zrzeszonych w organizacjach studenckich działały w Krakowie, Gdańsku, Berlinie, Warszawie. W czerwcu 1921 r. odbył się w Warszawie pierwszy zjazd przedstawicieli ukraińskich grup studenckich z całej Polski. Reprezentowały one ponad 1000 członków skupionych w grupach: warszawskiej, częstochowskiej, tarnowskiej, łańcuckiej, piotrkowskiej, kaliskiej, wadowickiej i aleksandrowskiej. Na zjeździe powołano Związek Ukraińskich Studentów Emigrantów oraz wybrano zarząd z przewodniczącym Tymoszem Ołesijukiem. Zwrócono się z apelem do młodzieży naddnieprzańskiej, by wstępowała do uczelni w Polsce oraz innych krajach Europy Środkowej i zdobywała wykształcenie z myślą o przyszłej pracy dla ojczyzny.

Sprawą podnoszenia poziomu wykształcenia dorosłych, w tym nauki języków obcych i zdobywania zawodów oraz nauki w szkołach średnich i wyższych, zajmowano się nie tylko w obozach internowania, ale także w blisko stu miejscowościach Polski, gdzie przebywali żołnierze-emigranci. Problem narastał w miarę zakładania rodzin ukraińsko-polskich, bo już w roku 1934 było ponad 4 tysiące dzieci w wieku szkolnym, zaś nauką w szkołach z językiem ukraińskim objęto tylko niewielką ich grupę. Tylko część rodzin była w stanie pokrywać koszty nauki swych dzieci w szkołach ukraińskich w Przemyślu, Łucku i Równem. Dlatego na III Zjeździe Ukraińskiego Centralnego Komitetu podjęto inicjatywę zorganizowania kilku szkół podstawowych: im. Symona Petlury w Stanicy Ukraińskiej w Kaliszu, im. Łesi Ukrainki w Warszawie oraz szkół niedzielnych w około 30 większych oddziałach UCK na terenie Polski. Aby zaradzić problemowi braku miejsc w internatach, ze składek emigrantów w Przemyślu zbudowano Bursę im. S. Petlury, uroczyście otwartą w 1936 r. – w dziesiątą rocznicę śmierci patrona. W celu niesienia pomocy uczącym się i studiującym powoływano także stowarzyszenia i fundacje, które swymi datkami wspierali m.in. oficerowie skierowani na służbę kontraktową w Wojsku Polskim.

W miarę stabilizacji życiowej emigrantów ukraińskich w Polsce zaczęli oni w coraz większym stopniu rozwijać działalność na rzecz zachowania tożsamości narodowej oraz rozbudowy życia kulturalnego i naukowego. Sprawa nabrała realnych kształtów już w 1923 r., po przeniesieniu Centrum Państwowego URL z Tarnowa do

Warszawy. Podobnym centrum po rozwiązaniu obozów internowania stał się także Kalisz. W ślad za istniejącym już wcześniej w siedzibie CP URL w Tarnowie stowarzyszeniem literacko-artystycznym „Soncecwit" (Słoneczny kwiat), wydawnictwami „Sojuz Ukrajińskoji Derżawnosty" (Związek Państwowości Ukraińskiej) i „Ukrajińska Awtokefalna Cerkwa" (Ukraińska Cerkiew Autokefaliczna) w Kaliszu powstało stowarzyszenie literacko-artystyczne „Wesełka" (Tęcza), zrzeszające około 50 dziennikarzy, pisarzy, artystów plastyków, z organem prasowym o tej samej nazwie. Generałów i wyższych oficerów skupiało Ukraińskie Towarzystwo Wojskowo-Historyczne liczące około 180 członków, którego organem prasowym były roczniki „Za derżawnist'" (O Ojczyznę. Materiały do historii wojska ukraińskiego). W Warszawie powołano „Klub Ukraiński".

Kobiety były zrzeszone w Związku Ukrainek-Emigrantek, który swoją działalność rozpoczął w 1919 r. w Kamieńcu Podolskim. W 1921 r. siedzibą związku był Tarnów, a struktury terenowe działały w kilkunastu ośrodkach (Aleksandrów Kujawski, Łańcut, Kalisz, Piotrków Trybunalski, Tarnów, Częstochowa, Wadowice i in.). Główną domeną ich działalności była organizacja opieki nad dziećmi (dziecińce, przedszkola, szkoły), organizacja imprez kulturalnych (uroczystości noworoczne, bożonarodzeniowe, wielkanocne, wieczory dyskusyjne, akademie ku czci działaczy ukraińskich), działalność gospodarcza (hafciarstwo z organizacją wystaw i sprzedaży). W 1930 r. w Warszawie powołano także sekcję kobiecą przy Klubie „Prometeusz".

W 1927 r. kilkudziesięcioosobowa grupa inżynierów i techników założyła w Warszawie Związek Inżynierów i Techników Ukraińców Emigrantów (w 1929 r. liczył 138 członków). W 1928 r. grupa jego członków, absolwentów Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach, założyła w Warszawie Ukraińskie Towarzystwo Wydawnicze, które wydawało specjalistyczne pismo. Równocześnie absolwenci innych szkół wyższych powoływali do życia organizacje i stowarzyszenia branżowe: Towarzystwo Prawnicze, Ukraińskie Biuro Ekonomiczne, Towarzystwo byłych Żołnierzy Armii URL, Stowarzyszenie Artystów Plastyków „Spokij" (w 1938 r. liczyło ponad 50 członków, w tym 30 profesjonalnych grafików, malarzy, rzeźbiarzy, muzyków). Kadra oficerska starała się systematycznie uzupełniać wiedzę wojskową. Do 1939 r. przeszkolenie wojskowe w grupach zorganizowanych przy oddziałach UCK przeszła około 700-osobowa grupa oficerów. Jej szkoleniem kierowali z zasady generałowie Armii URL.

Liczna grupa emigrantów ukraińskich pracowała w różnych dziedzinach gospodarki oraz instytucjach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej. Wśród nich było wielu byłych dowódców wojskowych, jak gen. Ołeksij Ałmazow (1886-1936) – w 1920 r. dowódca samodzielnego dywizjonu artyleryjsko-kawaleryjskiego, a później pracownik kopalni „Saturn" na Śląsku. Po ukończeniu Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach był pracownikiem Urzędu Ziemskiego w Łucku. Gen. Mykoła Kowal-Medzwecki (1868-1929) – były naczelnik wydziału geodezji sztabu armii rosyjskiej, a od 1917 r. ukraińskiej, w 1921 r., jeszcze podczas pobytu w obozie internowanych w Bronowicach k. Krakowa, zaczął pracę w Obserwatorium Astronomicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, zaś w 1925 r. zamieszkał w Warszawie i pracował w Biurze Wag i Miar. Pozostawił po sobie wyniki badań i liczne publikacje z tego zakresu. Inż. arch. Serhij Tymoszenko (1881-1950) – w 1917 r. członek Ukraińskiej Centralnej Rady, po krótkim okresie zatrudnienia w charakterze profesora Ukraińskiej Akademii Gospodarczej i Studium Sztuk Plastycznych w Czechosłowacji, pracował w Łucku jako główny architekt, działał również w Ukraińskim Wołyńskim Zjednoczeniu i Towarzystwie im. Petra Mohyły, był aktywnym posłem do Sejmu i Senatu II RP. Przy budowie kolei na trasie Herby Nowe – Gdynia, mostu przez Niemen k. Grodna, tunelu Ponarskiego k. Wilna zasłużył się Jefrem Pluszcz (1872-?) – członek rządu Państwa Ukraińskiego w 1918 r., a w dobie Dyrektoriatu URL dyrektor Kolei Ukraińskich. Ciekawe rozwiązania regulacji Wisły opracował profesor hydrologii i melioracji Iwan Szowheniw. Wiele osiągnięć w zakresie narzędzi i maszyn rolniczych było dziełem inż. Oksena Ilnickiego – pracownika Warszawskiej Stacji Doświadczalnej Maszyn Rolniczych.

Duże zasługi w dziedzinie hodowli roślin miał Aleksander Kostiuczenko (20 II 1897-1942) – autor projektu pomnika na cmentarzu w Szczypiornie, a po powrocie ze studiów w Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach pracownik Stacji Hodowli Roślin. Zasługi w kształceniu kadry lekarzy weterynarii ma prof. Petro Andrijewski (23 X 1880, Romny na Połtawszczyźnie – 1 XI 1945, Warszawa) – absolwent Charkowskiego Instytutu Weterynarii (1889), jeden z założycieli Ukraińskiej Partii Radykalnej, a po zakończeniu walk niepodległościowych pracownik Instytutu Pasteura w Paryżu, Ukraińskiego Wolnego Uniwersytetu w Pradze, Uniwersytetu Warszawskiego (1933-1939) i Zawodowych Kursów Medycyny Weterynaryjnej i Rolnictwa w Dublanach (1941-1943). Duży wkład w rozwój nauk rolniczych wniósł Jurij (Jerzy) Korohoda (1900-1992) – oficer armii URL, absolwent Ukraińskiej Akademii Gospodarczej w Podiebradach w 1930 r., profesor UJ, autor ponad 220 prac naukowych. Wyhodował 38 oryginalnych i 28 selekcyjnych odmian roślin warzywnych. Jego działalność naukową w dziedzinie nauk biologicznych kontynuuje syn Włodzimierz Korohoda (ur. 1937 r.) – profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Chorąży AURL Hryhorij (Grzegorz) Honczarenko (1899-1975) – także po studiach rolniczych w Pradze, został po II wojnie światowej profesorem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a następnie był współorganizatorem Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie, pełnił funkcje prodziekana Wydziału Rolniczego, a w latach 1964-1966 prorektora. Syn prof. Honczarenki – prof. Jerzy Honczarenko (1941-2014), pracując w Zakładach Automatyki i Robotyki, wniósł znaczny wkład w rozwój nowoczesnych metod produkcji.

Na trwałe w nauce polskiej zapisał się Iwan Feszczenko-Czopiwski (1884-1952), profesor Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, współtwórca polskiego metaloznawstwa. Zaangażowany w latach 1917-1920 w budowę niepodległego państwa ukraińskiego, po zawarciu w kwietniu 1920 r. tzw. umowy warszawskiej podpisał w imieniu URL polsko-ukraińską konwencję ekonomiczną. Po klęsce kampanii kijowskiej znalazł się na emigracji w Polsce, gdzie w lutym 1921 r. stanął na czele emigracyjnego parlamentu, czyli Rady Republiki URL, mającej swą siedzibę w Tarnowie. Następnie po zawarciu traktatu ryskiego przewodniczył delegacji URL w rozmowach z marszałkiem Sejmu II RP Wojciechem Trąmpczyńskim w sprawie statusu emigrantów ukraińskich. Po zawieszeniu działalności Rady Republiki, w styczniu 1922 r. rozpoczął pracę na Politechnice Warszawskiej. W tym czasie był aktywnym członkiem politycznego ośrodka ukraińskiej emigracji Bractwa Ukraińskiej Państwowości, skupiającego zwolenników S. Petlury. W połowie 1922 r. został wykładowcą utworzonej w Krakowie Akademii Górniczo-Hutniczej, z którą związał całe swe życie naukowe. Jednocześnie pracował w zakładach doświadczalnych Państwowej Wytwórni Uzbrojenia, huty „Pokój" w Nowym Bytomiu, a następnie huty „Baildon" w Katowicach. W latach 1928-1939 opublikował około 130 prac w języku polskim, niemieckim i ukraińskim z zakresu metalurgii. Na początku 1944 r. został na krótko aresztowany przez gestapo, a w 1945 r. uwięziony przez NKWD i deportowany do ZSRR – przebywał na zesłaniu w Abezie w Karelii, gdzie zmarł.

Cdn.

Aleksander KOLAŃCZUK

Бо поки заради вас я нічого не можу більше зробити...

Власної вишиванки я не мала довго. Як було потрібно на виступ, то десь у когось брала. Коли ж виникла нагальна потреба у вишиванці, а вона таки виникла: я стала класним керівником 11 класу київського ліцею. Тут уже, подумала, не варто позичати, а треба придбати, адже традиційно випускники на День знань, свято останнього дзвоника мали бути не в шкільних формах радянського зразка, а у вишиванках. То ж вишиту сорочку потрібно й мені. Не хотілося такої, як у всіх навколо – із базарів та крамниць, із розцяцькованими маками та візерунками, які ніхто не може розтлумачити. І зовсім напевно я це зрозуміла, коли в Луцьку обійшла відомі мені мистецькі крамниці, де могли бути вишивані речі, і не побачила серед них тої, яку б захотілося на себе вдягнути. На той момент була впевнена лише в одному: це має бути вишивана сукня з волинським орнаментом.

Нарешті після розчарувань від пропонованого вибору товару, в якомусь по рахунку магазині я поцікавилася в продавця, чи немає в нього номеру телефону майстрині, яка б погодилася вишити на замовлення річ та й підібрати саму вишивку. Так я познайомилася із луцькою майстринею Славою Іванівною Карпюк.

Жінка спокійна. Її роботи теж такі: спокійні, виважені. Ми вибрали один із орнаментів, опублікованих у збірнику «Орнаменти у вишивці та ткацтві Волині», впорядкованому Володимиром Винничуком. Відверто кажучи, не вірилося, що малюнок можна реально втілити на тканині. Тим більше, мала бути використана техніка занизування, характерна для Волині. Кольори, якими виконуватиметься вишивка – червоний та синій. Синій – символ води, вода ж – це сама Волинь, її річки й озера. Поєднання такої кольорової гами мені імпонувало не тільки тому, що виділяло край, звідки родом, а й вирізнялося оригінальністю. Серед елементів геометричної вишивки: восьмикутна зірка (поєднання жіночого й чоловічого начала), безкінечність (продовження роду).

Це не була забаганка столичного життя; як жартувала, щоб по вишиванці було видно, звідки я. Хотілося показати волинську ідентичність серед мегаполісу, де більше цінується бренд «фірмових етикеток».

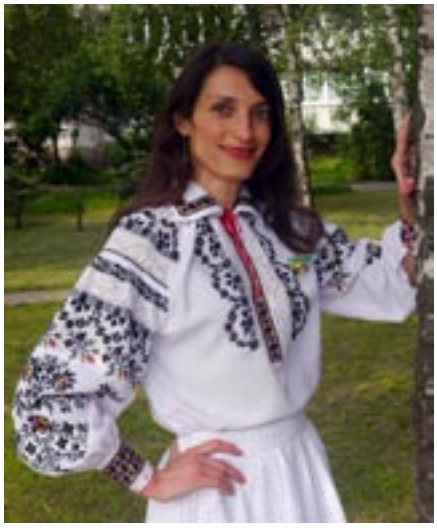

Ношу дві вишиванки – червоно-синю, волинську, і чорну, із рожевими та оранжевими вкрапленнями – холмську

До Слави Іванівни я зверталася двічі. Вдруге тоді, коли задумала придбати вишивану сорочку із орнаментом рідної, але втраченої Холмщини. Набагато складнішим, майже непосильним, виявилося завдання знайти зразки візерунків. Вишивальниця таких не мала, мої пошуки в Інтернеті теж успішно не завершилися (обмаль публікацій, статей), навіть відвідавши одну із бібліотек міста Луцька, була прикро вражена, наскільки мало відповідної літератури й періодичних видань. І тільки за порадою мого хорошого друга й наставника Йосипа Струцюка, одного із дослідників Холмщини, бо й сам холмщак, я звернулась у Волинський краєзнавчий музей.

Після написання відповідної заяви на ім'я директора мені надали експонат – вишиванку Холмщини, візерунок якої став потім і моїм. Побачивши сорочку, трохи злякалася того, що квітковий орнамент вишитий чорними нитками. Печаль... Перше, що асоціювалося з цим кольором. Та завідувач відділу етнографії та народних промислів Волині Людмила Мірошниченко заспокоїла: чорне – то земля. Я ж люблю працю на землі, земля заспокоює, відволікає від світу сходів та поверхів.

Слава Іванівна, крім того, щоб точно передати візерунок, ввела в нього чимало власного бачення – по-іншому скомпонувала елементи вишивки, додала мережку. Так скопійована вишивка набула індивідуальності.

Ці вишиванки – щоб не забувати. Моїх волинян, діда Василя (служив у польській армії, під час Другої світової війни потрапив у німецький концтабір, втікав кілька разів із полону) й бабу Дуню, котрі жили на Волині в той незрозумілий час, коли українці робили над силу спроби створення власної держави, а конкурентами їм, виявляється, були поляки. Моїх холмщаків, в яких нахабно відібрали слово «вдома» (дому ж то не стало – ні села, ні хати – де той Теребінь?), бо не могли дві нації, довго не знаючи, що таке державність, поділити кордони і значили їх кров'ю. Дзядзьо (прадід) Степан, прабаба Дуня ще в 80 років доглядали мене однорічну (мама вчилася). Хреститися, любити Бога навчила саме прабаба. На печі в моїх баби Ольги і діда Степана (працьовитого сироти, який хату на ще чужій Волині побудував сам) висів галган... Я запам'ятала з дитинства в них три слова – дзядзьо, галган, сі... І більше довго нічого не знала про Холмщину, не знала, чому моя матір є забужанкою...

Ношу дві вишиванки – червоно-синю, волинську, і чорну, із рожевими та оранжевими вкрапленнями – холмську. То вам присвячено, мої діди й баби, волинські та холмські, бо поки заради вас я нічого не можу більше зробити.

Тетяна БОНДАР
Член Національної спілки письменників України
Луцьк – Київ

Тут і там штани нагавицями називають
(…між Підляшшям та Закарпаттям)

Світова геополітика впродовж століть малює рубежі тих чи інших країн згідно «закону політичного розрахунку». Свідома глобалізація «великих» світу цього, в результаті, відтворює особистісну картину амбіцій і ні в якому разі ідентичності в самобутності тої чи іншої держави.

Ні, я не маю наміру піднімати тему історичної філософії. Проте історія – це той тренд, що завжди в моді.

Так уже склалося, що маю у Фейсбучних друзях, і не тільки, людину з Підляшшя. Звичайно, – подумаєте ви, – це ж не дивина, що світова Інтернет-мережа об'єднує людей. І як би мені зараз хотілося заперечити обумовлюючи свою тезу тим, що сам Всесвіт – матриця глобалізації, мережа зі світів і вимірів, які певними етапами розвитку накладаються один на одний, чи ж бо співіснують паралельно. Що ж тут дивного, що на одній планеті Земля люди з різних її частин віднаходять один одного ментально. Адже ми всі приналежні одному виду *Homo sapiens*. І якщо вже розуміти автентику, то таку, що вертає до першоджерела родом з Початку…

Згідно національності я – українка. По волі правди того, що народилась на території України. Моя мала Батьківщина на Заході моєї великої держави – Закарпатський Виноградів. Впродовж століть Закарпатський Виноградів належав різним імперіям на політичній карті влади. І якщо вчора мій дід називав себе русином – «Я єсмь русин, і мій няньо був русином», то я сьогодні – українка. Яка різниця? Та ніякої.

«Річ у тому, що раніше всі українці звалися «русинами», а етнонім цей походить саме з Середнього Подніпров'я. Етнонім «русини» – перша самоназва українського народу, який пізніше, з певних причин, змінив самоназву, і до того ж не так уже й давно» – зауважує історик/етнолог Василь Балушок у статті «Як русини стали українцями».

Зрештою, повертаючись до державних кордонів, багатовимірності та багатонаціональності варто зауважити, що в Україні існує лише одна нація – українська. А якщо зважати на те, що в далекому середньовіччі західні межі української етнічної території проходили значно західніше, це стосується суміжних сьогодні з Україною земель на територіях Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та Молдови. То мій друг з польського Підляшшя – українець, який проживає на території політичної карти влади, що сьогодні належить Польщі. Проте, незалежно від політики, Карпати впродовж тисячоліть лишаються на своєму місці, Відкраяна Земля (Україна) у мірах геополітичних кроків засіває етносом світ, а Підляшшя і Закарпаття є регіонами, де стикалися та стикаються мова і культура братніх слов'янських народів.

Особисто для мене національна самоідентифікація немає кордонів, бо один етнічний народ не може мати різні суміжності, але може себе відчувати приналежним до прабатьків – генетика свідомості, як індикатор визначення в собі українства незалежно від графи «національність» у паспорті, чи паспорту громадянина тої або іншої держави. Мова, культура, побут… звичайно, усе вміщує свій місцевий колорит. Певно, саме тому, різні Європейські полюси набувають автентичні обриси на спільному Заході варіюючи між Підляшшям та Закарпаттям. І як каже мій друг Юрій: «Тут і там штани нагавицями називають... Та ще й «Rock-H»* співає про підляський гнУй, що в руках мНякне...»...

Світлана КЕДИК
Виноградів

**«Rock-H» або «Рокаш» – український рок-гурт з Мукачевого, Закарпаття. Свій стиль називають «Subkarpathian rock» (підкарпатський рок) за історичною назвою території Підкарпатська Русь. Більшість пісень гурту – закарпатським говором, самі музиканти називають його «русинська бесіда», а слово «рокаш» (від угор. rakás) означає «гурт», «купу», «спільноту» і разом з тим має корінь «рок», позначаючи стиль музики колективу. (За Вікіпедією)*

Тадей Карабович

Кохання

Листок калини на хвилях
річки
подумки писав про
кохання

джерело підземне
та води ручаїв

бо це слово навіть
подумки
неспинне

тому без слів воно
зрозуміле
і вічне
як музика первинна дощів

Холм, 23. 06. 2017

Короніди

День спалахнув і горить
відсутністю
над моїми словами
що були засіяні зерном
але не зійшли

понад запізненою хвилею
і нерозквітлими калинами
на кручі

я прийду запізненим вогнем
щоб згадка світилася
як Лакрімоза

27. 06. 2017

Світильники над рікою

Я дивився на світильники
проминання
пошарпані вітром
прозорі наче
твої заплетені коси на хвилі

я чув як вітер несе від ватри
пісні серця над забуту ріку
я дарував тобі
цвіт папороті
бо хотів збагнути
Благовіщення
вічності

Голя, 30. 06. 2017

Іван Киризюк: З циклу «Наленчівські вірші»

Парк*

Тече в парку
В Наленчові,
Приютна річка,
Плаває
Пара білих лебедів
Вірної любові
Свідки.
Кружля стадо голубів,
Над кущами
Зеленого ярку,
Стефан Жеромський
Несе,
Корзину черешень
Із ярмарку,
Русалкам,
А вони йому –
Купаються у ставку.

За брамою

Через мурована,
Барокову браму
Переходить за поріг
Любов і розлука,
Туга і самітність.
При ставах
Тихі лілеї,
Сумують
По лебедях білих,
Що грали
На крилах
Вальси Волині.
За бароковою брамою,
У Наленчові,
Не зустрінеш вже жида,
Що продавав рибу...
Та пиво кошерне
З бочки дерев'яної.

Спомин

Надходить ніч
Пора розтанцьованих мрій
Грає на піаніні
Жінка
В платті білім
Пальці
Пливуть
По клавішах
Тулиться
До грудей спомин
Мов пил сапфіровий
Осінній іній
Перецвілої любові.

Блаженство

Золоте око сонечка
Перебігло ставком
Розвеселивши крила
Диких качок
Спокійним вербам
Глибоке небо
Достойно
Править вечірню
Притихшим басом
На ратуші
Дзвонять куранти
Тьохкає тротуар
Дівочим обцасом.

Іронія

З дня
На день
Тчеться рушник
Нашого покоління
Ми стоїмо
При тих кроснах
Деформуємось
Безперестанними
Постановами
Змінюючими дійсність
Іронія
Мов похмілля
В пустих словах
На устах політика
Хітрістю глянсована.

Зустріч в Наленчові**

Йду осіннім містечком,
Мов гуцул
По полонині,
Чую рідну музику
З-за дерев орябини,
Наленчів
Повен добра
І спокою.
Знайомлюсь
З Володимиром Уманським,
Чужина малює
Його обличчя сиротою.
Співає він за Україну!
Про свою долю...
Радують грудь,
Рідних пісень
Яскраві перебори.
Володя! –
Прошу, ще раз заспівай
Пісню мені
Про «Два кольори».

Батьківський світильник

Отче наш
Дай
Боже ключі
До годинника
До грудей
До сумління
Щоб час
Час ікон дитинства
Час ідей
З лицем предків
З колодязя
Журавлем
Повне відерце
Не раз
Зачерпнути.

Путь – дорога

Доля тверда
Мов зуб
Що вкусиш
То твоє
Життя
Перебіжить
Перепливе
Мов сон солдата
В час коли
Приснiться
У білій косинці
Мати
Та рідна хата
З відкритим вікном
Повним
Гомону
Празничних пісень.

Тиша

Нерозлучна
Невідключна
Тиша
Бродіння в тиші
Мовою рідного дому
Без батьківщини
Не зрозумієш
Слово
Мудрості предків
Перед долею
Не втекти
Бо й нема куди
У пропасті
Тиша глуха
Камінь надмогильний
З надписом
Болю душі.

Гола реальність

Грецькими буквами,
Чорнилом
Мойого серця,
Пише вітер
Наленчівського вірша.
Облуда –
Медалі, ордени, хрести,
Золочені
Нових «святих» ореоли.
Правда!...
Перед Богом
Ми всі голі,
Мов бадилі
Осінніх тростин.

Затишок

Пригасає
Молодість
Врода красуні
Блідним п'ятном
На щоці
Ожинове листя
Грає мелодію
Призабутого твіста
За тобою
Час розлук
Тче морщинки
На скроні
Невидимий павук
Безповоротний білет
В осінній балет.

Повороти

У старому парку
В Наленчові,
Осінні вітри
Пишуть
Хроніку життя
Дрібним листочком,
Тим журавлям
Що прямують у Вирій
Під неба мосточком.
На рідне Підляшшя
Спішав я не раз,
Вертався мов лелека.
Любов
До батьківського дому,
Вперто зберігав
На чужині далекій.

Витончений момент

Останній день
Перед від'їздом
З Наленчова
Думки мої
Мов міст
Над рікою
Гартується любов
На переправах крутих
Не простих
А розлука
Роздерла
Під серцем
Сорочку
Побачила
Безіменну надію.

«Алібі»

Стою
Перед супермаркетом
«Алібі»
Бачу з-за шиби
В акваріумі
Танцюють дві риби
Глядять з афішів
Блудні очі реклами
Захвалюють
Всілякі забави
Наленчів не Рим
Там зжерла іржа
Хрестових походів
круц'яти
Тому Візантія
В мусульманських
«обняттях»
Краще стояти
В затишші
Рідної хати.

Розплата

По вулиці Арматній
У Наленчові,
Не їздять брички,
Не цокають
Копитом коні.
Час від часу
Заплаче, вітер дощами,
То ридає красуня
Шельбург Ірина,
По Заремб і
Якого вірно любила.
Лежить він ранений,
Страх кружить у очах,
Кров по кулі чорніє
На біленькій сорочці –
На плечах.

Далі буде

Наленчів
12 – 27 грудня 2016 р.

Примітки:
* Наленчів 9-го грудня 2016 року. Звідав містечко, живе тут біля 5 тисяч мешканців. Оглянув дерев'яну і мурована забудову. Дуже гарна архітектура будівель споруджених в XIX і XX ст. Існує тут парк з річкою і ставком. Плавають лебеді і дикі качки. Постояв над річкою Бистра, послухав співу вітру з яру заросл ого кущами. Зайшов до Уряду міста, попросив секретарку бургоміст ра, щоб подарувала мені з 15 карток білого паперу формату А-4, якого не було в продажі в місцевій книгарні. Буду мати на чому писати наленчівські поезії. У наленчівському санаторіумі перебував у днях 07.12.2016 р. по 28.12.2016 року.
**Наленчів 16-го грудня 2016 року. В післяобідню пору пішов на прогулянку. В осінньому парку почув рідну музику. То на гітарі грав та співав Володимир Уманський родом з України. Познайомились, поговорили про наше... згадали Мареничів, Василя Жданкіна... Купив я від Володі комплект п'яти платівок пісень в його виконанні. Хороша, душевна пам'ятка. Хай Всемогутній Бог дасть Тобі, Володя, здоров'я, щастя у щоденному житті, а Батьківщині миру!...

Пишемо й читаємо по-нашому ● Pyszemo j czytajemo po-naszomu

Розказане римами про себе і про своє житє
Rozkazane rymamy pro sebe i swoje żytie

Poczatok u nr 3/2017

Paszkuwszczyna siułko
bajkowate
Tut usia wyhoda
Riczka Biła perepływaje
Krasota pryroda

Teper sporo ludy
z Paszkuwszczyny
do cerkwy chodyt
Ne zabuwajut pro Boha
Bo to na scelenije duszy i tiła
Odna je doroha

Jakij z choruw ide napiew
Może ne każdy znaje
To Wańka, Nadia, Żenia
z Paszkuwszczyny
Tak chorosze spiwaje

Proszły czasy uże wtekli
Jak koliś buwało
Na bosonuż do cerkwy szli
Czerewyki na cmentari
nakładali

Pyszu, zhaduju usio
A kuncia ne wydno
Ne raz żal za hrudy stysne
Aż stane obydno

More spohaduw u mene
Wsioho ne opysaty
Same puwnocz na czasach
Idu lahaju spaty

Na druhi deń jak procznuwsia
Inakszy znow nowyny
Jak żenyliś mołodyji
Zara buli chrystyny

Wyrobuw tohdy ne robyli
Było sało z mjasom
Jak pyli odnym kiliszkom
nawkruha
Pohaduju szcze czasom

Buwało zapach chliba
żornowoho
Chocz daleko – wse szcze czuty
Jak chotiłosio b w tych czasach
Szcze koli pobuty

Початок у № 3/2017

Пашкуовщина сюолко
байковате
Тут уся вигода
Рі[е]чка Бі[е]ла перепливає
Красота природа

Тепер споро люди
з Пашкуовщини
до церкви ходит
Не забувают про Бога
Бо то на сцелєніє души і ті[е]ла
Одна є дорога

Якій з хорув іде напєв
Може не кажди знає
То Ванька, Надя, Женя
з Пашкуовщини
Так хороше співає

Прошли часи уже втеклі
Як колісь бувало
На босонуож до церкви шлі
Черевикі на цментарі[е]
накладалі

Пишу, згадую усьо
А кунця не видно
Не раз жаль за груди стисне
Аж стане обидно

Море спогадув у мене
Всього не описати
Саме пуовноч на часах
Іду лягаю спати

На другі день як прочнувся
Інакши знов новини
Як женились молодиї
Зара булі христини

Виробув тогди не робилі
Було сало з м'ясом
Як пилі одним кілішком
навкруга
Погадую ще часом

Бувало запах хлі[е]ба
жорновоого
Хоч далєко – все ще чути
Як хоті[е]лосьо б в тих часах
Ще колі побути

Jidło inaksze wse było
W tych czasach buwało
Jili borszcz czerwony
Abo pożowkłe sało

W samochodowy do jidła
teper wsio kupysz
Zrobyli rozpustu
Czutka – do Topczykałuw
woziat
Waranu kapustu!

Pamet' ludśka wsio toje kryje
Jakiji buli czasy
Diś nechto toho ne powiryt
Szczo wendzili w dymnyku
kowbasy

Na koniowi werchom
ja jichaw
I chodyw za płuhom
Wesna, lito, oseń, zima
Tak wsio szło kruhom

Buwało – pomahaw didowy
mołotyty
Krutyw cip nad hołowoju
Każe: Pomahaj dla mene
Pujdesz na weczurki zo mnoju

Zachodim do Pantia
Do chaty ne wlizty
Wsi z seła zyjszlisia
I nema de sisty

Dymom chatu zaniało
Terentyj prodowżaje
U plenowy u Madiaruw buw
Po-madiarśku howoryty znaje

Petro Kalina howoryw
Tak samo Tymochwij
od Prokopa
Mnuho z toho kuncia pryszło
Sporowato chłopa

Ciły czas iszow rozkaz
De buli w plenowy
Wse rozkazowali
Ne zabrakło mowy

Czast' ne wernułasia dodomu
U Madiaruw w Awstryji ostali
Tam zakonczyli żytie
Tam i pochowali

Ja tak nasłuchawsia wsioho
Zaczaw drymaty
Did uziaw mene na pleczy
I poszow do chaty

Їдло інакше все було
В тих часах бувало
Їлі борщ червони
Або пожовкле сало

В самоходови до їдла
тепер всьо купиш
Зробилі розпусту
Чутка – до Топчикалув
возят
Варану капусту!

Паметь людська всьо тоє криє
Якії булі часи
Дісь нехто того не повірит
Що вендзілі в димнику
ковбаси

На коньові верхом
я їхав
І ходив за плугом
Весна, літо, осень, зима
Так всьо шло кругом

Бувало – помагав дідови
молотити
Крутив ціп над головою
Каже: Помагай для мене
Пуойдеш на вечуркі зо мною

Заходім до Пантя
До хати не влізти
Всіє з села зийшліся
І нема де сісти

Димом хату заняло
Терентий продовжає
У плєнови у Мадярув був
По-мадярську говорити знає

Петро Каліна говорив
Так само Тимохвій
од Прокопа
Мнуого з того кунця пришло
Споровато хлопа

Ціли час ішов розказ
Де булі в плєнови
Все розказовалі
Не забракло мови

Часть не вернулася додому
У Мадярув в Австрії осталі
Там закончилі житє
Там і поховалі

Я так наслухався всього
Зачав дримати
Дід узяв мене на плєчи
І пошов до хати

U Perszu mirowuju na
Paszkuowśkuj zemli boji szli
Buli żertwy sałdat
Nimci w Wyszniuwci
pochowany
A russki na Paszkuwśkich
mohełkach leżat

Wże roczok do sta zostało
Jak leżat tut lude
Czas mohiłu zarumniaw
Zhaduwaty nechto ne bude

Biedstwo lude prożyli
Did wsio mni rozkazali
Czas wtykaw wse do peredu
I tut wże ne ostali

Utykajut na Sibir
Bieżenstwo nastało
I tam pryszła wże hołodowka
Szczo ludy spotkało

Wernuliś u swoje hnyzdo
Radosti ne mili
Poka spjalisia na nohi
Hora naterpili

Jak Druha wojna pryszła
Wsio doszczentnie zhoriło
A z seła
Dewet' dusz zabyło

Na pożarysku ostali
Jak chto w peczi rozpaliw
Schodylisia lude
I żar brali

Diad'ko Fed'ka
Potrapyw kresyłom paperos
prykuryty
Takoje buło żytie
I tak treba żyty

Zapałku kołoli na sztyry
Kob na dowsz mity
Neodiahniany, nedojidiany
Tak żyli dity

Diś słuchaty ne choczut
Skażut – buli durnyji lude
Takoho biedstwija jak buło
Nechaj nekoli ne bude

У Першу міровую на
Пашкуовськуй землі боїе шлі
Булі жертви салдат
Ніемці в Вишнюовці
поховани
А русскі на Пашкуовськіх
могелках лєжат

Вже рочок до ста зостало
Як лєжат тут люде
Час могілу зарумняв
Згадувати нехто не буде

Бєдство люде прожилі
Дід всьо мніе розказалі
Час втикав все до переду
І тут вже не осталі

Утикают на Сібір
Бєженство настало
І там пришла вже голодовка
Що люди споткало

Вернулісь у своє гниздо
Радості не міелі
Пока спяліся на ногі
Гора натерпіелі

Як Друга война пришла
Всьо дощентнє згоріело
А з села
Деветь душ забило

На пожариску осталі
Як хто в печіе розпалів
Сходиліся люде
І жар бралі

Дядько Федька
Потрапив кресилом паперос
прикурити
Такоє було житє
І так треба жити

Запалку кололі на штири
Коб на довш міети
Неодягняни, недоїедяни
Так жилі діети

Дісь слухати не хочут
Скажут – булі дирниї люде
Такого бєдствія як було
Нехай неколі не буде

Wołodymyr SOSNA **Володимир СОСНА**

З хроніки подій на Підляшші

Виставка народного рукоділля

8-25 вересня в Гайнівському будинку культури презентовано виставку «Історії виткані з ниток – старе рукоділля для майбутнього». Знайшлося на ній понад 100 тканих виробів – килимів, рушників тощо, в основному з 1950-1960 рр. з підляських сіл Полична, Вилюки, Добривода та інші. Виставку підготувало Культурне товариство «Листівка» з Поличної коло Кліщель.

«Добрина» записує платівку

16-17 вересня, **14 жовтня** та **22 жовтня** український фольклорний ансамбль «Добрина» з Білостока записував матеріал на свою першу платівку. На диску знайдуться виключно українські обрядові та ліричні пісні з Підляшшя. Запис проходив при нагоді ювілею 5-річчя фольклорного колективу в «iStudio Records» у Білостоці в рамках проекту Союзу українців Підляшшя за кошти Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП.

Концерт у Дуб'яжині

17 вересня в Дуб'яжині учасники місцевого українського фольклорного колективу «Родина» зорганізували «Свято печеної картоплі». На концерті, який відбувся всьоме, виступили господарі заходу та запрошені ансамблі-друзі: «Луна» з Парцьова, «Вереси» з Вилінова, «Новина» з Мощони-Королівської і «Ранок» з Більська. Не забракло смачної печеної картоплі, якою господарі частували присутніх.

Найкращі пам'ятки архітектури

Того ж **17 вересня** в рамках Європейських днів спадщини в Музею хліборобства ім. К. Клюка в Цехановці нагороджено власників пам'яткових дерев'яних будинків, які особливо піклуються за архітектурне надбання регіону. Цього року нагороджено 12 власників, серед них: Тамару Лещинську, власницю хати, двох клунь, господарського будинку та склепу в селі Саці (I місце), Софію Клим'юк, власницю хати в Сацях (II місце), Валентину Юрчук, власницю хати в Нурцю (вирізнення) та Віру і Миколая Михальчуків, власників хати в Тростянці (вирізнення).

Делегація з України на Підляшші

23-24 вересня перебувала на Підляшші делегація гостей з України – членів Історичного товариства «Чорні запорожці» та журналістів «5-го каналу». Цікавив їх передусім стан збереження пам'ятників колишніх солдатів Української Народної Республіки на Підляшші. Відвідали вони Підбілля, Кліщелі, Гайнівку та Дубини, зустрілися також з представниками Союзу українців Підляшшя та перебували на пробі українського колективу «Ранок» з Більська. Під час візиту на Підляшшя українські журналісти підготовляли фільм про долю солдатів УНР та ситуацію української громади в Польщі.

«Йорий Клоц» у Білостоці

30 вересня у клубі «Motopub» у Білостоці виступив з концертом український ансамбль «Йорий Клоц». Гурт, який поєднує колишні пісні та сучасні ритми, доволі популярний у Польщі, де часто виступає з концертами та реалізовує свої музичні проекти. Раніше на Підляшші він грав концерти у Дубичах-Церковних, Більську, Мельнику та Білостоці.

Концерт у Вилінові

30 вересня у Вилінові в ґм. Мельник пройшло «Свято печеної картоплі». На концерті при сільській світлиці виступили, між іншими: місцеві «Вереси», «Чижовляни» з Чижів та «Родина» з Дуб'яжина. Під час заходу відбулися конкурси на найсмачнішу картопляну бабку та кишку, а також найбільшу картоплю.

Зустріч про Антонича

1 жовтня у Центрі культури ім. Б. І. Антонича в Горлицях на Лемківщині відбулася тематична зустріч «Антонич, якого не знаємо» у 107-ті роковини від дня народження видатного українського поета, що народився в лемківській Новиці. У програмі вечора знайшлася доповідь «Де поет приглянувся небу» підляського історика, поета та головного редактора двомісячника «Над Бугом і Нарвою» Юрія Гаврилюка. Під час зустрічі відбувся вернісаж виставки, присвяченої життю і творчості Б. І. Антонича, з колекції Львівського музею історії релігії.

Сергій Жадан у Білостоці

1-7 жовтня у пабі «Зміна клімату» у Білостоці проходили зустрічі з видатними письменниками та експертами в рамках літературного фестивалю «Zebrane» – великого заходу, який від восьми років є організований у Білостоці. Цього року під час тижневого фестивалю відбулося кількадесят зустрічей з авторами не лише з Польщі. Серед запрошених гостей був Сергій Жадан, один з найвідоміших сучасних українських письменників, лауреат численних національних та міжнародних нагород, активний організатор літературного життя в Україні. Зустріч з ним відбулася **2 жовтня**.

П'єса українською мовою в Білостоці

5-8 жовтня у Драматичному театрі в Білостоці проходив Фестиваль «Напрямок – Схід». Одним з його учасників був Харківський академічний український драматичний театр ім. Тараса Шевченка. Презентував він українською мовою п'єсу «Картотека» польського драматурга Тадеуша Ружевича. У Білостоці актори харківського театру показали її двічі – **5** і **6 жовтня**.

Одеський театр у Білостоці

6 жовтня в Підляській опері і філармонії в Білостоці виступив Одеський національний академічний театр опери та балету. До Білостока приїхали найкращі українські виконавці – солісти, музиканти, танцюристи та хористи – загалом понад 50 осіб. У програмі їх виступу зайшлися найкращі та найвідоміші світові опери і оперети.

Концерт у Білостоці відбувся в рамках більшої концертної траси одеського театру польськими містами.

Концерти українських ансамблів на селах

14 жовтня у Литвиновичах і Тим'янці в ґм. Нурець-Станція пройшли концерти з участю українських ансамблів з Підляшшя – «Гілочки» з Черемхи і «Родини» з Дуб'яжина, а також «Голоси Полісся» з Берестя в Білорусі. **15 жовтня** два чергові концерти відбулися у Красному Селі та Дубні в ґм. Ботьки. Виступили «Добрина» з Білостока і «Голоси Полісся» з Берестя. Концерти українських виконавців зорганізував Союз українців Підляшшя у співпраці з самоуправліннями та жителями сіл. Відбулися вони при нагоді Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь».

Поїздка по Холмщині

14 жовтня Українське товариство в Люблині зорганізувало поїздку по Холмщині слідами акції «Вісла». Маршрут вів місцями, важливими для української культури та православ'я в цьому регіоні. Його учасники відвідали Св.-Покровський православний монастир у Турковичах, могили українських православних жертв 1944 р. у Сагрині та ряд інших місцевостей, з яких мешканці були депортовані в рамках акції «Вісла» та в яких залишилися ще пам'ятки українського пра-

вославного минулого (цвинтарі, хрести, церкви або місця по церквах): Верешин, Долобичів, Ощів, Гонятин, Шиховичі, Тихобіж, Черничин, Вербковичі, з якого виїжджали транспорти депортованих в акції «Вісла».

У рамках поїздки учасники взяли участь у святі Покрови Пресвятої Богородиці в Турковицькому монастирі, панахиді на кладовищі у Сагрині, літії на кладовищі в Шиховичах, молебні у церкві преп. Симеона Стовпника в Долобичеві. Окрім того вони вислухали лекцію про акцію «Вісла» та концерт у виконанні ансамблю «Люблинська веселка».

Поїздка відбулася завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Перша підляська наукова українська конференція

20-21 жовтня у Міській публічній бібліотеці в Більську відбувалася І Підляська українська наукова конференція «25 років Союзу українців Підляшшя» (*на фото*). Пройшла вона як один із супровідних заходів Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь» та вписувалася в цьогорічні заходи, приурочені до ювілею головної організації підляських українців.

У рамках конференції відбулися чотири сесії. Перша мала вступний характер, та була присвячена питанням ключовим для формування національної української ідентичності – культурі і мові Підляшшя. Друга сесія була нагодою для представлення різних форм української діяльності в XX ст., які довели до сформування української тотожності на Північному Підляшші та виникнення у 1992 р. Союзу українців Підляшшя. Третя сесія присвячена була представленню різних форм активності українського середовища Підляшшя протягом 25 років існування СУП-у. Остання сесія була спробою міждисциплінарного погляду на ситуацію українського етносу Підляшшя у контексті культурних та суспільно-політичних процесів.

У конференції взяли участь науковці з Польщі, України і Білорусі та діячі українського середовища регіону. Загалом під час чотирьох сесій 36 доповідей та комюніке представило 25 осіб.

І Підляська українська наукова конференція відкривала цикл наукових конференцій, яких метою буде представлення наукового доробку українського середовища Підляшшя та результатів досліджень історії, культури, мови та сучасності Підляшшя з особливим урахуванням минулого українського етносу у цьому регіоні. Була вона спробою пошуку моделі таких конференцій, які матимуть міждисциплінарний характер та відбуватимуться кожного року.

Конференцію зорганізував Союз українців Підляшшя завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП. У майбутньому заходи наукового характеру в регіоні буде проводити нова структура – покликаний у серпні 2017 р. Підляський науковий інститут.

Підляські пряники

22 жовтня у Підляському музею в Білостоці майстер-класи прикрашування пряників повела Єва Степанюк з Засцянок, яка виготовляє доволі оригінальне печиво, використовуючи регіональні узори. Це орнаменти з традиційних рушників, тканин, українських сорочок-вишиванок та підляської дерев'яної архітектури (*на фото внизу*). Зустріч у музею була спрямована до молоді і дорослих. Головною її темою було використання на прянику мотиву традиційної регіональної віконниці та квітів з підляського рушника.

Зустріч з поетичним словом

24-26 жовтня у Більському будинку культури відбулася XVIII едиція Декламаторського конкурсу «Поетичне триголосся». Взяло в ній участь понад сто осіб – дошкільнят, учнів початкових і середніх шкіл та дорослих з Більська, Гайнівки, Ягуштова і Білостока. Кожен з них приготував два вірші – польською мовою та на вибір – білоруською або українською. Серед презентованих творів знайшлися вірші писані підляськими українськими говірками.

З українською поезією виступили учні Дитячого садка № 9 «Лісова поляна» у Більську, Початкової школи № 4 у Більську та Громадської початкової школи св. Кирила і Методія в Білостоці.

У категорії «садки» III нагороду отримав Вартош Дем'янюк, IV місцем нагороджено Варфоломія Ульянова. Вирізнення отримала Вікторія Романюк. Усі діти – з Садка № 9 у Більську.

У категорії «класи I-III початкової школи» з-посеред читців української поезії нагороджено: Григорія Данилюка (II місце), Мартину Федорук (II місце), Маю Єрмаловську (III місце), Марію Сливку та Іларію Токаюк (вирізнення). Усі діти – учні Початкової школи № 4 у Більську.

У категорії «класи IV-VI початкової школи» III нагородою нагороджено Маргариту Висоцьку; вирізнення отримала Мальвина Волосик. Це учениці Початкової школи № 4 у Більську.

У категорії «клас VII та гімназія» нагороджено: Агату Степанюк (II місце), Юлію Єрмаловську (III місце) та Дарію Руту (вирізнення) з більської «четвірки».

Конкурс зорганізував Більський будинок культури.

Новосільський на Підляшші

25 жовтня в Центрі православної культури в Білостоці відбулася прем'єра фільму «Слідами майстрів. Новосільський на Підляшші». Документальний фільм наближує постать видатного художника, якого творчість присутня також у нашому регіоні. Його презентація супроводжувалася фотографічною виставкою авторства Цезарого Фабішевського, на якій можна було подивитися праці Новосільського, що знаходяться в підляських храмах.

Фільм реалізувало Товариство «OrthNet» при фінансовій підтримці Національного центру культури, а також Ґміни Городок, Міста Гайнівка та Міста Більськ.

Концерт українського барда

28 жовтня у клубі «Jubilat» у Білостоці виступив український бард Юрій Токар. «Осіння зустріч з романом» це був черговий білостоцький концерт львівського лікаря та музиканта, який багато років проживає в Польщі.

Бережемо наші топоніми

8 листопада в Ґмінній публічній бібліотеці у Вуорлі відбулися підсумки проекту «Бережемо наші топоніми», реалізованого Фундацією ЕДМ. У його рамках удалося зібрати 156 топонімів з чотирьох місцевостей ґм. Вуорля: Топчикали, Рудути, Шерні та Спички, нанести їх на географічні карти та записати фонетичні говіркові варіанти цих назв. Створено чотири карти топонімів та чотири таблиці з фотографіями та описами назв. У проекті, якого метою було збереження нематеріальної культурної спадщини ґм. Вуорля, взяли участь учні сьомого класу початкової школи та третього класу гімназії Початкової школи у Вуорлі. Співфінасувало його Маршалківське управління Підляського воєводства.

12 листопада підсумки проекту проведено в сільській світлиці в Топчикалах.

Про біженство в Білостоці

10 листопада в Центрі православної культури в Білостоці відбулася промоція книжки «Я є, бо вони вернулися – привертання пам'яті в соті роковини біженства» („Jestem, bo wrócili. Przywracanie pamięci w setną rocznicę bieżeństwa"). Це збірка матеріалів про біженство – загалом близько 60 історій про біженців, які були зібрані під час конкурсу, проведеного в 2015 р. Товариством «OrthNet». Книжку опрацювали три лауреатки конкурсу: Катерина Савчук, Анна Кондратюк і Анна Шершунович. Під час зустрічі вони розповіли про свою працю над виданням. Присутні в Центрі православної культури ділилися своїми сімейними спогадами про біженство. На завершення дійшла до слова Анета Примака-Онішк, авторка нагородженого багатьма нагородами історичного репортажу «Bieżeństwo 1915. Zapomniani uchodźcy», яка започаткувала відновлення пам'яті про призабуту трагедію, в основному, українського і білоруського народів під час Першої світової війни.

Нагороджено Товариство Спадщина Підляшшя

17 листопада в Ополю відбулися врочисті підсумки 25-ої едиції Європейських днів спадщини – найважливішого свята пам'яток старовини, організованого кожного року у вересні в цілій Європі і в Польщі. Їх метою є промоція регіонального культурного надбання та міжкультурного діалогу. Цьогорічна едиція проходила під гаслом «Краєвид спадщини – спадщина краєвиду». У її програмі було понад 1200 подій, пов'язаних з національною спадщиною півтисячі місцевостей у Польщі. Це ряд заходів під відкритим небом, відвідування різних установ, інсценізації, концерти і виставки, що показують культурне багатство різних місць.

У Підляському воєводстві координатором Європейських днів спадщини був Департамент культури і національної спадщини Маршалківського управління Підляського воєводства. Організатори приготували 117 заходів у 15 місцевостях, у яких взяло участь понад 8 тисяч осіб. Одною з цікавіших подій було «Читання краєвиду», яке пройшло **10 вересня** в Пухлах у Країні відкритих віконниць. Захід приготувало Товариство Спадщина Підляшшя. У його програмі були: прогулянки селом, оглядання пам'яткової церкви Покрову Пресвятої Богородиці, мультимедійні презентації на тему цінностей та потреби збереження культурно-природничого краєвиду, презентація традиційного садка з колишніми сортами фруктів, майстер-класи виготовлення пряників з Євою Степанюк та концерт підляських пісень у виконанні ансамблю «Полудниці» з Білостока.

Під час врочистого гала-концерту в Ополю нагороджено організаторів цьогорічної едиції. З Підляського воєводства оцінено п'ятеро організаторів, у тому числі Товариство Спадщина Підляшшя.

Ансамбль Вірського у Білостоці

17 листопада в Підляській опері і філармонії в Білостоці з концертом українських танців виступив Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського. Це один із найкращих художніх колективів світу. Його концерт у Білостоці відбувся в рамках великого турне по Польщі, під час якого він дав 14 концертів. За останніх п'ять років це вже треті гастролі колективу в Польщі.

«Осінні меандри» в Загороді

17-19 листопада в Загороді в Козликах над Нарвою відбувалися чергові майстер-класи поліських пісень. Узяли в них участь молоді співаки з Білостока, Більська, Черемхи, Білої-Підляської тощо. Велику групу учасників склали члени гурту «Добрина» з Білостока. Заняття вів рівненський фольклорист Юрій Ковальчук. **18 листопада** учасники зустрічі разом з капелою з Білорусі побували на запустах у Добриводі.

Сакральні пісні в Сім'ятичах

17-19 листопада в Сім'ятичах проходив Міжнародний огляд релігійної та парарелігійної пісні. Взяли в ньому участь підляські парафіяльні хори та фольклорні колективи, між іншими, з Сім'ятич, Мощони-Королівської, Кузави, Нурця-Станції, Нового Березова, Рогавки, Більська, Слох Аннопольських та місцевостей на північ від річки Нарви, окрім того хори з Варшави, Берестейщини, що в Білорусі, та Естонії.

Концерт-реквієм у Люблині

19 листопада в Люблині відбувся Концерт-реквієм у 70-ті роковини акції «Вісла». Врочистості почалися молитвою за жертви операції «Вісла» у парафіяльній церкві православної парафії свт. Петра (Могили). Головна частина заходу пройшла в Районному будинку культури. У програмі заходу знайшлися: лекція д-ра Григорія Купріяновича «Акція «Вісла» (1947) – генеза, проведення та наслідки», художня програма у виконанні артистів з Сяніччини та Люблина та концерт українських колективів. Виступили: ансамбль пісні і танцю «Ослов'яни» Об'єднання

українців у Польщі з Мокрого, співочий ансамбль «Сьпіванка» при Товаристві «Баладгора» з Мокрого та український дитячий ансамбль «Люблинська веселка», що діє при Українському товаристві.

Захід зорганізувало Українське товариство у співпраці з Сяніцьким відділом Об'єднання українців у Польщі.

Тобіаш Кеньо в Білостоці

23 листопада в Районній медичній палаті в Білостоці відбувся вернісаж живопису Павла Пецушка, лікаря і співака, який відомий як виконавець українського класичного репертуару. Від кількох років він займається також живописом. Свої абстрактні картини малює під псевдонімом Тобіаш Кеньо та презентує у галереях у Варшаві. У Білостоці художні роботи українського співака показано вперше.

Невідомий Юрій Новосільський

23 листопада у Музею різьби ім. А. Карного в Білостоці відбувся вернісаж виставки «„...і жалію, що Юрія тут нема". Юрій Новосільський невідомий». Презентовано під час нього праці видатного українського і польського художника, іконописця, графіка, теоретика мистецтва та православного теолога, у тому числі архітектурні ескізи митця, фотографії, цитати з його листів. Лекцію «Юрій Новосільський – архітектор» виголосила д-р Христина Черні.

Виставку можна було дивитися до **2 грудня**. Приготували її Фундація «Villa Sokrates» та Підляський музей у Білостоці.

Музичні заняття в Кліщелях

23 листопада у Міському осередку культури, спорту і рекреації в Кліщелях відбулися вокальні заняття з Улитою Харитонюк, дослідницею підляського фольклору. Вчила вона традиційних пісень з Люблинщини, Мазовії і Підляшшя.

Запусти для молодших і старших

24 листопада в Початковій школі № 4 у Більську діти з українських класів зустрілися на запустах при українській музиці. Того ж дня в клубі «Гвінт» у Білостоці відбулися «Великі запусти». Виступив на них український фольклорний ансамбль «Добрина» з Білостока. До танцю заграли гурти, які виконують білоруську, українську та російську музику в стилі «диско-польо»: «Примакі», «Сервер» та «Нємаральная прапанова».

Промоція платівок народних колективів

25 листопада в Ґмінному осередку культури в Черемсі відбулася промоція платівок «Пісні не тільки святі. Музична традиція Підляшшя» трьох підляських колективів – з Черемхи-Села, Добриводи і Вільки Терехівської (*на фото*). Це реедиція записів проведених у 2001-2004 рр. та виданих на магнітофонних касетах Товариством любителів народної культури в Черемсі. На трьох дисках знайшлися обрядові і ліричні пісні, співані місцевими говірками, а також сакральні твори, виконувані найчастіше російською або церковнослов'янською мовою з помітним впливом живої української мови. Кожен диск присвячений одному колективові. Видання підтримало Міністерство культури і національної спадщини РП та Підляське воєводство.

Під час промоції в Черемсі виступили носії підляської співочої традиції – жіночі фольклорні ансамблі з Черемхи-Села, Добриводи і Вільки Терехівської, а також спадкоємці місцевої традиції – черемуські гурти «Гілочка» і «Черемшина», які мають у своєму репертуарі пісні записані від народних співачок. **26 листопада** промоція платівок відбулася в сільській світлиці в Добриводі.

Концерти Союзу українців Підляшшя

25 листопада у Риболах відбувся концерт українських ансамблів. Виступили «Родина» з Дуб'яжина, «Берегиня» з Кобриня в Білорусі та «Ранкові» солістки. **26 листопада** українські колективи «Гілочка» з Черемхи та «Берегиня» показалися у сільській світлиці в Курашеві в ґм. Чижі. Того ж дня відбувся ще один концерт української пісні і танцю – у Піліках. Виступили «Родина», танцювальний і співочий «Ранок» з Більська та кобринська «Берегиня».

Запустові концерти зорганізував Союз українців Підляшшя разом з місцевими самоуправліннями дякуючи фінансовій підтримці Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП. Їх метою було вийти з українською піснею і танцем до жителів малих місцевостей, у яких українські концерти досі не проходили або відбувалися рідко.

Вшанування жертв Голодомору

26 листопада в Люблині вшанували жертви Голодомору 1932-1933 рр. У парафіяльній церкві православної парафії свт. Петра (Могили) вознесено молитву за жертви геноциду та традиційно запалено свічки пам'яті біля пам'ятника мільйонам жертв Великого Голоду (Голодомору) в Україні 1932-1933 – українців, поляків та інших народів, які загинули в результаті геноциду спричиненого радянським режимом. Пам'ятник був споруджений наприкінці 2014 р.

Про акцію «Вісла» та українців

У рамках проекту «Між нами культурами» Православне братство св. св. Кирила і Методія провело цикл лекцій у своїх теренових гуртках. З трьома доповідями виступив на Підляшші д-р Григорій Купріянович, український історик, між іншими, голова Українського товариства та член Головної ради Союзу українців Підляшшя. **27 листопада** в Центрі православної культури в Білостоці він виголосив лекцію «Акція «Вісла» (1947) та її значення для православної церкви в Польщі у минулому та сьогодні». **28 листопада** про генезу, реалізацію та наслідки операції «Вісла» він говорив в Центрі туризму і культури «Гладишка» в Кліщелях. З черги **29 листопада** з доповіддю «Ким є українці? – походження, розміщення, ідентичність» д-р Купріянович виступив у залі при церкві Воскресіння Господнього в Сім'ятичах.

Лекція про українську еміграцію міжвоєнних років

29 листопада в аулі Історико-соціологічного факультету Університету в Білостоці лекцію «Українська політично-військова еміграція в Польщі (1924-1939)» виголосив проф. Ігор Срібняк, завідувач кафедри всесвітньої історії Інституту суспільства Київського університету ім. Бориса Грінченка.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

УКРАЇНСЬКА
АБЕТКА
МАЛЮНКИ ҐЕОРҐІЯ НАРБУТА
ВИДАННЄ
ДРУКАРНІ Т-ва ЛЮДВІГ І ВІЛЬБОРҐ
СПЕТЕРБУРҐ 1917 РОКУ

Козак
кінь
корабель
К к к
К

В

Лев
лебідь
ліра
Л л
Л